

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a komparatistiky

Diplomová práce

Bc. Kateřina Heřmanská
Instrukcí aneb Krátké naučení hospodáři mladému Šimona Lomnického
z Budeče
(edice a literární historický rozbor)

The Instruction or The short learning for a young husbandman by Simon
Lomnický from Budeč
(the edition and the literary historical analysis)

Praha 2016

vedoucí práce: **Mgr. Tomáš Matějka, Ph. D.**

Ráda bych poděkovala vedoucímu své práce Mgr. Tomáši Matějovi, Ph. D. za pomoc a rady a především za poskytnutí dostatečně pramenné základny pro mou práci.

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia i k získání jiného nebo stejného titulu.
V Praze dne 5. 1. 2016*

Klí ová slova

Didaktická literatura, edice, hospodá , humanismus, jazyková specifika, kontroverse, Lomnický, nau ení, rada, st ední eština, transkribce, transliterace, žebrák.

Key words

Advice, begger, Controversion, didactic literature, edition, instruction, husbandman, language specialities, learning, Lomnicky, middle czech language, transcription.

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje především na problematiku edičního zpracování tištěného textu z konce 16. století, prováděné úpravy v rámci hláskosloví, pravopisu, interpunkce, gramatických jevů a syntaxe v daném textu, vypořádává se problematikou rozkolísanosti určitých jevů jako je například vokalizace kvantita nebo odlišný pravopis velkých písmen oproti dnešnímu usu. V rozboru pak analyzuje život Šimona Lomnického z Budeče a jeho kontroverzní osobnost, která po několik desetiletí vyvolávala odpor literárních vědců pro svou bezcharakternost a která byla očištěna až v polovině 20. století. Dále se soustředí na literární a jazykový rozbor textu editovaného díla v kontextu díla stejného žánru a zkoumá míru adaptovanosti z populární mravní knihy.

The abstract

The main aim of the thesis is preparation of the edition of an educational text by Simon Lomnický from Budeč. My work includes the correction of grammar, syntactic and orthographic errors, some of them need special decision, which has no influence on the uniqueness of the middle czech language. I have also analysed main themes and motives, which were similar to the themes of another same genre books. The end of the life of Simon Lomnický wasn't very happy and there were a lot of bad legends about his political behavior and his death during 19th century, which was destroyed on the beginning of the 20th century. I was also trying to find the origin of these rumors and make decision of its.

Anotace

Tato diplomová práce se soustředí na tvorbu edice středněeského humanistického veršovaného díla, *Instrukcí aneb Krátké naučení hospodá i mladému*, a s ní spojené editorské postupy a problémy. Dále se také zabývá specifikami a kontroverzí osoby autor, Šimona Lomnického z Budče, kolem jehož života kolují fámy a nejasnosti, a také literárně-historickým a krátkým jazykovým rozbořením editovaného díla.

Obsah

1	Úvod.....	15
2	Život Šimona Lomnického z Budče.....	16
3	Recepce osobnosti Šimona Lomnického z Budče.....	19
4	Dílo Šimona Lomnického z Budče.....	22
4.1	Mravoučné spisy.....	24
4.2	Instrukcí aneb Krátké naučení každému hospodáři mladému.....	27
4.2.1	Struktura výstavby a vztah k předloze.....	28
4.2.2	Srovnání s Naučením rodičem a Radou otce synovi.....	33
4.2.3	Shrnutí.....	35
5	Ediční a transkripční poznámka.....	37
6	Krátký komentář k jazyku <i>Krátkého naučení</i>	43
6.1	Grafika textu.....	44
6.2	Hláskosloví.....	48
6.3	Pravopis.....	50
6.4	Morfologie.....	52
6.5	Syntax.....	56
6.6	Slovní zásoba.....	56
7	Závěr.....	58
8	Edice textu.....	59
9	Prameny a sekundární literatura:.....	274
9.1	Prameny.....	274
9.2	Sekundární literatura:.....	274

1 Úvod

Žánr naučení i rady byl populární od 14. století. Tato díla se často adí do žánru zábavné literatury s didaktickými tématy propagující p edevším ideál rytí ství. S postupem husitského hnutí se prom ũje jak spole nost, tak tená ských okruh tohoto žánru, v dob humanismu, po nástupu knihtisku a usnadn ní ší ení knih mezi publikum, se pak zcela naučení i rady adí do tzv. knížek lidového tení, ur ených širokým vrsvám publika jako návod na ctnostný s š astný život. Jednou z nich je i *Instrukcí aneb Krátké naučení hospodá i mladému* od Šimona Lomnického z Bud e. Ten proslul nejen jako autor mravou né prosy, písní a prvního katolického kancionálu, ale také jako kontroverzní postava eských d jin, nehodná edit se mezi humanistické u ence z okruhu Veleslavína a dalších.

2 Život Šimona Lomnického z Budče

Život Šimona Lomnického z Budče¹ je dodnes pro historiky zahalen rouškou tajemství a nese v sobě p ídech ur íté kontroverse, p edevším pak léta po roce 1621. Zatímco o valné většině jeho života ve službách Rožmberků jsme seznámeni poměrně dobře, a to díky jeho zapojení ve společensko-kulturním životě, o jeho stáří a smrti kolují spíše pověsti a legendy². Také přijetí jeho osobnosti a díla pozdějšími generacemi v průběhu následujících staletí prošlo velké změny. Zve své době poměrně oblíbeného básníka a dramatika³ se v druhé polovině 19. století stal bezcharakterní a bezpáteří zbabělou, tyjící z přízní mocných a zrazující české stavy, aby byl ve 20. století ošouzen a zařazen do dějin literatury jako populární autor své doby. Pohled na osobnost autora do značné míry ovlivnil i recepce jeho díla, z toho důvodu nejprve stručně pohledneme na život Šimona Lomnického a analyzujeme obraz jeho osobnosti a díla v 19. a 20. století.

Šimon Lomnický z Budče se narodil v roce 1552 do katolické rodiny⁴ v Lomnici nad Lužnicí, odtud pozdější přízvisko Lomnický. Jeho otec užíval příezdívky, resp. příjmení „Chodek“, kterou jeho syn převzal v podobě „Ptocheus“.⁵ Jako malý chlapec okouzloval svým krásným hlasem (zastával posici diskanta) a pravděpodobně se díky němu dostal na školy, nejprve na latinskou do českého Krumlova a Třeboně a poté do jezuitské koleje v Jindřichově Hradci, na nichž její finančně podporoval sám Vilém z Rožmberka (Křesák, s. 445)⁶. Po jejich absolvování odešel jako správce školy a učitel do Kardašovy Řečice, tentokrát pod ochranou Adama z Hradce, bohužel více informací o sedmi letech na této posici nemáme. Sám Šimon své mládí popisuje jako velmi bujaré, kdy se nevyhýbal „cisterně ženské krásy“ (Pražák, s. 49) a byl „veliký hříšník a libé Venuše milovník“ (Pražák, s. 49). V roce 1577 se pak oženil s Barborou Vávrovou ze Ševětína, díky níž v 80. letech získal velký statek se zájezdním hostincem na trase Linec – Praha, kde hostil významné osobnosti. V této době také začala Lomnického literární tvorba,

¹ Při tvorbě životopisu Šimona Lomnického z Budče jsme se snažili vyhnout hodnotícím postojům a legendám, které o něm panují, a drželi jsme se historicky ověřených fakt.

² Nejpodrobnější životopis Šimona Lomnického z Budče přidal ve své disertační práci Emil Pražák.

³ O oblíbenosti jeho děl svědčí množství jejich vydání, a koliv někteří historici spekulují o jisté nadsazenosti a sebechvále. (srov. Flajšhans, s.362)

⁴Pražák však zcela nevykládá utraktivismus Lomnického rodičů. (Pražák 1, s. 46)

⁵ Toto přízvisko bylo pak často mylně ekvádováno jako „žebrák“ a spojováno s legendou o Lomnického žebrání na Karlově mostě. (Flajšhans, s.359)

⁶ Pražák uvádí, že mladý Lomnický byl stipendistou Adama z Hradce (Pražák 1, s. 47) a že v Jindřichově Hradci nemohl studovat na jezuitské koleji, protože ta byla založena až v roce 1595 a Pražák navíc nenachází na Lomnickém žádné známky jezuitské výchovy, které podle něj zanechávaly vždy hlubokou stopu. (s. 48)

vydal u Melantricha své první dílo *Písn nové*, dedikované Vilému z Rožmberka.⁷ Lze předpokládat, že se Lomnický zapojil do sob slavského bratrstva literátů. Jeho záliba v písních se však nesoustředila jen na duchovní obsah, psal například iležitostné básně a písně k počtu významných událostí v rožmberské rodině (svatby, pohřby, slavnosti), a získal si tak jejich podporu. V 80. letech se vrátil do služeb Rožmberků a stával se úředníkem na Třeboni a později správcem pivovaru v Lomnici. Kromě toho dále množil i svůj majetek a stal se brzy rychtářem Ševců. Vrcholné štěstí přišlo v 90. letech 16. století. Od Rudolfa II. získává šlechtický titul, erb a sídlo v Budčovicích.⁸ Přesto se u Lomnického začaly objevovat chiliastické pocity zmaru a nejistoty (srov. *Pád svatá* z roku 1587). A oprávněně.

Šestnáctá léta zcela skončila s koncem 16. století, jednak postupně zesnuli Lomnického ochránci Vilém z Rožmberka a Adam z Hradce, jednak ztratil i svou první manželku Barboru. V pocitech samoty se sblížil s Petrem Vokem z Rožmberka¹⁰. Krize v soukromí se projevuje i v díle (viz *Modlitba k Panně Marii bolestné* nebo *Výklad na Otčenáš*, který je apelem k pokání a očekávání konce svatá). Další ránu osud zasadil Šimonovi roku 1612 smrtí Petra Voka, na jehož sepsal oslavnou ódu jako na zachránce jižních Čech před vpádem Pasovských. S rodem Švamberků, kteří zdělili rožmberské panství, zůstal básník v vztahu poměrně chladný. Další neštěstí přišlo v letech 1618 – 1619 spolu se stavovským povstáním. Švamberkové patřili k stavovské, protestantské straně, zatímco české Budčovice podporovaly katolické zájmy a na jihu se rozžehnil boj, přičemž vyhořel Ševcův zbytek obce vyplenilo vojsko. Lomnický ztratil vše a s mladinkou manželkou Dorotou odešel do Prahy.

Jeho katolictví přátelé však byli sesazeni z úřadů, a tak se Lomnický skrýl pod ochranu Petra ze Švamberka, a dokonce napsal oslavnou píseň na příjezd Friedricha Falckého do Prahy i na jeho korunovaci. Tady můžeme datovat Lomnického konverzi k utrakvistu. Vzhledem k situaci, v níž se nacházel, šlo zejména o politický tah než o niterné přesvědčení. Po bitvě na Bílé hoře 1620 ještě sepsal *Píseň o žalostivé zkáze české*, kde se i přiznává k podpoře Friedricha Falckého. Po popravě 27 českých stavů na Staroměstském náměstí se navracel „staré“ poádky, Lomnického přítel Jan Sferinus

⁷Pražák však soudí, že nešlo rozhodně o debut, protože „je to dílo příliš rozsáhlé, příliš zralé a příliš smělé na prvotinu.“ (s. 50).

⁸Zkušenosti se spravováním majetku a hospodářstvím pak použije ve své *Instrukci aneb Krátkém naučení hospodářství mladému*. (Pražák 1, s. 57)

⁹Tradí se, že to byla odměna za jeho spis *Kupidova stěla*, kterou napsal samotnému císaři, milujícímu erotický laděnou literaturu

¹⁰Po smrti své manželky Kateřiny z Ludanic a nutnosti prodeje rodového sídla českého Krumlova králi propadá stejné beznaději jako Šimon.

získal zpět svůj úlad a nabídl píteli útočiště. Po své konverzi a oslavu povstalců nebyl Lomnický nikterak perseklován, pravděpodobně na přímluvu Viléma Slavaty, u něhož sloužil Lomnického syn Antonín Zbyhnov. Dokazuje to i v novějším spisu *Cesta do nebe* právníka Slavatovi.

O tomto období Lomnického života koluje mnoho legend a fám. Jednou z nich je například autorství pamfletu na popravené české stavy Pavlem Skálou ze Zhořovic právníkovi Lomnickému, což vzniklo na dlouhá staletí údajně bezpříčinně chamtivce. V zoufalé situaci žádal dopisem knížecího Lichtenštejna o podporu vzhledem ke svému dobrému jménu před válkou, odpovědi ani podporu však nedostal. O konci života nevíme skoro nic, pověsti o tom, že žebřal na mostech, jsou spíše romantickou domněnkou. O místo smrti se historici spou, zatímco Teplý tvrdí, že odešel zemřít do rodné Lomnice, Pražák to považuje za nemožné a za místo skonu udává dle Jana Sferina (Pražák 1, s. 73), na což navazuje i Králov (s. 448).

3 Recepce osobnosti Šimona Lomnického z Buděhoje

Názory na osobu Šimona Lomnického byly v průběhu dějin rozporuplné. První se o něm jako o výborném básníkovi českém zmiňuje Bohuslav Balbín ve svém spisu *Bohemia docta* a podobně další historici 18. století a počátkem 19. století¹¹, zájem o něj dokazují i příběhy jeho díla z této doby¹². Lomnický byl dlouho nahlížen jako vynikající český básník své doby a začaly se šířit legendy o jeho pobyt v lohorském mučednictví, kdy byl za svou konverzi k utrakvismu perseklován, například za drzou odpověď knížeti Lichtenštejnovi ztrestán 100 ranami holí a jako naprostý chudák a vydělanec musel žebrať na Karlově mostě o almužnu.¹³

Úplný obrat nastal v druhé polovině 19. století. Tehdy se historikové od díla Lomnického zcela odvrátili. Svou roli v tom sehrály několik faktorů. Jedním z nich bylo odlišné nahlížení na literární dílo a historický vývoj literatury. Lomnického tvorba sestává především z úlované poezie a mravních spisů, na které tehdejší historikové, ztrativši „smysl pro specifičnost mravní výchovné literatury a pro její společenské zhodnocení“ (Voit, s. 8), nepohlíželi jako na hodnotná literární díla, ale pouze na praktické příručky. Tehdejší zkoumání literatury navíc úzce spojovalo osobnost autora s jeho dílem, jež mělo nést odraz jeho ducha a charakteru.

Hlavní roli v tomto odmítavém postoji vůči Lomnickému a jeho dílu sehrála teorie o jeho dvojí konverzi, podložená tvrzením Pavla Skály ze Zhoře, který jej označil za autora hanopisu *Exekucí aneb vykonání vejpovídaní a ortele nad rebely* z roku 1621.¹⁴ V době pobyt v lohorské padá na Lomnického další stín poníženeckého a podlézavého dopisu knížeti z Lichtenštejna o předání domu po Simeonu Vokávi, jednomu z popravených mužů. Další skvrnou na tváři pak byly dedikace písní a básní různým příslušníkům šlechtických rodů, což nasvědčovalo o autorovu povrchnosti, prospěcháctví a touze po přízni a majetku. Dílo bylo odsunuto do pozadí, hodnotil se pouze morální profil Lomnického, a ten byl shledán odsouzenímhodným.

Prvním, kdo zauvažoval proti Lomnickému svým poukazem na pokřivenost jeho charakteru, byl v roce 1852 Ferdinand Bětlav Mikovec ve svém článku *Něco ku*

¹¹ Josef Riss ve svém článku odkazuje na omyly Adolfa Voigta a Františka M. Pelzla (Riss, s. 70)

¹² Například Krameriovy edice jeho *Instrukcí aneb Krátkého naučení*.

¹³ Tento motiv žebrajícího velmože na Karlově mostě se udržel i v druhé polovině 19. století, srov. obraz Jaroslava Čermáka *Šimon Lomnický žebrať na Karlově mostě*

¹⁴ Hanopis ostře odsuzující povstalce vytištěný v roce 1621 a po celé 19. století připisován Lomnickému (NK 65 E 463, KNM 31 D 22)

charakteristice Šimona Lomnického v Lumíru. Další kritici se svými studiiemi v časopisu Muzea království českého na sebe nenechali dlouho čekat. Již Josef Riss vyvrací pověsti o žebření a trestných 100 ranách holí, protože „jméno Šimona Lomnického, jenž předci jakéstakésslovůtnosti v Praze požíval, nevyskytuje se ale mezi odsouzenými“ (Riss, s. 71) za vzbouření proti císaři Ferdinandovi II. Dle něj křáťám o žebření na most vedlo předchozí historiky (Riss, s. 72) přijmí „Ptocheus“, někdy předkládané jako „žebřák“¹⁵. U Rissa nenajdeme však žádné prudké odsouzení samotného díla, naopak pochvalně se vyjadřuje o některých Lomnického pracích, například o *Krátkém naučení hospodáři i mladému* nebo *Tobolce zlaté*, a podotýká, že Lomnický čerpal z pramenů jiných autorů, a odmítá jej označovat básníkem, nebo i Lomnický „sám nejlépe charakterisoval své práce, nazývá je rýmováním a sebe rýmovníkem. Básníkem nikdy nebyl.“ (Riss, s. 76)

O poznání kritika jší je František Dvorský ve svém článku *O Šimonu Lomnickém z Budče*, otištěném také v časopisu Muzea království českého. Dvorský zde praneý uje jak Lomnického charakter, kterak „gloriola jeho poblohorského mučednictví je ozáila, kterouž některé spisovatelé bádáním historickým úplně nejen jest seteli, ale zaměníli bezcitnost politického zbláhání a odpadlíka, jako mnohých jiných jemu podobných, kteříž v době štěstí národa s vlky vyli a plášť po vtru poušteli“ (Dvorský, s. 498), tak jednak Lomnického dílo, především jeho pochlebovanost a prospěcháství oslavných písní, které ilustruje na oslavné *Epithalamium, to jest svatební rytmy neb zpívku poctivosti nových, ctných poctivých manžel ... k svatbě Viléma Slavaty a Lucie Otýlie z Hradce v roce 1602*. Celou tuto skladbu, stejně jako básně podobného ražení, Dvorský odsuzuje jako prázdné rýmy bez kouska umění. V *Kupidovstí* pak shledává, že Lomnický káže vodu a sám pije víno, když kritizuje smilstvo a cizoložství, ale sám se přiznává, že byl libé Venuše milovník a hříšník. Vrchol vši pokřivenosti Lomnického charakteru vidí v oné prosebné žádosti o přídání domu po popraveném mšánovi, jenž naprosto stáčí k naprostému odsouzení Lomnického jako bezcharakterního prospěcháče, vydávajícího se za korunovaného básníka.¹⁶

Stejnou rétoriku šířili dále i Vlček a Jakubec ve svých literárních dílech, nemohouce mu odpustit kromě zrady českých stavů především jeho prospěcháství a snahu zalíbit se

¹⁵Riss a další toto předkládají jako „žebřák“, Pražák a jeho následovníci pak „Chodek“, čímž ástě nepřispívají k vyvrácení fámy o Lomnického žebření na Karlov most.

¹⁶Dvorský naráží na portréty básníka v úvodu jeho spisu, kde se nechal zobrazovat s vavřínovým věncem na hlavě.

jeho eskému panstvu.¹⁷ Flajšhans i Jirek nevystupují již tak ostrými slovy, stále ale připomínají Lomnického prohešky a nepřelíš velkou kvalitu jeho díla jak básnického, tak mravou ného. (srov. Flajšhans, s. 363; Jirek, s. 463)

Rehabilitace Šimona Lomnického p íšla až ve 20. století díky Emilu Pražákovi a jeho diserta ní práci. Z v tší ásti se v nuje práv životu a kontroverzi Lomnického zjevu. Vyvrací t i zásadní fámy a obvin ní v í Lomnickému, nejprve ve své diserta ní práci, poté i v dalších svých odborných lánkách. Hlavní skvrnou na tvá i básníkov bylo údajné autorství spisu *Exekucí aneb vykonání vejпов di a ortele nad rebely* (1621). F. B. Mikovec jako první odkázal na Skálovo obvin ní Lomnického, to však Pražák shledává lichým. Pražák vycházel z faktu, že Mikovec pracoval výhradn s pouhým p episem Skálovy *Historie eské*, nikoli s originálním textem, ímž mohlo dojít k omyl m a nepřesnostem. Jako hlavní a základní protiargument proti Lomnického autorství spisku *Exekucí* uvádí fakt, že spis je zcela anonymní. Jelikož své písn oslavující krále Friedricha Falckého, zajiš ující mu p íze protestant , Lomnický vždy podepisoval, tudíž se k nim pln hlásil, považuje za podivné a nepravd podobné, že by tento spisek, který by mu zajistil p íze katolík , nechával anonymním. Skála píše, že za tuto skladbu byl Lomnický ost e kárán od Pavla Michny za alibismus, pokud by však sv j hanopis nepodepsal, vytýkal by mu Michna spíše to, že se za svá slova pln nestaví. (Pražák 1, s. 77) Je také podivné, že se o tomto spise nezmi uje už Bohuslav Balbín. Ani formáln se *Exekucí* p íliš nepřibližuje ostatním skladbám a stylu Lomnického. Ve 20. letech 17. století jeho skladby již postrádají rytmickou dokonalost, naproti tomu *Exekucí* má složité schéma sedmiveršových strof. Navíc se autor p íliš nerozpisuje o defenestraci, p í níž byl vyhozen z okna i Lomnického p ítel Vilém Slavata, což by ur ít nezapomn l zmínit a odsoudit. Pražák tedy jednozna n popírá Lomnického autorství hanopisu a omlouvá Skálovu pomluvu jako nedostate nost a zprost edkovanost informací, které se Skálovi dostaly do exilu z ech. (Pražák 1, s. 105) V sou asných monografiích stále auto i vycházejí ze stejných pramen a osobnost Lomnického je stále upozad na, a koli stojí za zkoumání jednak jako autora obsáhlého cyklu mravou ných pros, jednak z hlediska barokní poetiky, jejíž zárodky v jeho díle objevil Josef Vašica, Petr Voit i Alexandr Stich. (Kr , s. 445)

¹⁷ Lomnický není nic jiného než "p íživník", kterému se za dob Rudolfa díky "sypal zlatý déš ", a koli ve snaze odlišit se od "ostatních žebrák literárních" v dedikacích svých knih všechny ujíš uje o své nezištnosti. (Vl ek, s. 452 - 453).

4 Dílo Šimona Lomnického z Budče¹⁸

Pohled na umleckou tvorbu Lomnického se neproměnil tak zásadně jako přístup k jeho charakteru, přesto do značné míry přejetí jeho díla ovlivnil právě přístup k jeho životu. Josef Dobrovský vyzdvihuje jeho básně nad prosou a jeho sílu shledává v komice a satirě. (Dobrovský, s. 335) Od poloviny 19. století je však Lomnický již vnímán pouze jako "psavec a lehkonožý, bezkarakterní literární obojetník, rýmař, směšný a bezduchý" (Vlček, s. 451), jenž své "chabé rymovánky, slabé úpravou a nicotného, ba mnohdy nízkého obsahu a myšlének." (Flajšhans, s. 363) využíval pouze k získání přízná vlastního prospěchu. To však je velmi zjednodušený pohled na celé Lomnického dílo, reflektující především příležitostnou písníovou tvorbu a vycházející z dedikací.

Co rozhodně nelze Lomnickému upřít mimo kvantitu především široký žánrový rozsah jeho díla, převažovaly však víceméně dva žánry: písní a mravoučná literatura. Prvním dílem, jímž se Lomnický roku 1580 uvedl na literární scénu, byl rozsáhlý kancionál *Písní nové na evangelia svatá nedělní přes celý rok*¹⁹. Písní zde dle dvou oddílů, vedle duchovních skladeb složených podle liturgického roku se zde objevují i světské písní v novaném patelém. Jde de facto o první český katolický kancionál, v němž všechny písní jsou zcela převodní. Lomnický totiž jako pravomocný katolík nemohl přerpat z existujících kališnických i bratrských kancionálů, ale musel všechny písní vytvořit sám. Ve své době využil pro své písní již známé nápěvy. O patnáct let později vydal druhý zpěvník *Kancionál aneb Písní nové historické na dny sváteční přes celý rok*, který byl velice populární i po autorově smrti, což dokazuje opakované vydávání i přejímání písní jinými autory (Kratochvíl, s. 451).

Kromě náboženských písní se zde objevují i příležitostné písní v novaném šlechtickém krávném významným událostem v rodinách. Právě ony tvořily později podklad pro pozdější odsuzování postavy Lomnického jako prospěcháckého rýmovníka (Dvorský, s. 498), jenž „hleděl mocným, štěstím přiznivcem svým se zalíbiti rýmy svými, jimiž přelíšasto šimonil²⁰ a 'papírovými dary' milosti z otevřené ruky se dožebraval.“ (Dvorský, s. 498) Na obhajobu musíme dodat, že „nebyl Lomnický jediný, jenž v literatuře jaksi dojnou krávu spatřoval a všemožně z ní kořistiti se snažil“ (Svátek, s. 358), nebo dedikace díla i přímo tvorba příležitostné poesie při významných rodinných událostech

¹⁸ Kompletní soupis Lomnického díla pořídil v roce J. Jireček ve své Rukověti. (Jireček, s. 463nn).

¹⁹ Jaroslav Vlček odsuzuje tuto knížku jako "pokrytecky přehrádkou," kterou chtěl čelit pouličním hanebným popěvkům. (Vlček, s. 452)

²⁰Šimoniti = pomocí lichotek škemrati o podporu (PSJČ)

v rodin mecenáše nejsou v dané době nikterak ojedinělým jevem, „psali a dedkovali vesměs tehdejší spisovatelé a uenci jako o závod, jen na mecenáše pomýšlejíce a sáhodlouhými pochvalami a e mi jim podku ujíce, aby tito hodn hluboko v sá ek sáhli.“ (Svátek, s. 358) Ale i tato ú elová poesie nesla své ur ité kvality v rámci daného žánru, nejpodat en jší je pravd podobn *Poh ební píse o smrti Petra Voka z Rožmberka*, kde Lomnický dovedn pracuje se symbolikou rožmberského erbu. Mezi tyto p íležitostné písn pat í i neblahá *Písni ka o š astném p íjezdu i korunování na království eské Friedricha, voleného a již korunovaného krále eského* (1620) nebo poh ební písn o smrti Jáchyma z Hradce nebo císa e Rudolfa II.²¹

Mimo pís ovou tvorbu se také pokusil o velikono ní drama *Komedie aneb Hra krati ka* ur ené na rozdíl od písní neurozenému publiku. Postavy zde mluví hovorovým jazykem, d j je p enesen do jiho eského prost edí a v jeho pr b hu se divák mohl setkat s r znými reáliemi b žného života. Tato lidovost m la p íblížit divákovi novozákonní látku. Podobný postup, adaptaci starších text , zvolil i ve svém díle mravou ném, o nichž bude e dále. Krom mravou né prosy se Lomnický v noval také prosaickým text m s náboženskou tematikou, sem spadá nap . *Výklad prostý na nejsvat jší modlitbu Pánem Kristem vydanou* (1605), *Rozmlouvání Pána Krista s k es anem*, *Hádání neb rozep e mezi kn zem a zemanem o moci a panování* (1588). A nesmíme opomenout ani dva p eklady, jednak Burley v *Filosofický život* a Marolovu *Cestu do nebe*. Velké rozep e vyvolává pak spis z roku 1621 dlouhou dobu p ípisovaný Lomnickému, *Exekucí aneb vykonání vejpov di a ortele spravedlivého a hrozného nad rebely*. Po v tšinu 19. století byl tento hanopis jedním z d vod Šimonova odsouzení. Pražákova obhajoba na základ rozboru textu tuto fám u áste n nabourala, stále však je tato skladba spojována s Lomnickým.²²

²¹Literární historici 19. století (J. Riss, F. Dvorský i J. Vlček) soustředili zbytečně svou pozornost právě na tuto příležitostnou, spíše řemeslnou tvorbu, což ještě podporovalo jejich už tak špatný pohled na Lomnického. Přitom nešlo o nic nezvyklého, většina humanistických autorů dedikovala svá díla významným šlechticům .

²²srov. záznam v Knihopisu. (<http://db.knihopis.org/l.dll?cl~P=5009>)

4.1 Mravou né spisy

V období humanismu se vedle zábavných žánrů jako cestopisy a dobrodružné příběhy rozvinul také žánr mravou né prosy v národních jazycích praný ující vady lidského charakteru. I když podobná díla nalezneme už ve středověku, například *Rada otce synovi* nebo traktáty Štítného, humanistické mravou né spisy jsou specifickým novým žánrem v literatuře. Zatímco středověká naučení a rady se soustředí buď na rytířské ctnosti, nebo na politická témata a cílí především do šlechtických vrstev, humanistické rady míří spíše mezi měšťanské vrstvy a šířily se ve velkých nákladech mezi lidmi, zaaly být vnímány spíše jako knížky lidového tení. Oboje ale reflektují sociální a morální problematiku dané doby. „Spojení výchovné a vzdělávací tendence s důjovostí se na počátku 16. století v naší literatuře prosazovalo obecněji“ (Nedvová, s. 25) Vedle latinských spisů jsou to především překlady z latinských spisů, poté původní díla v češtině. Příkopníkem tohoto žánru se stala díla Viktorína Kornela ze Všehrd, překladem Jana Zlatoustého i původním spisem *O práviech, o súdiech i o dskách země české devatedy* (1494 – 1499). Svými překlady latinských mravou ných spisů se přidává pak ěho Hrubý z Jelení a t ěmi spisy/překlady Mikuláš Koná z Hodiškova *Životové a mravná naučení mudrcuov p irozených a mužuo v ctností osvícených* (spis oxfordského profesora Waltera Burleye), *Zrcadlo múdrosti svatého Crhy* a *Pravidlo lidského života* (1528). Mezi tyto spisy m ěžeme za adit i alegorické *Zrcadlo marnotratných* (1515) nebo *Radu zhovadilých zvíat a ptactva k lovu* (1528). Pom ěrně populárním se stala ě i a naučení hlubokých mudrcuova veršovaná skladba *Naučení rodi m* (1550). Tato skladba je zajímavá obrácením perspektivy, nejde o radu staršího (otce) mladšímu, ale naopak, dít radí svým rodi m, jak jej mají správně vychovat.

Velkou část Lomnického tvorby tvoří právě mravou ná literatura, v níž zcela v duchu literárních tendencí konce 16. století kritizuje soudobé nešvary a zlozvyky rozmáhající se v pozdní renesan ní společnosti. A kolí byla nejvtší pozornost v nována Lomnického pís ové tvorbě, jde spíše o rané práce, vrcholem jeho tvorby prochnutým zralostí názor autora jsou právě mravou né prosy. (Pražák 3, s. 205) Roku 1586 vydal svůj první mravou ný spis *Knížku o sedmi hrozných ábelských et zech* (1586), v níž vypoítává všechny t ěkosti, které tíží lidskou mysl před posledním soudem, následoval *Postní zvyk* (1589), varující před nedodržováním postí. Mravnostní traktát *Kupidova stela*, praný ující cizoložství a milostné avantýry, Lomnický v noval přý samotnému císaři Rudolfovi II. a byl za něj odměněn šlechtickým titulem. Následoval spis proti

pomlouva m *Utrha jazyk*, proti bujarému tanci a nez ízenému veselí *Traktát o tanci*. P íklon k mravou ným spis m souvisí také s Lomnického duševním stavem beznad je a chiliasmu. Po roce 1600 pokračuje *Vejkładem prostým na Ot enáš*, odsouzením lakomství v *Tobolce zlaté*, pýchy a nabub elosti v *Pejše života*. *D tinský ápek* a *Instrukcí aneb Krátké nau ení hospodá i mladému* se svou formou nejvíce blíží klasickému žánru nau ení, tedy autor p edávající rady tená i pro mravný a ctnostný život. Na rozdíl od kancionál , kde valnou v tšinu písni m žeme považovat za díla Šimona Lomnického, mravou né spisky nevzešly zcela z jeho hlavy, spíše naopak. Toto erpání z pramen pak zd raz ovali n kte í historici jako d kaz o Lomnického charakteru a mravou ná díla hodnotí jako „volná, namnoze rozvleklá zpracování, a to bu starších knih eských, nebo n meckých.“ (Šubert, s. 324) Lomnický však nikterak nezapírá, že jde o p epracovaná díla jiných autor .

Jako pramen pro v tšinu svých mravou ných díl používal latinský spis Bernardina de Bustis *Rosarium sermonum praedieabilium ad facilio remcommondita temnovissime compilatum*, Šubert ve svém lánku ukazuje, jak Lomnický jednotlivé rozpravy rozepisuje ve snaze popsat co nejvíc papíru (Šubert, s. 327) a výjime n p idává i vlastní zkušenosti, zvlášt pak v *Kupidov st ele*. Krom této píru ky pro kazatele erpal mravou né píb hy ze sbírek exempel. Jak ukázal Petr Voit ve své monografii *Šimon Lomnický z Bud e a exempla v kontextu jeho mravn výchovné prosy*, mravou né píb hy, ší ící se v Evrop po celou dobu st edov ku a v humanismu, zbavené ryze náboženského výkladu a p echázející v oblíbené píb hy lidového tení, využil v nejednom ze svých výchovných spis , pravd podobn práv kv li jejich oblíbenosti. V prvním spisku *Knížka o sedmi hrozných ábelských et zíchse* Lomnický pevn drží p edlohy (jde opravdu spíše o p eklad), malé množství exempel je zapojováno do textu asto násiln a slouží jen jako ilustrace. Nejmén exempel za adil Lomnický do svého druhého spisku *Postní zvyk*, vysv tlující princip p stu a zároveň kritisující obžerství, Pražák soudí, že Lomnický si tento zp sob výstavby textu zde zkoušel a zdokonaloval. (Pražák 1, s. 139) To by znamenalo bu že tento traktát vznikl v rukopisné podob ještě p ed *Knížkou o sedmi hrozných ábelských et zích*, nebo pod tlakem oficiálních míst katolické církve musel v náboženských spisech omezit po et nenáboženských až zábavných píb h . Lomnický velmi asto byl nucen obhajovat svá díla proti kritice. *Kupidova st ela*, varující p ed smilstvem a cizoložstvím, byla primárn ur ena prostému lidu a t šila se velké popularit ²³. Zde se už Lomnický áste n

²³ Podle nepodložených zpráv byl Lomnický za tento spis odm n n císa em Rudolfem II. ud lením erbu šlechtického titulu. (Kr , s.447)

odpoutává od pedlohy a rozvíjí mnohé biblické citáty vlastními slovy plnými vroucnosti a naivnosti „p ipomínající bezd ky lidové betlémy“ (Voit 2, s. 21). Zcela od *Rosaria* se pak oprostil v *Traktátu o tanci*, jehož pramen najdeme v samotné Bibli, na rozdíl od ostatních mravou ných text zde vystupuje ve zna né mí e autor v pesimismus. Stejn spis *Utrha jazyk* erpá z *Rosaria* pouze citáty a scholastickou moudrost, rozpracování je již však zcela na autorovi. Na rozdíl od pedchozích nau ení zde postupuje zcela v modu žánru traktátu, tedy od jednoduchého ke složitému, od konkrétního k abstraktnímu a všeobecn platnému. *Vejkład prostý na nejsv t jší modlitbu Ot enáš* z roku 1605 se svým obsahem blíží prvním dv ma Lomnického spis m, tíhnoucím k náboženským otázkám. Pesimismus a beznad j p ivádí autora k výzvam k pokání a p iklon ní se k Bohu. Text se skládá z citát biblických i církevních autorit dopln ných výkladem a osobními zkušenosti autorovými. Zp t k mravou né prose se pak Lomnický vrací v knize *D tinský ápek*, op t pracuje s *Rosariem* jako pramenem a rozebírá nejen vztah d tí k rodi m, ale i rodi k d tem.²⁴ Podobn jako v *Kupidov st ele* ilustruje výklad adou exempel z r zných sbírek (nap . *Speculum exemplorum*). Dv poslední práce praný ující lakotu (*Tobolka zlatá*) a pýchu (*Pejcha života*) op t erpají z *Rosaria*, ale tento pramen ustupuje vlastnímu autorovu filosofování, *Tobolka* je oproti zábavn jší *Pejše* více filosofická.

M žeme tedy shrnout, že mravou ná prosa Šimona Lomnického z Bud e je založena na adaptacích v rou n osv d ených a nezávadných pramen , což Lomnický nap . *Instrukcí* sm le p iznává: „*neb mezi obecné v ci, / které k hospodá ství sv d í. / P iložil jsem též podstatn ,/ k navedení mrav v platn . / O kterýchž mudrci psali / a sob jich p íklad dali.*“ (Instrukcí, s. R2a) a rozpracování citací z kazatelských p íru ek a Bible, které ilustrují p íb hy p ejaté ze sbírek exempel. A koli v n kterých spisech, zvlášt v t ch zabývajících se náboženskými otázkami, Lomnický propadá více kazatelskému stylu, snaží se o beletrisaci výkladu. V mnohých p ípadech se pak p íb h zcela emancipuje od mravního výkladu. Soudobí literáti nazývali ásto jeho díla „kratochvilným tením“ (Pražák 2, s. 212), Lomnický však skv le dokázal p íblížit pom rn nezáživná témata i tená i z ad m š anstva a gramotných sedlák . Jakokontaktní prost edky mu posloužily jednak hovorový jazyk a lidová p ísloví, tená m bližší než dlouhé v rou né citáty, jednak dialogovým formátem, ásto využívaný v didakticko-výchovném žánru. „Tato beletrisace spolu s d sledným hledáním cesty k lidovému tená i je Lomnického p ínosem k vývoji mravn výchovné prózy a v tom je její význam.“ (Pražák 3, s. 213)

²⁴Odkazuje i na Aristotel v výrok: Duše dít te je jako holá a nepopsaná tabule.“ (Voit, s. 27)

4.2 Instrukcí aneb Krátké naučení každému hospodá i mladému

Podobnými rysy jako mravou ná prosa se vyznačuje i rozsáhlá veršovaná skladba *Instrukcí aneb Krátké naučení hospodá i mladému*, přinášející tena i ponaučení, jak se v životě náleží chovat, jak správně spravovat hospodáství, vybírat manželku a vychovávat děti, a de facto předznamenávající následnou mravou novou prosu. Přes veškeré antipatie vůči Lomnickému historici 19. století, J. Riss, J. Svátek, uznávají určitou cenu tohoto spisku, který „příjemnou formou zájmatu musí“ (Svátek, s. 357) a v němž „obsaženo v něm v krátkých veršovaných odděleních (...) tak mnohých pravd, rázných povídek, mravních sentencí a moudrých pravidel života“ (Svátek, s. 357). Navíc se zde objevují zajímavé popisy obyčejů a mravů a lze z nich studovat dobře sociálně společenské prostředí dané doby. Vlček a Jakubec však již kousavě poznamenávají, že pouze díky „cizím užitečným radám lze asi předepisovati, že se knížka Lomnického v oblibě prostých tena udržela.“ (Vlček, s. 435) Lomnický nikterak nezastírá, že jeho *Instrukcí* je postavena na předloze, a to na předkladu *edí a naučení hlubokých mudrců* od Jana Česky²⁵, což sám uvádí v předmluvě: „vybrav sobě některá moudrá propovědní, a sentencie, mudrců starých předěšlých, z knížky vbec známé, n kdy Jeho Milosti pánu, pánu Vratislavovi z Pernštejna předpsané, o mnohých potěbných a platných v cech, na kterýchž témě, všeckem životě mravně a ctnostně záleží, to jsem vše v rytmy složil“ (Lomnický, s. A3a) Petr Voit srovnává navíc *Instrukcí* s dvěma dalšími spisy podobného zaměření, *Knížkou rýmovní* a *Rozmlouváním velmi užitečným mezi otcem a synem*, k nimž Lomnický „přistupoval jako k inventáři populárních motivů a témat.“ (Voit 2, s. 13)

Na rozdíl od mravní prosy se *Instrukcí* nezaměřuje úzce na jeden lidský nešvar, ale zajímá široké spektrum aspektů lidského života, jak veřejného, tak soukromého, a působí jako manuál pro mravně a ctnostně žijící. Její zaměření na měšťanské a selské publikum vyplývá hned z několika aspektů. Jednak je to samotná veršovaná struktura s užitím písňového oktosylabu a sdruženým rýmem, blízkým ústní tradici a lidovému publiku (Pavera - Všetivská, s. 255), a také užití hovorového jazyka²⁶. Druhým podstatným krokem k přiblížení se k publiku je dialogové zpracování²⁷, kterým se „odlišuje od běžného moralisování - chladného a k tena i celkem lhostejného. (Pražák 3, s. 213) Svou formou

²⁵ Ačkoli se objevují názory, že Jan Česky není autorem tohoto překladu, budeme uvádět nadále jeho jako autora.

²⁶ srov. Poznámky k jazyku Krátkého naučení.

²⁷ Ačkoliv jde v podstatě o monolog autorů, častým oslovením čtenáře je zapojen do textu také. (srov. *Rada otce synovi*)

se tak *Krátké nau ení* více blíží starším nau ením a radám²⁸ a dobře zapadá do žánru tzv. lidového čtení s didaktickým zaměřením.²⁹ O velké oblibě svědčí fakt, že dílo bylo již za autorova života znovu vydáno a rozšířeno a těšilo se popularitě i v době baroka a na počátku 19. století.

4.2.1 Struktura výstavby a vztah k edloze

Při pohledu na obsah *Instrukcí* je velmi zřejmé, že Lomnický využívá do značné míry svou předlohu, mnohé názvy kapitol se kryjí s tmeškovými, neskládá je však ve stejném pořadí. V *Instrukcím*žeme vysledovat určitou snahu logické posloupnosti kapitol. Lomnický postupuje od obecného ke konkrétnímu, od veřejného zájmu k soukromému životu. Oproti tmeškovým *de em a nau ením* kapitoly ze sebe tematicky vycházejí, například za ne-li výklad o špatnosti lakomství a hromadění majetku, následují kapitoly o bohatství a chudobě, na nichž dále navazuje pojednání o správném a poctivém zisku a příjmech výdajích. Dalo by se říci, že kapitoly tvoří tematické celky, postupující podobně v tomto sledu: hospodářské a finanční (útrata, zisk, starost o eládku, chudoba, bohatství,...), společensko-mravní (vztah k přátelům, k sousedům, k vrchnosti a svobodě, o svobodě...), rodinné (o výběru ženy, o výchově dětí, o správném chodu rodiny, o d dích..., praktické životní (o vdoveckém stavu, o psovi, o oblečení, o štěstí, ...), celým textem se pak samozřejmě zdrazují vrouná a morální napomenutí. Většina z kapitol sestává z obecného výkladu a zakončuje jej poučení adresované přímo tenáři³⁰. Není tak tomu ale u všech jednotlivých částí, někdy toto poučení shrnuje obsah více úžeji spolu souvisejících kapitol (například kapitoly *O ženě podezřelé*, *O ženě frejovné*, *O ženě dobré* jsou shrnuty v jednom závěrečném nau ení o správném výběru manželky). Na rozdíl od Lomnického prosaických didaktických textů i dalších autorů se zde neseťkáváme s tehdy velmi populárním ilustračním příměhem, exemplem, dokreslujícím nau ení na skutečné události.

Při nahlédnutí do tmeškových *de í a nau ení* jednoznačněžeme objevit shodné pasáže, obraty a porovnání. Nejde o postup nikterak nezvyklý, naopak většina mravních děl měla za svůj předobraz latinské texty, případně jejich překlady. (srov.

²⁸ Srov. *Rada otce synovi, Naučení rodičům*

²⁹ Knížky lidového čtení se v českém prostředí objevují s obdobím humanismu a dělí se v zásadě na dva typy: zábavný proud odrážející především témata šlechtické kultury středověku nebo zájmy humanistických vzdělanců, přináší zábavné příběhy o rytířích (*Bruncvík, Meluzína*) nebo naopak „lidových hrdinech“ (*Ezop, Enšpígl*). Druhým typem lidového čtení je pak didakticko výchovný, omezující dějovost a reflektující soudobý život a každodennost, zvláště pak tu venkovskou. (Mocná a kol., s. 307) Sem spadá i naše *Instrukce*.

³⁰ Toto je v tisku označeno okrajovou značkou „ukazující ručky“, v transkripci jsme využili odlišný typ písma, kursívu.

Pravidlo lidského života od Mikuláše Koná e z Hodiš kova a další) (D jiny, s. 351n) Krom zpracované p edlohy, v tšinou zam ené k zásadám morálním, společenským a náboženským, se však *Instrukcí* i ostatní spisy zam ují spíše na každodenní aspekty života. (D jiny, s. 351n) Podíváme se na n které konkrétní ásti *Instrukcí* a jejich vztah k eškovým e em.

Po átek knihy v nuje Lomnický úvaze o št stí, jeho vrtkavosti: „*jednomu se dob e da í, / druhému se všecko zma í /.../ N komu jde slep št stí / bude se mu ve všem vésti. / Jinénuproti tomu pak, / poleze spátkem jako rak.*“ (Lomnický, s. B1a) a jako dobrý rádce vedoucí tená e ke št stí v nuje své rady, „*aby kdož nejsou skušení, / m li toto za nau ení. / Jak by se m li živiti, / d m sv j, eladku íditi. / aby potom nepykali, / že jsou se kdy v ten stav dali.*“ (Lomnický, s. B2a) Št stí samoz ejm nem že být bez vzývání Pána Boha, dárce všeho: „*a než za neš co jiného, / vzývej Pána Boha svého. / Vstávaje také lehaje, / eládku svou k tomu maje. / .../ Všecko se jim dob e zda í, / nic se na krátce nezma í. / A tob Pán B h naspo í, / tudy tvého statku zboží.*“ (Lomnický, s. B3a)

První tematický okruh se soust edí na problematiku hospoda ení s pen zi a majetkem a také o držení eládky a jejich strav . U ešky t mto pasážím odpovídají kapitoly O majetku, O nest ídmosti, O tom, že lov k nic nemá. D kaz o astém doslovném opisu p edlohy nalezneme hned zde, porovnáme-li za átek pasáž O majetku: „*Vohe zlata zkušeuje a zlato lov ka. Neniedostate n jšiehoduovodu, jaký lov k jest, než kadyž chudý jsa, zbožie nabude.*“ (eška, s. 67) s oddílem O bohatství z chudoby: „*Promluvila usta svatá, / že ohe skušuje zlata. / A zlato lov ka zase, / v každém v ku, v každém ase. / Není d vodu lepšého, / ani dostate n jšého. / Kdo který lov k jaký jest, / jako když se na vzloží est. / Že z chudoby ponížení, / p ijde ke cti povýšení.*“ (Lomnický, s. C6a-b) Naproti tomu u pasáží O chudob , O prodaji obilí, O pokrmu eládce nenajdeme p ímou podporu v eškov textu.

Zastavíme se na chvíli u ásti o st ídmosti a strav eládky. Tu Lomnický áste n zpracoval jako velmi populární žánr, totiž rozep i nebo svár m šce, zastávajícího st ídmost, a huby, toužící po dobrém a nákladném jídle (srov. nap . Svár vody s vínem). Huba zastánce dobrého jídla a obžerství vede svou a svádí všechnu vinu na žaludek a b icho, které „*jak se z jednoho vyprázdní, / nedámli mu hned se zblázní. / An se bou í an se vst ká, / n kdy jako liška št ká.*“ (Lomnický, s. B6b) Proti ní m ši stojí za svým: „*tím ji [hubu] hojí, / když jest prázdný že nezvoní. / .../ Ano všecko pusto v domu, / ka: p ihlídni soudce*

*k tomu. / Co chce na mn huba míti, / a já nemám kde co vzíti.“ Soudcem je tu pak sám tená , autorem navedený k uvážení p e a k jednozna nému nálezu ve prosp ch m šce: „Když nebude kde co vzíti, / a tak hle m šec ochráníš. / Od násilé jej obráníš. / že huba nebude sm lá, / aby vždycky hody m la. / Ale jsouc živa v skrovnosti, / bude v m šci pen z dosti.“ (Lomnický, s. B8b) Tyto skladby se staly velmi populárními již od st edov ku (srov. *Spor t la s duší, Spor vody s vínem, Podkoní a žák*). Podobn jako rady a nau ení se „zam ují na praktickou morálku, vid nou však o ima m š anskýma, nebo cht jí prodat prostšímu tená i obecné pou ení o složení sv ta.“ (D jiny, s. 144) Zde Lomnický využil krátkou rozep i k ilustraci nest ídmosti a obžerství, což je jeden ze smrtelných h ích , ni ící hospodá ství. Na druhou stranu však Lomnický v následující kapitole praný uje p ehnanou lakotu, jakožto další ze smrtelných h ích : „Avšak ten as také hub , / ubližuješ velmi hrub . / Když lakomství zlé panuje, / tuze m šec zatahuje. (Lomnický, s. B8b) Spojení stá í s lakomstvím je zajímavým post ehem lidského charakteru: „Samo lakomství vždy mládne, / a nejvíc starými vládne. A ím lov k bývá starší, / tím lakomství bývá mladší./ Zkušeno na lidech množství / podagra, také lakomství / že jedn ch let pot ebují, / ídka mladé obt žují.“ (Lomnický, s. C3a) Navíc lakomce nahlíží jako chudáka, neustále t esoucího se o sv j majetek: „Nesmí též lakomec spáti, / od sebe svých klí dáti./ Bojí se v každém pokoji, / zdali tu kde zlod j stojí“ (Lomnický, s. B8b), jako protiklad staví chudáka, který „pak v chudob p ebývá, / nejlepší z v le užívá. / Neb jest živ vždycky v pokoji, / žádné se stráty nebojí. / Spívá, veselí, dobré myslí, / by pak i zlod ji p išli.(Lomnický, s. C4a)*

Tematicky dále navazující kapitoly ozbohatnutí a nabytí majetku op t erpají z ešky a rozvíjí poznatky o tom, jak zm ní charakter lov ka získání majetku. *Jako jsme mnohé vídali, / že jsou mnoho mluvívati. / Bu to o milostivosti, / neb št drosti, ochotnosti. / I také o jiných ctnostech, / vlidnosti a šlechetnostech, / Však když pozbyli své bídy, / vy esati školské hnídy. / Velmi jsou se prom nili, / jako by již ti nebyli. (Lomnický, s. C6b) eška na toto téma dodává: “Ale chudý obohat l-li jest, nikdy se žádný nepolepšil, než vždy pohoršil.” (eška, s. 68) Oddíly o všeobecném dobru, o pomst a ukrutenství a o p íjímání dar mají také sv j pevný základ v Mudrcích a nabádá k nesobeckosti a odpov dnosti nejen za sebe, ale za celou obec, zvlášt v n jaké ú ední funkci, z níž se nemá státi ani*

prost edek pomsty a neomezené moci, ani prost edek zisku a obohacování.³¹ P edevším si mladý hospodá má dát pozor na pochlebníky: *Ješt k tomu budou š astní, / jestli nebudou ú astní. / T ch kte í vždy pochlebují, / všeho všudy potvrzují./.../ Svému dárci dobrodinci, / odplacují se tou mincí. / Pochlebenstvím a lísáním, / a nevinných vtiskáním.* (Lomnický, s. C8b)

Kapitola o moudrosti a ctnosti jsou jedny z nejrozsáhlejších oddíl celé Instrukcí a pevn se p idrží p edlohy. Lomnický se zamýšlí nad rozdílem mezi moudrostí, pocházející od Boha, ze zkušeností a života samého, a prostou chytrostí. Moudrost naopak od lakomství se rozvíjí již odmlada: *„Kdo z mládí nem l moudrosti, / nenabude ji v starosti. / Le n tco falše, chytrosti, / ale té jest všudy dosti. / By ji kdo m l velké množství, / není moudrost než bláznovství.“* (Lomnický, s. E3a) Naproti tomu eška moudrost hledá až u starých lidí: *„Blahoslavený a š astný jest, ktož na stará kolena muožmúdrosti nabýti a pravých smyslův.“* (eška, s. 38) Moudré a ctné vystupování a spravování v život se od mladého hospodá e o ekává i v jednání s p áteli, ale i nep áteli, a jeho vztahu k vrchnosti. I zde ve velké mí e najdeme shodné pasáže s *e mi a nau eními hlubokých mudrcuov.* V porovnání rozsah však nem žeme up ít Lomnickému iniciativu a vlastní p ínos v rozpracování a vysv tlení jednotlivých díl ích rad pro v tší p ístupnost prostšímu publiku.

Pasáže o manželství, o žen dobré, o žen staré frejovné a žen podez elé, o synu, o dce i, o ví e manželské a dále pasáže tykající se starosti o stavení vycházejí pravd podobn zcela z autorovy invence a oporu v p edloze nalézáme jen sporadicky, a to p edevším u výchovy d tí. Lomnický v nich, n kdy i drsnými slovy, vypo ítává nešvary a nebezpe í íhající na nezkušeného muže v manželství se špatnou ženou. Ženy jsou zde vykresleny vesm s jako osoby náchylnék rozma ilosti a nev rá m: *„Mášli ženu podez enú, / an má žádost nez ízenú. / Neptej se kde jest, co d lá, / a co by na práci m la. Nebo zviš li do ní vadu, / že nem že trp t hladu. / Jsouc obtížena nemocí, / an hledá jinde pomoci.“* (Lomnický, s. K4a) I ctnostná žena m že podlehnout svod m dvo ák , kte í *„jsou tvé ženy špehý i, jestli že jim dáš svobodu, / p jdou jista na škodu. a seznámí li se s ženou, / již jich s kordy neodženu. / .../ Jsou k tomu pacholci hladcí, / nezmohli se žádnou prací. / P kn , slušn p iod ní, / a žádný bez pen z není. / A k tomu vyobro ení, / a v muzice vycvi ení.“*

³¹Vzhledem k Lomnického zálibě v „papírových darech“ vrchnosti, jež bylo jedním z důvodů pro odsouzení autora jakožto pochlebníka a vypočítavého prospěcháře, tato kapitola vyznívá značně neupřímně, jako by autor „kázal vodu a pil víno.“ (srov. Dvorský, s. 489)

(Lomnický, s. K1b) Lomnický ženu pojímá jako slabé stvo ení, jehož je pot eba hlídat a odvrátit od n j p íležitosti ke h íchu. Lomnický však nešet í ani záletné muže, asto podléhající svod m a krásám mladých služebných d ve ek: „*jeslti p kn jší než paní, / nenes asto oka na ní. / Ani samotná v pokoji, / nech s tebou dlouho nestojí. / ... / Nep idávej k slám ohn , / aby se nespálil škodn .*“ (Instrukcí, s. N6a) Muž sám má také p íkladem své žen jíti, „*cizím krovem nehejbatí, / žen ctný p íklad dávati.*“ (Lomnický, s. L6a) „*Nevycházej žen z glejchu, / aby ona zase tob , / zoufajíc snad tudy sob , / toho se neodm nila / zíž za eš neoplatila. / A tob nenasadila, / kdyby se s tebou svadila, / rybníku cizí násadou, / sám by byl vinen tou vadou.*“ (Instrukcí, s. L8a) Stejnou m rou jako svou manželku musí od h íchu chránit hospodá i svou dceru: „*Dcera iní starost otci, / m j nad ní stráž ve dne v noci. / A nechodí na besedu, / a nebývá u soused . / .../ Mládenci jsou desperáti, / o vínek s ní budou hráti.*“ (Instrukcí, s. K8b) a ve stejné ctnosti a v rnosti má vychovávat i svého syna. Pokrokov p sobí Lomnického varování p ed neuváženými a vykalkulovanými smluvenými s atky potomk s výrazn staršími partnery, p edevším manželství mladé ženy se starým mužem: „*Zvlášt jeslti on sstárlý, / mrzký, šedivý, zvraskalý. / Ona mladá a nádherná, / t žce mu z stane v rná.*“ (Instrukcí, s. L1b)

Praný ování rozma ilost a plýtvání pen zi Lomnický iní i skrze šatstvo, astého využívání léka e, zvláš toho, „ *který má mnoho um ní, ale žádného skusení.*“ (Instrukcí, s. M8a) a také psy, resp. malé psí ky hodící se pouze pannám, královnám a kn žnám, „*aby s ním m li své h í ky, / dcpali jej do rukavi ky.*“ (Instrukcí, s. N1a) I zde Lomnický pracuje vícemén bez p edlohy. Po této odbo ce do intimn jší sféry života se Lomnický zam uje na vztah hospodá e k eládce a lidem ve vlastním okolí. Také se op t p idrží více p edlohy. Kapitola o hn vu je ísté p ebásn ní prosaického textu, kdy autor využívá i stejné obraty: „*Seneka praví, že n kte í z moudrých muž v v d li jsou, že hn v jest krátké bláznoství, aniž podobn jí k emu hn v p irovnán býti nežli k bláznoství.*“ (eška, s. 160) a Lomnický veršuje: „*Praví moudrých lidí množství, / že hn v jest krátké bláznoství. / Aniž m ž k jinému emu, / p irovnati se než k n mu.*“ (Instrukcí, s. N7b) Stejn tak v kapitolách o zlém narození, o svobod , o ístém sv domí, o moudrosti najdeme shodné obraty a frase. Ve výkladu o vdovci a vdov zase Lomnický pracuje samostatn .

Celkov m žeme shrnout, že Lomnický využívá eškovyp edlohy v celém rozsahu, nepracuje však bezmyšlenkovit a automaticky, a by se mohlo zdát, že pouze p ebás uje prosaický text.Práv ona návaznost na pramen a erpání z n j vedla

k odsouzení daného díla jako pouhého plagiátu.³² Při pohledu na strukturu obou děl však zjistíme, že se zpracování od sebe liší. Češkovy *Řeči a naučení hlubokých mudrců* se zaměřuje především na rady pro ctnostný život a vyšší morální hodnoty, vytvářejících „idealizovaný kult ctností“ charakteristický pro mentalitu pozdní gotické společnosti (Nedvová, s. 16). V „živějším zpracování látky, sešité do zkratky úlovy pojetého výboru“ (Nedvová, s. 25), kde obecný výklad je ilustrován poutavě zpracovanými příběhy, exemplum, se více akcentují ponaučení, jak správně se chovat v životě, než odsudky nešvarů dané doby. U Lomnického se naopak setkáváme s odlišným pojetým textem. Jednak opouští ilustrativní příběhy, dokreslujících obecné rady na konkrétním případě³³, jednak se nesoustředí jen na rady ohledně „správného života“, ale ve velké míře pranýřuje nešvary a nectnosti, jež provázejí lidský život. Navíc ve svých radách nezůstává pouze u vyšších morálních hodnot, ale přináší i naučení o praktických záležitostech života a hospodářství, vycházející pravděpodobně z jeho osobní zkušenosti. Tím přináší zajímavý odraz tehdejší společnosti a jejích problémů.

4.2.2 Srovnání s *Naučením rodičů* a *Radou otce synovi*

Didaktické texty se v průběhu staletí proměňovaly především vzhledem k cílovému publiku. Stejně tak naučení předkládala tená i obraz ideálu feudála a rytíře (Djiny, s. 260), raně novověké rady se zaměřovaly spíše na měšťanské vrstvy a na každodenní život, jak nám ukazuje právě Lomnického *Krátké naučení*. Ideál rytířství pak najdeme například u dvou starších děl, a to u *Rady otce synovi*³⁴ a *Naučení rodičů*³⁵ Ludvíka z Pernštejna, jež mají i podobnou strukturu jako Lomnického *Krátké naučení*, tedy dialogicky vedenou radu zkušenější a starší osoby, autority, mladšímu posluchači (tenáři). Pro porovnání se tedy zaměříme na společná témata těchto starších naučení ve vztahu k *Instrukci*.

³² Vlček *Instrukci* ostře odsuzuje právě ve vztahu k Češkovým *Řečem*: První dílo [Instrukcí] je vlastně plagiát z výborné Češkovy „Knihy hlubokých mudrců“ [...], jenže bezduchým rýmованиеm nesnesitelně rozvodněný a zevšednělý [...] Co tam Lomnický rýmuje [...] je buď dobré a pravdivé, ale není jeho; nebo to vychází z vlastní hlavy, a pak je to vždy neomalené a triviální. (Vlček, s. 454)

³³ Na rozdíl od jeho mravně-naučné prosy, kde „vkládá do svých spisů tyto příběhy ve větším množství než jeho současníci“ (Pražák 2, s. 206)

³⁴ Veršovaný soubor rad, udílená starým rytířem svému mladému synovi, pochází pravděpodobně z pera Smila Flašky z Pardubic, i když autorství zůstává stále předmětem dohadů, z druhé poloviny 15. století.

³⁵ Veršované naučení je oproti klasickému žánru postaveno obráceně, rady zde udílí nemluvně svým rodičům, jak je mají správně vychovat. Skladba pochází ze 16. století a je svázána s rodem Pernštejnů.

V zaátku *Rady otce synovi*³⁶ jsou na scénu uvedeny postavy umírajícího otce, jakožto moudré autority, a jeho syna, posluchače: „*Múdry a ctný otec p řádný, / svému synu byl tak radný, / jakž jeho v rad neobmyslil, / a by sám byl pochýlil, / ke cti v poslušnéjvie*“ (Rada otce synovi, s. 203). Podobně v *Nauení rodiče* probíhá obrácený rozhovor mezi dítětem a rodiči: „*Rodi ové najmilejší moji, / ra tež znáti potebu dvojí, / kteráž p ísluší mně, vašemu dítěti, / pokud Pán B h žádá ode mne míti, / život v dobrotě a ctnosti, / abych vedl k chvále jeho svatě milosti, ...*“ (Nauení rodiče, s. 123), Lomnický naproti tomu neuvádí na scénu žádné postavy rodiče a dítěte, autoritou je on sám a v roli „žáka“ pak tená: „*Zda B h, laskavý tená i, / zvlášť ty milý hospodá i. / Jsem opřevyslána k tobě, / chcešli mně p ísti sobě. / Budem spolu rozmlouvati, / a poeskú rýmovati. /.../ Pod tím nau íšli se křemu, / že se hodí domu tvému.*“ (Lomnický, s. A6a) Shodná témata pak nalezneme v oblasti náboženství a vyšších morálních ctností.

Rada otce synovi předkládá tená i typický obraz rytíře a jeho ctností. Jako první je neochvějná víra v Boha, panující ve dne, v noci: „*To má první rada, synu: / m j boha v každú hodinu / v srdci ustavičnou mocí / pokorně ve dne i v noci;*“ (Rada, s. 201), stejně *Nauení* i *Instrukcí* Lomnický nabádá k úctě k Bohu: „*A prosím, když pak p íjdu k lepšímu srozumění, / a víru, páte a boží p íkázání, / umím, asto nábožně íkaje, / a Pána Boha za to vždy žádaje.*“ (Nauení, s. 123), „*Nejprve p íede všemi v cmi, / sprav j se božími e mi. / Království božího hledej, / spravedlnosti hynout nedej.*“ (Instrukcí, s. B2b) Další nabádání sm ůje ke vzdělání a vyučení dítěte, respektive syna, které za íná u ctné matky, vychovávající své dítě ve víře. Zatímco Lomnický mluví obecně o prospěšnosti vyučení se ve všem sedmeru umění, v *Nauení* se zd ůrazuje znalost českého jazyka jako první a p írozené e i. Tento fakt nemusí být hned d ůkazem nedostatku něho vlastenectví Lomnického (srov. Riss, s. 498), m ůže íít pouze o vliv odlišného adresáta, *Instrukcí* je v nováno eskému m ůšanstvu a bohatším sedlákem, u nichž se znalost eštiny p íedpokládala, *Nauení* stejně jako *Rada* jsou pojímány o z pohledu šlechtice. Dalšími shodnými pasážemi je výběr manželky, v rnost a st ídmost, p íedevším v pití vína. V *Nauení* Ludvík z Pernšt ůjna varuje p íed požíváním alkoholu velmi krátce a d ůrazně, „*neb zlost, p ýcha i nejvyšší zoufalství, / najrad í p íchází skrze ožralství.*“ (Nauení, s. 125), Lomnický barvit ě popisuje ůinky nadměrného pití vína na lovka: „*Nest ídm s se chechtal a smál, / n kdys na jiné šnorchoval. / K svád k r znicis sm ůoval, / žes byl k tomu velmi hrubý, / a chodils v plášti naruby.*“ (Instrukcí, s. A7a) Rada m í í k vhodnému

³⁶ Dále jen „Rada“

výběru manželky: „*Když se k sv tu tak i tiehneš, / tehdy to chci écijíst : / p ijma ctné manželswo íst , / p ebyvajž v n m bez omyla, / jakž by wá duše viec byla / skrze to v nérja dosti;* (Rada, s. 519) Pasáže o správném hospodaení a moudrém spravování majetku nesou také shodné prvky. Přes mnohé tematické shody se přístup obou autorů liší v upřednostnění mravních hodnot. Zatímco u Lomnického se kapitoly o šetrnosti, výdajích, moudrosti a ctnosti jsou zařazeny hned v první části knížky a profánní kapitoly o manželství apod. odsouvá ke konci, v *Nauení* Ludvíka z Pernštejna najdeme pasáže o hospodárnosti a ctném chování teprve na konci knihy. Rada se hospodářstvím příliš nezabývá, varuje před hříchem

Formálním rozdílným prvkem je užití jazyka, *Nauení* i *Rada otce synovi* jsou psány vyšším jazykem své doby, Lomnický často užívá hovorové češtiny, například i vulgarismy, za což byl často pranýřován (srov. Jakubec, s. 735). Tyto výrazy jsou však užity účelně k odsouzení nešvarů, o opilci říká, že „*v kom není v pití míra, / když se co svin ožírá. / tenhle nikdá nic dobrého, / nesvede z ožralství svého.*“ (Instrukcí, s. M6b), lakomce nazývá „*kurevníky*“ (Instrukcí, s. C2a) a o staré frejovné ženě říká: „*Když jest kurvou stará žena, / nestydatá psice, fena. / Ta všecken statek rozptýlí, / rozdá, aby se s ní psili.*“ (Instrukcí, s. K4b), v kapitole *O zlém narození*, ústně vycházející z eškových *epí a nauení*, kritizuje hanlivého výrazu, označující lovka nemanželského plovodu: „*Pot šen býti nemže, / že narozen z zléholže. / K tomu i vejstrky mívá, / a nejeden mu p ezdivá / zkurvysynu zpanchartilý, / si v rodu nepoda ilý.*“ (Instrukcí, s. O7b) Opřítomněme tuto lidovost před očima odlišnému publiku, jemuž byla tato knížka určena.

4.2.3 Shrnutí

Srovnáním textu *Instrukcí* s jeho předlohou, eškovými epémami a naueními hlubokých mudrců, jsem došli k závěru, že hrubý odsudek Lomnického a jeho *Nauení* od historiků 19. století v elese VI. knem a Jakubcem nebyl příliš spravedlivý. Rozhodně nemůžeme říci, že jde o plagiát či bezduché přerýmování předlohy. Lomnický čerpá z eškovských témat a po ústně předané, které poté rozpracovává a vykládá srozumitelněji se svým publikem. Na rozdíl od předlohy a soudobého oblíbeného postupu nevyužívá ilustrační příběhy, rozebírá nastolené téma z různých pohledů, což VI. knem považoval za rozvodnost a zbytečné tlachání. (VI. knem, s. 453) Lomnický si uvědomoval, jakému publiku se kniha dostane do rukou, postupoval tedy spíše než u svého mentorů jako trpělivý učitel vysvětlující a opakuje „žákům“, jeho se mají varovat a jeho předržet.

Nepochybně mu k tomu pomáhají i lidová úsloví, hovornější tón vedoucí k větší sdílnosti, latinská přísloví a citáty nepřekládá, ale vykládá a převádí na domácí a známá. (Pražák 3, s. 213) Porovnáním se staršími radami potvrzuje vliv odlišného adresáta na obsah i jazyk, ale i na způsob výkladu. Lomnický je beletristou závažných témat, hledající cestu k lidovému tématu. (Pražák 3, s. 213) Z tohoto hlediska musíme tedy Lomnického a jeho *Krátké naučení* ospravedlnit před odsuzujícími kritikami 19. století. *Instrukcí* srozumitelným a mnohdy vtipným jazykem a podáním jiného obrazu společnosti konce 16. století se všemi jejími nešvarami a nepravostmi, stejně tak jako s vyznávanými morálními hodnotami a ctnostmi.

5 Ediční a transkripční poznámka

Veršované mravoučné dílo Šimona Lomnického z Budějovic Instrukcí aneb Krátké naučení každému hospodáři mladému vyšlo tiskem do dnešní doby celkem pětkrát. Poprvé v roce 1586, to se však již nedochovalo, existuje pouze jeho opis z roku 1713 od Jakuba Marleho³⁷, ale z předmluvy samotného autora k druhému vydání víme, že bylo méně obsáhlé a z důvodů úspor vytištěno bez veršové struktury (Instrukcí, s. A2b), druhé vydání, na které se podílel sám autor, vyšlo v roce 1597. Lomnický své prvotní dílo rozšířil a znovu vydal, tentokrát ve veršované podobě. Stejný obsah, tedy druhé předpracované vydání textu, mají i výtisky z Olomouce. Za vydáním posledních dvou edic, můžeme říci již novodobých, stojí nejprve Václav Matěj Kramerius v roce 1749 a poté roku 1862 J. Gabriel, vycházející z Krameriovy práce.³⁸

Pro edici jsme vybrali výtisk z roku 1597, vytištěný Jiřím Nygrýnem v Praze, jde o druhé, rozšířené vydání díla, na němž se podílel sám autor. Toto je vytištěno na osmerkovém papíře, má 245 stran samotného textu, úslované v pravém/levém horním rohu stránky, jemuž předchází dedikace Vilému z Rožmberka a Stefanu z Denína, předmluva autora a část *Knížka mluví ke tenáři i...*, a samotný text uzavírá píseň, jejíž text shrnuje základní naučení, která by si tenáři měli osvojit, dále několik bodů, jak se chovat u stolu, rejstřík a závěrečná omluva stran errát, zde jsou stránky pouze paginované v dolním prostředním okraji, poslední dvě jmenované části jsou bez jakéhokoli stránkového označení.³⁹ Celý text je dobře čitelný s jedinou výjimkou zaerných dvou až čtyř veršů na 4 stránkách (239 – 242); pro český text je použito písmo fraktura, pro latinské pasáže pak tradiční antikva. Jedinými ilustracemi v díle jsou dva erby, umístěné na začátku a konci knížky, první zmíněný patří Steffanovi z Denína, jemuž je kniha dedikována, a druhým pak je erb samotného autora Šimona Lomnického.

Při transkripci jsme vycházeli především ze *Zásad transkripce českých textů z barokní doby* Josefa Vintra, v nichž v případech jsme se však museli odchýlit od stanovených pravidel a postupovat individuálně. V díle se setkáváme s jazykem, respektive typickým tiskáckým usem, konce 16. století, který kombinuje diakritický a spěškový pravopis. V jazyce probíhlo již mnoho hláskových i gramatických změn oproti

³⁷ Tento opis je v majetku Knihovny Národního muzea v Praze.

³⁸ Krameriova edice a vydání J. Gabriela jsou hojně dochovány a uloženy v Národní knihovně, Zemském archivu, Knihovně Národního muzea atd.

³⁹ Jelikož je úslované stráně užito pouze v hlavním těle textu, pro lepší přehlednost pro citace v textu zavádím pro neúslované stráně před textem označení římskými číslicemi.

staré češtině, knihtisk již byl rozšířen a používám. Základní úpravy spočívaly především v úpravě grafiky, interpunkce a kvantity.

Grafický systém tisku již víceméně odpovídá dnešnímu, objevují se však určité malé odlišnosti, jednak je to psaní „j“, „í“, „v“ a „u“, jednak stále přetrvávající užití spěšek, a to především v případě majuskulí, u minuskulí se spěškový zápis uchoval především u hlásek "š", případně " " a " ".⁴⁰ Přepisujeme tedy „Cz/Cž“ na „č“, „Rz/Rž“ na „ř“, stejně v případě minuskulí. Sykavka „ž“ se pak zapisuje v celém textu dvíma způsoby, jednak „přenesením“ diakritického znaménka na následující samohlásku, tento postup se prosazuje v zápisu spojky *Z > Že* a ve slově *z na > žena*, jednak samotným grafémem „z/Z“, pokud je následován vokálem "i" ve slovech: *ziwot > život* a jeho odvozeninách, *ziak > žák*, *ziadny > žadný*. Podobně přepisujeme spojení „ti“ a „di“ na „t“ a „d“ ve slovech: *sstiasny, m sstian, k estian* a jeho odvozeninách, *diabel*. Digrafy „S / /s“, lišící se posicí v daných slovech, přepisujeme na „Š/š“ (*neywy s ý > nejvyšší; sly ýs > slyšíš; Santrok > Šantrok*). Pro hlásku „j“ se pak v textu objevují dva grafémy: „g“ a „y“. Grafém „g“ nahrazujeme ve všech případech na „j“ kromě slov přejatých z německého jazyka *kap vod*, kde je ponechání přívodního „g“ náležité (*groš, purkgrabství, glejch*), grafém „y“ přepisujeme na „j“ v případě, že mu předchází samohlásky, například imperativy *t etí a páté přítomné třídy (srownawey > srovnavej)*, předpona *nej- (neywzactn gssy > nejváctn jší)*, nebo naopak samohlásky následuje, především u zájmen a příslovců *složením jak- (n yaká > n jaká, yak > jak)* a v případě nástupnického diftongu *-ej-* nahrazujícího náležité „ý“ (*takovey > takovej, wegsse > vejše*). Grafém „w/W“ přepisujeme ve všech případech jako „v/V“, protože ní „v/V“ pak máme na „u/U“. Ze samohlásek přepisujeme digraf „ij“, případně jeho zjednodušení „j“, na „í“, po c, s, z pak dle gramatických a pravopisných pravidel máme „y/ý“ na „í/í“ nebo po z, s ponecháváme „y/ý“. Dále upravujeme diftong „au“ na novo-ěšské „ou“ (*au ad w > ou ad v*)

Interpunkci se snažíme uchovat v co nejvícejší dobové podobě. Ponecháváme tedy odlišné užití čárky oproti dnešnímu usu; nedoplňujeme chybějící znaménko před krátkými větami vztahnými, citoslovci a vokativy a neodstraňujeme je před spojkami souřadnicími a, i. Čárkou navíc nahrazujeme virgule na konci prvního verše rýmujevího se dvojverší, na nichž je text pravidelně členěn. V souladu se zachováním těchto pravidel, doplňujeme

⁴⁰ U majuskulí šlo především o praktické důvody, tiskaři nedisponovali majuskulními literami s diakritikou, bylo tedy třeba využít staré spěškové vyjádření. U minuskulí "š", "ť" a "d" šlo ve velké míře o tradiční pravopis.

chyb jící áрку na konci verše, mezi n kolikanásobnými v tnými leny, i p ed sou adícími spojky. Dvojte ku zachováváme pouze v p ípad , že odd luje p ímou e (následuje vždy za p echodníky slovesa íci). Te ky, vyk í níky a otazníky, objevující se vždy na konci druhého verše dvojverší, ponecháváme beze zm n.

Hranice slov se v n kterých p ípadech liší od sou asnosti. V p ípad p edložkových spojení vždy odd luje p edložku od jména (nap . *na n j m. nan j*), pokud nejde o již ustalující se sp ežku (*naho e*). Spojovací výrazy zachováváme podle originálu, tedy *a nebo*⁴¹ *proto že*, stejn necháme odd lené *-koli/-koliv/-koliž*. P íklonné *-li* ponecháváme bez spojovníku a neodd luje jej od slova. Odd luje však p ípadné kondicionálové tvary pomocného slovesa *býti* od sloves *i* od spojek s výjimkou tvaru *kdyby* a jejich odvozenin ve významu podmínkovém.

Také v oblasti pravopisu se eština doby st ední odchyľuje od sou asných pravidel, nejv tší rozdíly najdeme v užití velkých písmen, spodoby zn losti a do ur ité míry distribuce i/y. U velkých písmen, užitých ve v tší mí e než v sou asné eštin , zachováváme jejich užití u vlastních jmen, názv ú ad (*Heytmanu p i Au adu Neyvyšssýho Purgkrabstwij Pražského > hejtmanu p i ou adu Nejvyššího Purgkrabství pražského*), u oslovení vysoce postavených osob a p i vyjád ení úcty k autorit (p edevším v souvislosti s náboženskými postavami: *B h, Boží, Pán B h*), naopak adjektivum *Svatý* p episujeme s malým písmenem.

Spodoba zn losti se ve st ední eštin odrážela do písá ského a tiska ského usu daleko více než v sou asném jazyce. Pro zachování autenti nosti ji tedy neopravujeme (nap . zachováváme podoby jako: *spívati, strestání*), a to ani v p ípad , že se objevují v textu dubletní (*spusob i zpusob, spátkem i zpátkem, stráta i zráta*) i u p edpony „vz-“ tripletní tvary (*spomenouti, zpomenouti i vzpomenouti*). Stejn ponecháváme odlišnou zn losti u slova *odev ený*.

Ponecháváme také bez úprav oproti dnešním pravidl m nestandartní tvary zájmen a sloves: *byšte spolu dob e byli* (75), *býval u ho astým hostem* (73), stejn tak odlišnou hláskovou skladbu n kterých slov. Podle originálu uchováváme souhláskové skupiny: *bláznoství, dcpali, d eládka, jabka, n tco, pokrytetství, prázny, p edce, rad e, tváliv jší, vzáctný a* skupinu „-dl-“ (*mu edlníci, smrtedlnost, smrtedlný*). V p ípad zdvojených souhlásek (-ff-, -dd-), jak u p ejatých, tak domácích slov zjednodušíme (*ffulauff > fulouf*,

⁴¹ Naproti tomu spojka „aneb“ se v celém textu vyskytuje již psána dohromady.

zauffalý, *dauffati* > *doufati*, *radda* > *rada*). Ponecháváme pouze náležité užití skupiny -nn- (*panna*, *povinnost*, *zlostrann*) a u slova *grammatyka* také ponecháváme zdvojené -mm-. Zachováváme také depalatalisované tvary i - kmen (*chut*, *pam t*), proti tomu u slova *báze* je mkkost zná ena vždy. Mkkost samohlásek vždy respektujeme a neupravujeme (*pekn*, *povest*), stejně jako kolísání „o“ a „ó“ na místě staro eského „ó“ (*do vole x do v le*). Tato ztráta kvantity vznikla již v 15. století a rozdílila další vývoj na dvě samostatné skupiny. (Porák, s. 61) Ponecháváme také protetické „v-“ (*vodvá ka*, *votrok*, *vo ko*)

Distribuce i/y odpovídá víceméně souasnému usu, v případě ostrých sykavkách „c“, „s“, „z“ popisujeme tradiční výhradní kladení „y/ý“ dle souasných pravopisných pravidel. V instrumentálu substantiva „pátelé“, tedy „spátely“, a adjektivum „cizý“, mající koncovky tvrdé deklinace, zachováváme psaní dle originálu.⁴² U slovejších se snažíme uchovat co nejvyšší míru zdomácnlosti, tedy po „r“ a „t“ zachováváme psaní „y“, jak u apelativ (*rétoryka*, *partyka*, *apatyká*, *grammatyka*, *dyalektyka*), tak proprií (*Arystoteles*) s výjimkou tradičního pojmenování (*Krystus* > *Kristus*) a iniciálních majuskulí (*Ynstrukcy* > *Instrukcí*). Naopak je opravujeme po ostrých sykavkách (*muzyka* > *muzika*), kde se řídíme pravopisem p vodního jazyka, a u iniciálních majuskulí (*ymprymowati* > *imprymovati*, zachováváme i u negace *neymprymowati* > *neimprymovati*).

Podle Vintrových zásad se snažíme co nejvíce uchovat autentičnost edního textu. Při posuzování náležitosti absence i přítomnosti kvantity rozdílné od dnešního usu musíme brát především v potaz míru pravidelnosti a kvality oznaování kvantity v rámci celého textu. Z tohoto hlediska můžeme zná ení kvantity shledat pravidelné a víceméně spolehlivé. Přesto se však najdou nepravidelnosti a rozkolísanost jejího užití u stejných slov, v takových případech musíme postupovat individuálně a rozhodnout, zda jde o gramatický i pravopisný jev, nebo pouze o nedostatek tiskáckých liter nebo nedělnost tiska e.

Krátkost zachováváme:

- v případě poslední slabice dvojitého substantiva (*íkaní*, *létání*,...),
- v případě echodíkových tvarech a slovesných adjektivech (*majíc*, *bojící*, *krá e jic*, *stojíc*,...),
- v ko ení prefigovaných perfektiv odvozených od dvouslabých imperfektiv s dlouhým vokálem (*uvesti*, *p ivesti*, *zavesti*, *podmesti*, ...),

⁴² Jako d kaz, že jde o tvrdou deklinaci, najdeme ve femininním tvaru „cizá“.

- u tvarů osobních zájmen on/ona/ono bez ohledu na současná pravidla (*s nim, ji* v dativu),
- u dvouslabých feminin (*chvale, vule*),
- u poátního „u“ (*usta, ustavičně*),
- v instrumentálu sg. zájmen (*s nim, s tím, s ím*),
- u slovo tvorných sufixů -i /-y, (*kunšty, modry, šenky /ka, kejkli, šejdy*)
- v sufixu genitivu a dativu plurálu maskulin (*daruv, dluhuv, milovníkuv, náchlebníkuv, panuv, p íkladuv, rodi uv, áduv, senátoruv, skutkuv; hudcum, kejklí um, náchlebníkum, pánum, písa um, pochlebníkum, povale um, služebníkum, šejdyi um, tulákum, zahale um*),
- u prefixu p i- (*nep ísahal, p ítomnost, p íkladuv*),
- u jednotlivých slov: *baze, bláznoství, byti, davní, duv rnost, duv ovati, duv iti, duvod, h íky, chlipný, mate, miniti, naklad, napeci, neustupn, obili ko, pan, po atek, po inati, p ehlednouti, p edchazeti, p ezdivá, pujde, rymovati a jeho odvozeninách, schází, smykati, spůsob, šprymovati, vlidnost, vymin ní, zahale*.

Originální délku uchováváme v p ípad :

- sufixu imperativ 3. přítomné t ídy (*nezlehl j, šan j, rym j, nelit j,...*)
- nominativu plurálu maskulin s koncovkou -í (*muží / m ží*),
- nominativu a akusativu singuláru a plurálu všech rodů p í vlast ovacích zájmen náš, váš (*náše, vaše*),
- u adverbí se sufixem „-jí“ (*leh ejí*),
- v individuálních p ípadech: *dvé e, hnída, jinák, klénot, kniha, léhající, medlé, m ž, nerád/neráda, nenádejmati, nikdá, ok íknouti, podlé, p emíle, p újmaní, stíhnouti, tehda, tíše, vláda ství, vedlé*.

Pokud se v textu objevily dubletní tvary s opačnou kvantitou, ponecháváme je beze změn jako důkaz rozkolísanosti usu.

K úpravě kvantity srovnáním k dnešním pravidlům docházíme až ve chvíli, kdy se dané slovo vyskytuje v textu ojedinelé a ostatní p ípady ukazují na opačnou kvantitu a zároveň není dostatečně doloženo výskytem v dalších pramenech.⁴³ Délku tedy máme srovnáním k dnešním pravidlům v p ípad : koncovka adjektivního sklovo tvání m kých i

⁴³ Jako kontrola četnosti dokladů mám posloužila *Lexikální database humanistické a barokní češtiny*.

tvrdých (*kterěž* m. *kterez*, *nevinný* m. *newinny*)⁴⁴, v koncovkách slovesných tvar , kde je náležitá (mimo p echodníky a participia, *musejí* m. *musegi*), u jednotlivých slov: *iny* m. *iný*, *dávati* m. *dawati*, *d m* m. *dum*, *d stojenství* m. *dustogenstwij*, *knížata* m. *knijžáta*, *koráb* m. *korab*, *léka* m. *leka* , *mládí* m. *mládi* (jako subst.), *nádherný* m. *nadherný*, *než* m. *néž*, *p átelé* m. *p atelé*, *sv j* m. *swug*, *těž* m. *tež*, *tv j* m. *twug*, *peníz* m. *peniz*, *p í ina* m. *p i ina*, *sáhl* m. *sahl*, *snad* m. *snád*, *tém* m. *tem* , *vzáczný* m. *vzactný*, *vzáctn jší* m. *wzactn gssy*, *žaloudek* m. *žálaudek*.

Písmeno „y“ p edevším po c, z, s je užito v rámci celého textu v posicích s náležitou krátkostí i délkou vokálu, proto nem Źeme p esn rekonstuuovat, v jakém p ípad šlo o krátký a v jakém o dlouhý vokál, opravujeme daná slova podle sou asného usu. Náležitou kvantitu tak dopl ujeme v koncovkách adjektiv (*neylepssy* > *nejlepší*) a u přítentních sufix tvrté přítentní t ídy (*mussyss* > *musíš*), v jednoltivých slovech: *syla* > *síla*, *nasylé* > *nasilé*, *usylowati* > *usilovatí*, *mnozy* > *množí*. Naopak ponecháváme kolísání ve tvarech slovesa *bývati-byvati*, spojku *nybrž-nýbrž*.

Tiska ské chyby a omyly opravujeme: *kde* m. *tde* (12), *strávil* m. *stárwil* (53), *vstan* m. *wstau*, *vytišt ná* m. *wytit ssná* (titulní strana). Chyb jící písmena dopl ujeme.

⁴⁴ Délku koncovkové samohlásky dokládá i občasná diftongisace koncového „ý“ na „ej“

6 Krátký komentář k jazyku *Krátkého naučení*

Šimon Lomnický z Bud e vydal svoje mravou né veršované dílo ve dvou vydáních. Pro velký úspěch prvotní edice, vydané v roce 1586, a na p ímluvu p átel se rozhodl pro rozší ení a p epracování svého díla. To bylo poprvé vytišt no v Praze na Starém M st u Ji ího Nigrína roku 1597. Do dnešní doby se dochovaly originální tisky pouze druhého vydání, jednak zmín ný starom stský, jednak pozd jší výtisk totožného textu od J. J. Kyliána z Olomouce z roku 1688. P vodní rukopis ani tisk prvního vydání *Instrukcí* se nedochoval, ale text zachytil ve svém opisu Jakub Merle v roce 1713. Tento opis je dnes uložen v Knihovn Národního muzea, stejn jako jeden úplný a n kolik neúplných exemplá druhého vydání z roku 1597 (mimo Knihovnu Národního muzea nalezneme úplný exemplá v Brn v Moravském zemském archivu, neúplné exemplá e pak v Národní knihovn a Strahovské knihovn v Praze, v Moravské zemské knihovn v Brn , v muzeu v Klatovech a knihovn ve Strakonících, mimo území eské republiky jsou uloženy ve Vídni, Bratislav a pravd podobn i v Heidelbergu.) Jediný olomoucký výtisk vlastní Národní knihovn v Praze, není však úplný.

Od konce 18. století, tedy v novo eském období, byla *Instrukcí* vydána pouze dvakrát, poprvé se o její znovuobjevení zasloužil Václav Mat j Kramerius v roce 1794, který ve svém nakladatelství eská expedice vydal text druhého, rozší eného vydání z roku 1597 pod názvem *Šimona Lomnického z Bud e Krátké nau ení mladému hospodá i, kterakby...*, podruhé pak v roce 1862 J. Gabriel, vycházející z Krameriovy edice, text upravil do nové eštiny.

Pro naši práci budeme vycházet z nejlépe a nejvíce dochovaného druhého, a tedy rozší eného vydání *Instrukcí* z roku 1597. Tato edice je vytišt na osmerkovém papí e s rozsahem 245 stran textu samotné *Instrukcí*, již p edchází Dedikace Vilému z Rožmberka a Štefanovi z Denína, hejtmanu p i ú ad Nejvyššího purkrabství pražského, a autorova p edmluva, následovaná tradi ním úvodem s podobou knihy promlouvající ke tená i. Záv r textu doprovází *Píse* , v které se jako všeska suma této knížky obsahuje a zavírá a *Nau ení, kterak se máš p i stole chovati*. Text je velmi dobře íitelný, kompletní a bez poškození. Neobjevují se zde žádné ilustrace, vyjma dvou erb , pat ících Štefanu z Denína, p echázející Dedikaci, a samotnému autorovi, který je umíst n v záv ru knihy. eský text je tišt n frakturou, pro latinské pasáže je využito antikvy. „Prosaické“ pasáže, tedy Dedikace a autorova P edmluva, jsou zarovnány do blok , ostatní pasáže zachovávají

veršový charakter textu. V celém tisku souběžně figuruje jak paginace uprostřed spodní části, tak plovoucí číslování v levém, resp. pravém horním rohu stránky.

6.1 Grafika textu

Přes všechny odlišnosti grafické a pravopisné, které zmíníme dále, se v textu neobjevují významné odchylky od současně češtiny, gramatické a hláskoslovné změny již více méně proběhly, lexikum je až na pár výjimek dobře srozumitelná současněmu čtenáři. Charakter textu určuje i veršovaná struktura s využitím sdruženého rýmu, ovlivující především slovosled a vnitřní konstrukci. Vzhledem k adresátovi, jímž byli měšťané a bohatší sedláci, je jazyk celé *Instrukcí* spíše prostý a jednoduchý.

Fonémy	Malá písmena	Velká písmena
S	s	S
Š	s	S
Ž	ž z(i) z(̃)	Ž Z(i)
/	d(i) / t(i)	D(i) / -----
	rž/rz	Rž/Rz
	/c	Cž/Cz
í	ij j ý/y	-----
J	g y	G Y
V	w	W
U	u v	V
Ú	ú (u)	-----
OU	au	Au
I	i y	I Y

Foném „š“ je v textu vyznačen vždy spěškem, o jedné výjimce se zmíníme později. Pro velká písmena se ve všech případech užívá dvou liter, a to „S“ ve spojení s „“, např. *St stj*. Pro vyjádření malého písmena „š“ jsou v textu využity tři způsoby. Digraf „š“ nalezneme povětšinou uprostřed slov, např. *w em 87, Du y 116, p i la 95*; spojení liter „s“ a „“ se vyskytuje v koncovce druhé osoby singuláru indikativu přítomného času, např. *mu ys, uwidijs (D leg se že nic neslyssys, / Než n tco giného myslis. 118)* Speciálním případem je „s s dvojtečkou“ značící foném „š“ výhradně, pokud následuje

další foném „š“, vyjádřený digrafy „ “ nebo „s“ (*wy ij/wy ý - Z poctiwost gest neywy ý, / Gediná, a neyp edn gssy.* 206).

Trojí způsob záznamu pak nalezneme u fonému „ž“, a to jak u minuskule, tak majuskule. Kromě litery „ž“, resp. „Ž“, jež se již objevily v prvních desetiletích 16. století objevovaly v tiscích (Porák, s. 20), je pak tento konsonant zaznamenán spěškou „zi/Zi“, a to v případě spojení s vokálem i konsonantem, tento postup nalezneme především ve slovech: *ziák, ziadati, ziadný, zialudek; ziwot, ziw.*⁴⁵ Speciálně u spojky *že*⁴⁶ a ve slově *žena* psané s velkým písmenem se pak diakritické znaménko přenáší na následující vokál „Z -“, což se ustaluje v tiscích od poloviny 16. století (Porák, s. 20). (*O tom w bec Pijse máme. / Z pochlebnijky a Lhá e, / P iweds sám Pán B h k skáze* 116; *Gestli statku bez zbudess, / Z nu mrzkau mijti budess.*80). Diskutabilní je použití grafému „z“ ve slovech *wzdy* a *wzdycky*.⁴⁷ V textu se objevují jak varianty se „ž“, tak se „z“ a také v *Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny* nalezneme doklady obou variant. Vzhledem k etymologickému původu slova však můžeme soudit, že „z“ zde opravdu figuruje náležitě a zachovávat při transkripci podobu.

Podobně jako u „ž“ text využívá spěšku „ti“ / „do“ pro vyjádření palatál „č“, „ “ na začátku i uprostřed substantiv a adjektiv, charakteristické především pro slova *diábel, k estian (k estianský)*, u nichž „jde o tradicionalismus, navíc podpořený existencí latinské předlohy *christianus*“ (Kosek, s. 93) a české předlohy *diabolus*. (*A negsaudijtky pohanské, / Wynau ge, wij e k estianské.* 140; *Ale Lichwa od K estiana, / K estianu zas býwá dána.* 166; *Gsau mstitedlnj Nedw dowé. / A vkrutnosti takowé, / Yako pekelnj diablówé.* 42) Porák soudí, že jde pouze o grafickou zvyklost bez odkazu k původní výslovnosti, u slova „diábel“ navíc podpořená tím, že se dané slovo psalo s velkým počátečním písmenem, takže tiskárnám jinou možnost než toto řešení. (Porák, s. 30).

Velké písmeno „ “ a „ “ je zaznamenáváno spěškou Cž, výjimkou Cz⁴⁸, resp. Rž s variantou Rz, u malých písmen se používají zásadně litery s diakritikou. (*Proto má*

⁴⁵ Porák shledává, že spěšku „zi“ či samotné „z“ ve významu „ž“ využívají spíše „venkovské“ tiskárny a jsou v textu spíše ojedinělé. (Porák, s. 20)

⁴⁶ V případě spojky „že“ se velké písmeno dostává do textu díky užívání velkého písmene vždy na počátku každého verše bez ohledu na syntax.

⁴⁷ Například Kosek ve svých edicích přepisuje slova zásadně s „ž“, my jsme se rozhodli zachovat podobu z tisku.

⁴⁸ Tento postup odsuzuje Jan Blahoslav, stejně jako všechny spěšky. (Porák, s. 23)

Człow k w iti, / W tom se stále vpewniti.; Awssak on proti nim elij, Cziniy to coż Rozum welij.; Staré gest p ijslowij, heslo, / Z wsseliyaké Rżemeslo. / Nese swaubijdu a psotu; Rżka: żádeg co chcess giného; O Pożijwánij Rże i.; Ale dey ho hned do Sskoly, / A se p idrżij Rżeholy)

P i sledování zapisování konsonantu „j“ pomocí grafém „y“ a „g“ jak u velkých, tak malých písmen, můžeme vysledovat určitě pravidelnosti. Grafém „g/G“ se nejčastěji užívá na začátku a v konci substantiv a adjektiv, vždy pak ve všech tvarech indikativu přesenta slovesa „býti“, před prvními vokály „i“, „ij“ a „e“, v slovoce „jeden“ a „jediný“, adjektiva „jiný“, adverbia „jen“ a „ještě“, v předložkách 3. slovesné tídy. (*Odpust ge z swé milosti, / P ijgaldussy do Radosti., Když se por znusegdau, / A k gednomu spolu negdau., P iložil gsemteż podstatn, / K nawedenij Mraw w platn.*). Litera „y/Y“ se striktně objevuje u zájmen *ja* a zájmen a adverbii *s* koncem *-jak-*, dále i předložky *jako* a v předponě *nej-*. (*Naklad z twého Statku, Zbożij, / Gest neylepsij k chwále Bożij., Kdo který Człow kyaký gest, / Yako když se na wzložij est, W da że sám téż Pána má, / Rown yako ty, nebo yá.*) V případě imperativ sloves 5. slovesné tídy se nepravidelností udává grafém „y“, tak grafém „g“ (*nedáweg, býweg, choweg, prodáweg x dáwey, nebywey, zachowey, prodáwey*), podobně v případě některých substantiv a v případě diftongu „-ej-“ (*takowey x takoweg*).

Pro hlásku „v“ je tradičně využívána litera „w“, resp. „W“ v celém textu zcela pravidelně, na všech pozicích ve slovu i jako samostatně stojící předložky.

Také vokály mají v textu svou specifickou grafickou podobu, která odpovídá pravopisným pravidlům 16. století. Vokály „a/á“, „e/é“ a „o/ó“ neprošly žádnými změnami, psaly se již bez spěvek i jiných pravopisných změn. Naproti tomu vokál „u“ již měl dvojí grafické řešení. Na začátku slova grafém „v/V“ nesl význam vokálu „u“ (*Vstawi n wżdy rozmijtá, kudy chodij wżdy po ijtá.* 18), uprostřed slova se již litera „u“ tiskla jako dnes (*Penijze mu wssudywonij* 18). Pro krátký vokál „i“ je využito dle pravopisných pravidel grafém „i“ a „y“. Po ostrých sykavkách „c“, „z“, „s“ se ustálilo použití grafému „y“ ve všech případech. (Porák, s. 40)

Složitější situace nastává u dlouhých vokálů, vokál „i“ je v textu reprezentován bu digrafem „ij“, nebo samotným grafémem „j“. (srov. Porák, s. 50) Obě varianty vyjádření jsou zcela rovnocenné, častěji je pak užití digrafu „ij“. Dle pravopisných pravidel, např.

po ostrých sykavkách „c“, „z“, „s“, pak je náležitě užíváno litery „ý“, ať ji i „y“. S určitou nepravidelností se setkáváme ve spojení tupé sykavky, především „š“, zapisované dvěma ostrými sykavkami „ss“, a vokálu „í“, v nichž zcela podléhá významu digrafu a již je zapsán jako „ij“ (*Gest neylepsij k chwále Božij* 8), jindy je zapsán spojením „ ý/ y“⁴⁹, odpovídajícím formě, tedy pravopisu ostrých sykavek (*Lepssym po ádkem tisst ná* 243; *p i Au adu Neyvyšssýho Purgkrabství* A2a). Procentuálně se „ij“ po tupé sykavce „š“ objevuje v koncovkách superlativ a komparativ adjektiv, přítomných tvarů sloves 4. přítomní tídy (*nic nepijssij ijgemn* 113) v menší míře než spojení „ssý/ssy“ (*A summouwsseho dobrého Nejylepsýho* A5a, *Chowey se yakslussý na t* 5). V konci jednotlivých slov se pak vyskytuje buď „ij“ (*sij e, ssijti*), nebo „y“ (*s dussý, ssyp*), u slov *porozší ený* pak se v textu setkáváme s oběma variantami (*porozssij enýi porozssý ený*), což nasvědčuje tomu, že obě varianty vyjádření jsou rovnocenné. (srov. Porák, s. 50n)

Grafická podoba dlouhého vokálu „ú“ se v 16. století vlivem monoftongisace diftongu „uo“, vzniknuvšího z předního dlouhého vokálu „ó“, považuje grafem „ú“. Naopak frekvence grafému „ú“ je silně umněšena jednak vlivem kráčení po áte ního písmene oproti dnešnímu úsu (*Promluwila usta swatá* 27), jednak vlivem diftongisace na nástupnickou dvojhlasiku „ou“, zapisovanou digrafem „au“ (*Nebywá dán do Au adu* 184); výjimkou se zachoval v koncovkách, kde odpovídá dnešnímu diftongu „ou“ (*Kdo má ženu podez enú, / an má žádost nez ízenú* 135), v tšinou pak z předního rýmových (*A tijm gist Zýskáss chwálu, / Od dobrých Lidj nemalú.* 184) Navíc je jej využito na místě předního grafému „ú“ (*Negez ani t ch kolá ú.* 131), pravděpodobně jako řešení nedostatku liter.

Dobovým rysem textů středního období je zdvojování nichž konsonantů, pozůstatek staré češtiny, nej ať ji pak „f“, u domácích i pejatých slov (*wsseho wssudy ffulauff mijti* 14; *Než v Pána Boha dauffati* 3) a pak dvou konsonantů, zdvojení se pouze v jednom slově, „d“ ve slově *radda* (*Budeli tato raddawd k* 71) a „s“ ve slově *masso* (*Chce bez kostjmassomijti* 241), které můžeme považovat za prvky nářeční (Vintr, s. 342). Zdvojení nosovky „n“ pak v textu nalezneme v náležitých případech s morfoložickou platností: *kamenný* 20, *každodenný* A4a, *panna* 102, *postrannij* 211, *powinnost* 152, *powinna* 152, *(ne)winný* 48, *zlostranný* 158, oproti dnešnímu úsu pak ve slovech: *platenný*

⁴⁹Tiska i zpočátku neměla literu „ý“, takže nemohli označovat kvantitu (Porák, s. 42).

183, *tyranné* 29, *winna* (subst.)195. Dvě retnice pak signalisují slova cizího původu: *summa*, *grammatyka*. Podobně se v textu nacházejí skupiny hlásek charakteristických pro střední české období. Jednak je to staro-česká skupina -dl- (*nesmrtečnost* 126, *nesmrtečný* 125, *smrtečnost* A3b, *smrtečný* A4a), která se udržela v textech do 18. století, jednak jednotlivé případy s odlišnou stavbou hlásek oproti dnešku: *dcpali* 177, *d eládka* 64, *yabka* 213, *n tco* 54, *v plášci* 173, *prázny* 224, *p edce* 78, *rad e* 172, *trwáliw gssij* 22, *wzáctny* 49.

Slova přejatá, především z latiny a německy, nesou na sobě známky zdomácnění, především v distribuci i-y ve slabikách „ti“ a „ri“. V rámci celého textu je zde užito podoby „ry“ a „ty“, naproti tomu slova uchovávají případně zdvojené hlásky, například *grammatyka*141. Stejně se používají i propria: *Krystus*, *Arystotele*.

Interpunkce je do značné míry ovlivněna veršovou strukturou textu. Po celou dobu je dodržováno schéma dvojverší spojeného sdruženým rýmem, v němž první verš je ukončen virgulem, druhý pak tečkou, případně otazníkem a výkřikem, bez ohledu na obsahovou stránku sdělení a často i na formální podobu vnitřního celku. Mimo to virgule přímo v textu zastupují zářky a odpovídají vnitřní stavbě. Oproti dnešním pravidlům je však zářka nadbytečně zapisována i před spojkami slučovými *a*, *i*, *ani*, naopak v jiných případech, například u krátkých vztažných vět, chybí. (srov. Šlosar 2, s. 126) Dvojitá funkce má v textu dvojtečka, jednak uvozuje jakousi nepravou přímou řeč, doprovázející tvar slovesa *íkati*, jednak je použita místo tečky na konci verše, za níž následuje povzdechnutí v další vedlejší větě, můžeme tedy říci, že jde o určitě používané i vysvětlení.

6.2 Hláskosloví

Koncem 16. století je již v tiskárně hláskových změn probíhala, přesto se v textu objevují určité archaické podoby hlásek. Dvojhláska „ou“ už zcela nahrazuje vokál „ú“, výjimkou však se objeví (*Lichwa nad Smrtí asnúhorssý, / Každého ona pohorssý*165.), kdy můžeme říci o vlivu zachování rýmu (*Kdo má ženu podezřenú, / An má žádost nezíženú* 136; *A tijn gíst Zýskáss chwálu / Od dobrých Lidj nemalú.* 184). Další konkurenční hlásky jsou přímá graféma „ý“ a následovnícký diftong „ej“, obě tyto varianty jsou využívány jak v koncovkách, tak v koncovkách a sufixech i prefixech (*Gestliže by se přijetw g, / Skrz n yakeyweystupeksw g / Neslussnéw cy dopustil, / Neslussý by ho*

opustil 80; *Co by beze sskody bylo, / K lehkosti se necheylilo.*82), z hlediska statistiky můžeme ale konstatovat, že grafém „ý“ je v daných případech využit asi j. Práv užití tohoto diftongu v tištném textu dodává nádech lidovosti a blíží se lidovému běžnému mluvenému jazyku, nebo „v tštině literárních památek zachovává starý způsob psaní s ý, a v lidovém jazyce byla změna na rozhraní XV. a XVI. století na v tštině jazykového území v těchto (...) již provedena.“ (Lamprecht, s. 107) Po et diftong v koncovkách značně je navýšen často nutností dodržování sdruženého rýmu v případě imperativu (*Nadraho toho nechowey, / Neb každý Człow k takowey.*177)

Co se týče postupné změny staro českého „ó“ v souasném „o“, vyskytují se v textu především diftong „uo“, a to ve většinou slovech *Buoh, muož, puosobij, ruosti*, která se však objevují i v podobě s již probíhající monoftongizací. (*Tob Mussky žito sn dij, / Buohwij, kdo tw g statek zd dij.*33X *Nech se oni nimižiwij, / Tebe Pán B h težvžiwij*36; *Proti tomu pot ssenij, / Toto muož být Nau enij.* 206X *A nebo dw r na p edm stj, / Prawj že m žZiwnostwésti*230; *Ta puosobijo ekáwá, / Z to stawenij prodáwá.*161X *Pot eby swé p sobili, / K platným w cem obrátili.* 111) Výjimkou je infinitiv „ruosti“, který se v textu vyskytuje pouze jednou, a to v této podobě (*Než spijssse od nepilnosti, / Nesst stj hned po ne ruosti.* 226). V případě tvaru slova *lože* v textu setkáme se dvěma variantami: *lože (hanba by zas do Lože ssla* 238) a *lože (s pot ssenijm na swé lože* 143), stejná slova v *le (tu gich po trescy do wole* 189 X *Bez w le Człow ka býwá*208). Rozdíl v koeni vyplývá z důvodu jšího krácení dlouhého vokálu „ó“ v pádech, které pak již nepodléhaly další změně. Podobný jev se objevuje i v koncovkách nepřímých pádů maskulin, především v dativu a genitivu (Porák, s. 60).⁵⁰ V textu *Instrukcí* se však tento jev neobjevuje, konkurenční koncovky tvoří podoby s již probíhající změnou na *-w, -m*, případně *-úw, -úm*, a koncovky bez označení kvantity *-um, -uw* (např. *pochlebnijkum, fregij uw*). Vzhledem k frekvenci této chybné kvantity (u genitivu *uw : w/úw* 12 : 18, u dativu *um : m/úm* pak 16 : 19) nelze tento jev považovat pouze za nedslednost tiskaře. (srov. Hádek, s. 46).

Úženi „é“ v „í“, probíhající od 15. století do 17. století, se v textu neprojevuje nikterak markantně. „Do spisovného jazyka však změna pronikala velmi pomalu“ (Lamprecht, s. 115) a některá úženi zůstala pouze ve sféře hovorového jazyka. U Lomnického se úženi objevuje velmi málo, mnohdy vychází vstíc potřebě dodržení rýmu, např. *zgewnýho (Másslí rozdjl saukromnijho, / Ziwota, a wssem zgewnýho. / Nic nemássl poctiw gssýho, / A p i sob wzáctn gssýho* 101), *neylípe (Nebo kdy se hlawa kljipe, / Ten as spat gjiti*

⁵⁰ Dnes se tato koncovka v nářečích moravských a jihočeských.

neylipe.174), mimo rým pak nalezneme ojedin lé užití úžení op t u koncovek adjektiv i íslovek maskulin: *Neb bez ctnosti, Vrozenij, / Ziadnýmuplatno nic nenij.* 63, feminin: *do gedinýchwije* a v deminutivech s p íponou -í ko: *obilj ko, slowij ko*, ojedin le se úží v ko eni slov: *p ehlijdnauti, pýro, pýrko, kolijbati*. Naopak po hlásce „l“, u níž úžení bylo dokon eno až v 18. století, se stále objevuje neúžené „é“, jak v koncovkách adjektiv (*zlé narození, manželu svému milému, o žen podez elé*), tak v ko eni slov, nap . *lépe, násylé, ohlédati, plénky, podlévati*. Tautoslabi né „aj“ je pak ve všech p ípadech zm n no na „ej“ (*tegn 89, hrey 222*), s výjimkou dvou p ípad : *tajnost 47, tajno 98*, O prodaji obilí M že jít o zp tnou analogii odstra ující automatické zm ny, zastí ující p vod a p íbuznost slov. (Lamprecht, s. 116)

Protetické „w-“ se v textu uplat uje sporadicky, nejde o pravidelné využití, nalezneme je u slov: *Wožralec, wowes, Woceli, wost ili, Woblaka, wopatek, wotrok, woffuka, wohrossylý, wo kem, wodwá ka, wod e, wosskap la, womrzeti, wodijwagij, wod nij, wossydila, wožralý, wow ij, wocas, worati, wospalij, wopak, wosskliwost, wopicy, wostydne*. U slov *wob d, wožralec / wožralý, wotrok, wodijwagij, wod nij, wopak* se v textu však objevuje i varianta bez protese (*ob d, ožralý / ožrati, otroci, odijwey / od ney, opak*). U v tšiny slov s po áte ním vokálem „o“ se protese neuplat uje v bec (nap . *opatrný, opatrovati, op t, opausst ti*). Užití protetického „w“ textu áste n odebírání statusu exkluzivity a p íbližuje k lidovosti jazyka, podobn jako zm na „ý“ v „ej“, ale vzhledem k tomu, že se tyto jevy nevyskytují v textu v nikterak markantním množství, úrove jazyka p íliš nesnižují.

6.3 Pravopis

Pravopis nejvíce oproti dnešnímu úsu kolísá v distribuci i-y, užití velkých písmen a ve spodob zn losti. Ta je v celém textu oproti dnešním pravopisným pravidl m pom rn rozkolísaná. Ve v tšin p ípad na po átku slov, v nichž se spojuje zn lé „z-“ s následující souhláskou nezn lou, nalezneme v textu jak podobu dnešní, tak zápis podléhající fonetickému zn ní (nap . *sp t 249 X zp t 49, sploditi 131X zploditi 231, spusob X zpusob, stratitiX ztratiti, st žkaX zt žka*); statisticky však p evažují jednozna n podoby s prefixem „s-“ odpovídající výslovnosti. V p ípad slov *spívati, spátkem* po átku ur itých slov hraje svou roli také ur itá tradice jejich zápisu. K asimilaci naopaknedocházívprost ed slova (*bezpe en*), s výjimkou p edpona „ne-“, po níž se zachovává p vodní podoba slova (*nesp soby*), a také p edpona „roz-“ nepodléhá p í zápisu

fonetické podob (rozptýliti). V opačném případě, kdy neznáme „s-“ se změny vlivem následující souhlásky na „z“, najdeme u slova *zpusiti*. Prefix „vz-“ je v textu zachovávatel na všech náležitých místech, výjimku tvoří odvozeniny od slovesa *vzpomínati*. V porovnání s dnešními pravopisnými pravidly je zde často „v-“ zcela odsouváno a „z-“ podléhá podobnostem (spomenouti), jednou se pak v textu objeví i podobnost se „z-“ (A když p jgdau Léta sesslá, / Zpome na mladá p edesslá) a uprostřed i „vz-“ (Neb Syn na t newzpomene, /Ale Buoh nezapomene.)

Velká písmena jsou v textu užívána velmi hojně. Kromě tradičního užití ve významu úcty k autoritě, především náboženské, názvy úřadů a hodností i označení abstraktních vlastností a ctností (*Pán B h, Panna Marie, Jeho Výsost; Nad je, Poctivost, Spravedlnost*) lomnický s velkým počátečním písmenem zapisuje i obecná apelativa, označení osob (*Člow k, Z na, Muž*), pojmenování řemeslníků i povolání (*Ržemeslnijcy, Korábnijcy, Apatyká*), názvy látek, mincí (*Tykýt, Gross*), rasy loveckých psů (*Wewe i nijk, Slijdnijk*); výjimečně se také velké písmeno objeví u adjektiv: *Rymownij*.

Specifickou problematikou v období střední češtiny je označení kvantity a její rozkolísanost. Ačkoliv záleželo do jisté míry na pevnosti tiskařské, jeví se víceméně již v 16. století ustálená a jednotná (Šlosar 3, s. 91), můžeme vysledovat mimoúhřadnou odchylku oproti jednak dnešnímu usu rozdílů u jednotlivých autorů oproti systémové kvantitě dané doby (srov. Hádek, s. 49). V textu *Instrukcí* je kvantita označována poměrně pravidelně, lze ji proto považovat za spolehlivou. Oproti dnešním pravidlům v textu krácení podléhají vokály v případě:

- v předposlední slabice dlouhého substantiva (*íkaní, létání,..*),
- v předchodnických tvarech a slovesných adjektivech (*majic, stojic, krá ejic; bojící*)
- v konci přefigovaných perfektiv odvozených od dvouslabých imperfektiv s dlouhým vokálem (*uvesti, p iversti, zavesti, podmesti, ...*), což byl „pravděpodobně archaismus, který byl již v průběhu 16. století na ústupu“ (Šlosar, s. 94)
- u tvarů osobních zájmen on/ona/ono (*s nim, ji* v dativu),
- u dvouslabých feminin (*chvale, vule*),
- u počátečního „u“ (*usta, ustavi n*),
- v instrumentálu sg. zájmen (*s nim, s tím, s im*),

- v sufixu genitivu a dativu plurálu maskulin (nap . *senátoruv, náchlebníkum*),
- u prefixu p i- (*nep isahal*).

Krom t chto systémových krátkostí se krátké vokály oproti dnešním pravidl m prosazují v ko eni i afixech jednotlivých slov: *baze , blaznoství, byti, davní, duv rnost, duv ovati, duv iti, duvod, h i ky, chlipný, mate , miniti, muž-* (presentní tvary slovesa „moci“); *naklad, napeci, neustupn , obili ko, ost ihati, pan, po atek, po inati, p ehlidnouti, p edchazeti, p ezdivá, pujd-, rymovati a jeho odvozeninách, schazí,smykati, spusob, šprymovati, vlidnost, vymin ní.*

Nadbyte ná délka oproti dnešnímu usu se pak vyskytuje v t chto p ípadech:

- u sufixu imperativ 3. presentní t ídy typu „kupuje“ (*nezleh j, šan j, rym j, nelit j,...*),
- u nominativu plurálu maskulin s koncovkou -í (*muží / m ží*),
- u nominativu a akusativu singuláru a plurálu všech rod p ivlast ovacích zájmen náš, váš (*náše, vaše*), v koncovce pak také u plurálu nominativu maskulin (*naší muží*)
- u adverbii se sufixem „-jí“ (*leh ejí, ast jí*),
- u prefixu p í- (*p íjde*)
- v individuálních p ípadech: *dvé e, hnída, jinák, klénot, kníha, léhajíc, medlé, m ž, nerád/neráda, nenádejmati, nikdá,ok íknouti, podlé, p emíle, p íjímaní, stíhnouti, tehdá, tíše, vláda ství, vedlé.*

A koliv se tato pravidla uplat ují pom rn pravideln , i zde narazíme na rozkolísanost stavu v rámci soudobého jazyka, p edevším v p ípad imperativ 3. presentní t ídy typu „kupuje“ se vedle tvar s dlouhým vokálem v textu rozši ují i tvary sloves již zkrácené (nap . *pochlebug, potvrzug,...*), podobn nejednotná kvantita panuje u p echodník (nap . *magijc x magic*). Kolísají i podoby jednotlivých slov (nap . *vedle x vedlé, jinák x jinak, m ž x muž*), práv zde se musíme rozhodovat, zda se jedná pouze o ojediná p ípad i p ímo chybu tiska e, nebo o jazykové kolísání. Dle Šlosara ani neodráží tolik soudobou výslovnost, spíš jde o „následek vzr stajícího pov domí o pravopisné norm .“ (Šlosar 3, s. 95)

6.4 Morfologie

Z hlediska morfologického se jazyk díla nijak p íliš neliší od sou asného gramatického systému eštiny. V tšina hlavních zm n již byla provedena, stále však se objevují ur ité díl í odlišnosti. P edevším již byla odstran na homonymie mezi

nominativem singuláru a akusativem singuláru, jedinou výjimkou je sousloví „na k vsésti“, jež je považována za tradiční spojení a nepodlehla této změně. (Šlosar 2, s. 135) V kontextu češtiny přelomu 16. a 17. století se setkáváme v *Instrukci* s tradičními jevy spisovného jazyka vyšší literatury, což je ovšem v rozporu s kritickými pohledy odsuzujícími Lomnického za přílišnou lidovost.

Za jeden z jevů vyššího literárního jazyka lze určit považovat koncovku plurálu maskulin o-kmenů *-owé*, jak pro životná, tak pro neživotná substantiva, proniknuvší sem z u-kmenové deklinace (*sw dkwé, p ijkladowé, h ijchowé, Tyrranowé, nedw dowé, darowé, diablowé*). Vedle nich se v menší míře uplatuje ještě koncovka *-i* (*mužij, p átelij, ertij, milownijcý, mniśśy*), pocházející z kolektiva typu bratři, kněží. Koncovka *-i* u nominativu plurálu životných maskulin objevuje sporadicky, ve spojení s ostrou sykavkou „c“: *potomcy, dwo ácy, služebnícy*. Výjimkou pak u maskulin zakončených v nominativu singuláru na *-an*, vzniknuvší v nich z kterých případech ze starého sufixu *-in*, se prosazuje koncovka *-é* (*dwo ané, k estiané, m ś ané, tyranné*)

V genitivu i dativu plurálu maskulin již zcela probíhá přehláska „ó“ > „uo“ > „ó“. Pro genitiv plurálu maskulin zachovává koncovku „-w“, pocházející ze staročešského „-ow“, jenž je dodržováno po celý text, s několika výjimkami, kdy je „-w“ již odsunuto (*do t chto as dochowati /A2a/, k žádosti dobrých Pan a p átel /A2a/, od mudrc wydaná 51, Ale od nás Muž ten Med, / Obracuge se asto w ged /L5a/, od dobrých Rodi splozen /O8b/, zanech náklad zbyte ných /R4b/, Nep átel se wyst ijhey/R5a/*). Významový rozdíl mezi využitím obou variant se neprojevuje. V dativu je dodržována koncovka „-m“ (*dar m, p átel m, muž m*). V obou pádech pak dochází často ke krácení vokálu na „-uw/-um“, především pak v případech několikanásobných vlnění.

Dalším rysem, přibližující text k vyššímu jazykovému systému, je absence přepěny koncovky na *-ma* v instrumentálu plurálu u všech rodů, s výjimkou náležitěho užití v pozstatcích duálu, a všeobecné nepodléhání unifikaci rodů. Instrumentálové koncovky jsou tedy striktně zachovávány dle rodů. U feminin koncovky na mkký konsonant „-m“ dochází k ztvrdnutí koncového konsonantu (např. *chut, odpow d, weypow d*) a sklo ují se dle vzoru kost. Neutra se sklo ují bez velkých výjimek oproti dnešním pravidlům, s výjimkou neutra *dítko*, v textu se vyskytující pouze v plurálových tvarech, oproti dnešním

eštin p echází v plurálu k femininí deklinaci vzoru žena (*Bude mu dijtky ploditi* 139; *S dijtkami by t ochránil* 243).

Duálové sklo ování již zcela ustoupilo a zachovalo se pouze u ozna ení párových ásti t la: *o i, uši, ruce, nohy* a íslovek *dva, oba*, mimo n se objevuje u ukazovacího zájmena „ten“ ve spojení práv s íslovkou „dva“ (*Lakomec, wožralec, ta dwa, / Geden chtij trpij oba dwa*.20)

Se starými koncovkami, užitými jako archaismy, se setkáme sporadicky: *v mrawijch* A3b, *ve slowijch* 54, *ve dvou t lijch* 78, *v zástupích* 79, zvyšují však áste n exklusivitu textu.

Z adjektiv jsou v jasné p evaze tvary složeného sklo ování, jmenné tvary jsou použity pouze výjime n , nej ast ji v p ípad slov: *žiw(a), sw dom* v predikální funkci (*Když sám negsy sw dom sebe, / Wssecko to gen winnij tebe*. 61; *Kdo gest ctñ žiw, a neh essý*. 78). Ve funkci atributální se vždy objevují složené tvary adjektiv. V porovnání s dnešní eštinou m žeme rozpoznat ur ité rozdíly v p íslušnosti dnes tvrdých adjektiv k m kkému vzoru (nap . *starodáwnij vp ijmnau náklonost* /A2b/, *Pam t Pijsemnij z stawil* 122, *Za swau dáwnij službu starú* 49). U složené deklinace se sporadicky objeví úžené tvary, dnes poci vané jako nespisovné (*Mássli rozdíl saukromnijho, / žiwota, a wssem zgewnýho* 101), jde však asto o nutnost zachování rýmu, založeného na maskulinních adjektivech m kké a tvrdé deklinace, proti tomu najdeme úžení i nepodmín né rýmem: *ziadnýmu platno nic není* 63. Jde však o výjime né p ípady, Lomnický udržuje odlišnost rodových koncovek, v etn životnosti (*skutkové napsaní* 105), jež se v pr b hu 16. století za ala pomalu ztrácet (Kosek 2, s. 248). V instrumentálu také nikdy neužívá progresivní koncovky *-ma*.

U zájmen se setkáme s nejednotností v p ípad užití zájmena osobního *on / ona / ono* v plurálu i singuláru. Ve funkci akusativu singuláru konkurují jednak náležité tvary *ji* (*Trapij gi žádost p ilissná*.156), jednak chybné tvary s dlouhým vokálem *jí* (*vp ijmným vmyslem gij ijsti bude* /A2a/), naopak tvar *ji* je užit ve funkci dativu (*Aby tu Nemoc wzdrawil. / A gi ten neduh zastawil*.131; *P icházý w to což gi sskodij*. 143) V pádových tvarech zájmena *on/oni* si konkurují tvary s odlišnou kvantitou (*s nijmi wálku za ijti* 72 x *Nenecháss s nimi tu Z ny* 133; *Neb gestli se nijm obtijžijss* R7a x *Wzdycky s nim Lodij gde, hybe se, b žij*. A4a) V koncovkách plurálu p ívlast ovacích zájmen *váš* a *náš* se prosazuje

složená deklinace v pípných i nepípých pádech (*hlediž an nassým wyffijká 89; wás y s wassými milými dijkami /A2b/; nassy p edkowé 125*). Nad zkráceným tvarem *si* zcela p evládá delší tvar *sob*.

Vzhledem k charakteru textu, tedy dialogické rad i napomenutí, zna n p evládají imperativy nad ostatními tvary sloves, dále pak kondicionály 2., p ípadn 3. osob singuláru i spojení infinitivu a modálního slovesa, pro popis vlastností a chování lov ka s danou vlastností pak využívá indikativu préSENTA. Imperativy odpovídají zcela st edn eskému tvo ení (*hn weg, pomysli, propij*) v p ípad tvar 3. présentní t ídy typu „kupuje“ pak sufixy kolísají v kvantit . (*nap . spraw g 205 x sprawug 167*).

Préteritum nalezneme v textu v menší mí e, ve všech osobách se udržuje auxiliáru (*Když gsem t nikdá newid l 61; Z gsy ty to tak cht l miji 127; Hned gest mne nic nechybilo. 127; Yako gsme mnohé wjdali 29; Nebo gste p iwykli zlosti 218; Za n gsau se stydjwali 29*), více se však u t etích osob singuláru i plurálu prosazuje odsouvání pomocného *gest* a *gsau* (*Aby sob dnessek sprawil, / W n m se wsseho zlého zbawil. 219; Z pilnijkem ned lali, / A co m li to prohrali. 224*). Dalším slovesným tvarem hojn zastoupeným v *Instrukci* je pasivum (*a zvlášt co gest p iloženo A5b*), mající až do 18. století význam préteritní a zasahuje do struktury asu (Šlosa 2, s. 246), a také rozvíte p echodníkové vazby popisující vedlejší d j a skute nosti. (*Nemagijc žádné P ijsahy, / Gsau gednostegné Powahy. 14*) Tvar druhé osoby singuláru pomocného slovesa býti se v textu v n kolika stahuje do neslabi ného „-s“ (*a chodils v plášci naruby 173*), naproti tomu v p ípad kondicionálu se pro 2. a 3. osobu singuláru užívá stejného tvaru *by* (i v p ípad spojovacích výraz *aby, kdyby*), pro 2. osobu plurálu pak starší tvar *byšte* (*[kniha], s kterau bysste mohli, pokogný život wésti A5a*)

V rámci snadného utvá ení gramatického rýmu asto Lomnický kumuluje slovesná adjektiva a p echodníky (*A Vsta t epetagijcý, / Slijny co Kanec mecýcý. 192*), pro zachování rytmu pak zkracuje infinitivy z „-ti“ na pouze „-t“ (*Ale dle stawu, hognosti, / magij gim init milost 198*). U l-ového pí estí se pak n kdy odsouvá koncové „l“ pro zmenšení po tu slabik a zachování rýmu (*Protož v i tento Nález, Aby M ssec n kam zalez 15*)

Neohebné slovní druhy se píliš neliší svým tvarem i užitím od dnešního stavu. Pouze u adverbíí nalezneme nadbyte nou délku v komparativu kon ícím na -jí (*rad jí 72,*

ast jí 12).

6.5 Syntax

Syntax celého textu podléhá do značné míry veršové struktuře, která syntaktické celky rozděluje a přetvárá.⁵¹ Chybí jí interpunkce u vztažných vět a naopak nadbytečná u spojek slučovacích ještě znesnadňuje pochopení zvláště u dlouhých souvětí. Lomnický ve velké míře využívá přechodníkových rozvitých vazeb pro vyjádření okolností hlavního tématu a kumuluje několikrát v řadě členy (*Nebo dássli co keykli um, / hudcum, neb yakým sseydy um. / Bu Nev stkám, Pochlebnijkum, / Giným marným služebnijkum. / Darmochlebum, Powale um, / Tulakum, a Zahale um.* 8)

Souvětí Lomnický spojuje omezeným počtem spojek, pro podmínku jsou to spojovací výrazy *kdyby*, s variantou *když by* a příklonka *li*, vážící se bez spojovníku přímě na sloveso i jiné slovo. (*Mássli snad budeš míti, / necht j se odpov díti* 93; *Teprw by maud ij byli, / Kdyžby zelij psem vozylí* 4), v poměru slučovacím má nejvyšší frekvenci spojky *a*, *a nebo*, *nebo*, přechodníkové *že*, sledkové *neb*, odporovací *nýbrž/nybrž*.

6.6 Slovní zásoba

Jakkoli byl Lomnický dlouhá léta pranýřován za svůj příliš lidový, až vulgární jazyk, vulgarismů v pravém slova smyslu najdeme minimálně (*Když gest Kurwau stará Z na* 136, *Zkurwysynu zpanchartilý* 206, *nassy milij kurewnijcy* 19; *P ijgda doktor Sra ka sp ssn* 70, *Gedna kassle, druhá prdij* 231.), a to pro kritiku nešvarů jako smislivost, obžerství, pomluvy, nectnost. Slovní zásoba Lomnického sestává z domácích i přejatých slov, především z němčiny. Tak se v textu objevují germanismy jako *fulouf* 14, *fedrovati* 126, *halafance* 40, *verštat* 73, *fresovati* 3, *frej* 21, *frajher* 95, apod. Nejde o jev nikterak ojedinělý, humanistická čeština se neobávala přejímat cizí slova a za levoval je do svého lexika. Slova patřila většinou do okruhu určitě innoštiny, *emesla*, nebo označovaly dovážené látky i části oblečení. Vzhledem k jejich frekvenci na základě *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* můžeme soudit, že jde o slova velmi rozšířená a známá širokým vrstvám. Kromě samotných slov Lomnický využívá úsloví, frází a přísloví dobře známé široké veřejnosti: např. *sebrat ižky z hnízda* 18, *Co nachová pracn stejskal, / to utratí, marn vejskal* 18.

⁵¹ Text je dělen do dvouverší bez ohledu na syntax a význam.

Malý slovník

b ísti – býti b idkým

bopomozi – složenina „B h pomoz“

uba - kožich

dedkovati – pitvo iti se

folkovati – dbát na n co

frejovati – chodit po frejích,

fresovati – inít si starosti

fulouf/fulauf – hodn , co nejvíce

funt – m rná jednotka objemu

glejcht - rovnováha

halafanc - úplatek

hadrovati – hádat se, handrkovat

havrediti - tlachat

hnilice – shnilé ovoce

houževný – tuhý, odolný

houžka – ohebný prut

klnouti - klíti, nadávati

korábník - mo eplavec

kozmice - tenký, vysoký hlas

p ipomínající kozí me ení

kytle – hrubý plát nný od v, suknice z plátna

lichviti – provozovat lichvu, p j ovat na vysoké úroky

mantlík – kabátek

nedv d - medv d

nelibka – nevole, necht ní

oujedí – pouze u Lomnického

partika / partita – úskok, kli ka

perchta – duch, strašidlo

plíti – plivat sliny z úst; zvracet.

podšítí – být vychytralý

pomlsek - pamlsek

p ešt rbítí – proviniti, ublížiti

pyknouti – trp t za proh ešky

rathaus - radnice, místo zasedání m stské rady

rejratí – k ep it, dovád t, provozovat rejry

rozmazanost - rozmazlenost

rozprávka – vypráv ní, rozprava

rukávec – sou ást oble ení

skartítí - pad lati

sobík – sobec (pouze u Lomnického)

sstaralý - zestárlý

šafovati – starat se o n co

šantroak – podvodný obchod, šizení

šanovati – mít na n koho ohled

šaš - v zení

štrych – m rná jednotka objemu

troup – hlupák, trouba

tykýt - látka, z níž se šily sukna

urvalý – neurvalý, násilný

vodvá ka – pokrm, vývar z nejrnějších surovin

vejstr ka - vystr ení

verštat - dílna

vandrovati – chodit, putovat; jít na zkušenou jako tovaryš

vokydnouti – pošpiniti, na nouti

verštat – dílna

vopatek – opatek,

zvraskalý – zvráštělý, plný vrásek

živ tek – sou ást oble ení

7 Závěr

Šimon Lomnický z Budče je jednou z postav českých literárních dějin, jejíž život silně ovlivnil recepci jeho díla. Dobereme-li se dříve k této pomluvě, dojdeme ke zjištění, že za celou aférou stojí krátká nepodložená zpráva v díle jeho současníka. Tato zmínka však ovlivnila vnímání autora i jeho díla na celé pět století a stále vyvolává diskusi. A již budeme všímat bezcharakternosti Lomnického nebo ne, na jeho dílo bychom mohli nahlížet samostatně.

Při rozboru jednoho jeho díla, veršovaného mravoučného spisu *Instrukcí aneb Krátkého naučení každému hospodáři i mladému*, dojdeme sice ke zjištění, že jde víceméně o zdařilou adaptaci populárního filosofického díla, doplněnou o autorovy zkušenosti ze života. Na nutí z plagiátorství (Vlček, s. 345) jsou zde lichá, s přejímání textů a jejich adaptací pro domácí publikum se sektáváme již ve středověku, kde loci communes, celé shodné pasáže, tvořily byžnou součást díla. Nelze tedy hodnotit do takové míry duchovní hodnoty díla, spíše autorovu práci s textem předlohy a jeho schopnost adaptovat obtížný, až filosofický text do podoby přístupné širšímu publiku. Srozumitelný jazyk, blízký hovorovému včetně vulgarismů a lidových přísloví, přístupný a někdy až polopatický výklad přibližují gramotným měšťanským vrstvám a bohatším sedlákům antickou filosofii, ale také mravní a etické hodnoty české společnosti.

Z hlediska edičního jsme se snažili zachovat v co největší míře charakter soudobého jazyka i stylu Šimona Lomnického.

8 Edice textu

Instrukcí, a neb Krátké nau ení každému hosodá i mladému, kterak má manželku svou, i eládku, i své všecko hospodá ství užite n spravovati, a živnost svou vesti, ale také jaký by být, v moudrosti a v jiných ctnostech prospívati, a eho se kdy varovati m l.

V rytmy složená, k žádosti dobrých pan a p átel porozší ená, a nyní op t znovu v bec vydaná od Šimona Lomnického z Bud e.

Vytišt na v Starém M st pražském u Ji íka Nygrina.

1597

In insignia nobilis. D. Loannis Stephani a Denina, supremi burgraiatus pragensis caitanci.

[erb Jana Štefana z Denína]

/A1b /

In Simonis Lomnicij Instructionem.

Si quis adhuc iuvenis rectam non callei amussim, aedibus inquam modum vellei servare paternis. Omnia quo possiini vesari in cardine recto; Perlegai hunc facilem studio curaquam libellum /annos Lomnicij, anie aliquoi Patrie uem ryhtmium editit, astorarum, mutiorum voce rogarus, uberiore resert patrio sermone redauctum. Sentiet occurrent magnacum fruge legenti. Plurima, quae vitam o mores formare docebant.

/A2a/

Dedicatoria.

Urozenému panu Janovi Štefanovi z Denína, hejtmanu p i Ou adu Nejvyššího Purgkrabství pražského, panu kmotru a p íteli mému zvlášt milému, a mn vzdy laskav p íznivému.

Jakož jsem mn laskav p íznivý p íteli a pane kmot e, rovn nyní ky p ed desíti lety, tuto rymovní knížku Instrukcí, aneb Nau ení mladému hospodá i, sepsal a v bec vydal. A jí Služebník m a Písa um jeho milosti dobré a slavné pam ti Vysoce Urozeného Pána Pana Viléma z Rožmberka, atd., pána mého milostivého p ipsal a dedikoval. /A2b/ Mezi nimižto z mých dobrých pan a p átel vy jste byli vzdycky m j zvláštní a p ední. I že pak knížka tato, tak se v tom ase v bec rozešla, že se ji jedný chvíle nelze bylo kde doptati. I

požádán jsem byl a nabádan, od n kterých dobrých pan a p átel, i od vás abych ji poznovu imprymovati dal, a v bec vydal, zvlášt za tou p i inou, že p edešle impressor, pro uskrovn ní trochu papíru a práce, jak jsme já ji na rytmy skládal, a na verše sepsal, tak ji neimprymoval. Protož aby se to jako ponapraviti, a tudy i jejich žádosti za dosti státi mohlo, k tomu jsem snadn povolil.

Ale, že mnohým se také zdála /A3a/ p íliš skrovná, a na v t ím díle dvorským štrychem šprymovná, i vid lo mi se n tco podstatn jšího do ní p iložiti, a drobet jí porozší iti, jakož jsem tak u inil, a vybrav sob nekterá moudrá propov d ní, a sentencie, mudrc starých p edešlých, z knížky v bec známé, n kdy Jeho Milosti pánu, pánu Vratislavovi z Pernštejna p ipsané, o mnohých pot ebných a platných v cech, na kterýchž tém , všecken život mravný a ctnostný záleží, to jsem vše v rytmy složil, v jistý po ádek uvedl, do této knížky vnesl, a jí obšírn jší u inil, tak aby mladý hospodá , a ten každý, komu by se kdy do rukou dostala, netoliko své hospodá ství /A3b/ dob e užite n spravovati, a živnost svou vesti, ale také i v mravích, v moudrosti, a v jiných ctnostech prospívati a cvi iti se um l. A mám zato, kdokoli zdravým rozumem, up ímným umyslem jí ísti bude, že nad onu prvn jší, pot ebn jší, a platn jší jí pozná a usoudí. A pon vadž pak v t ch tak krátkých letech, veliká se prom na stala, a n kte í z t ch, jimž spolu s vámi, tato knížka byla p ipsaná již odem eli, pry se do nás odebrali, a jiní jinam se obrátili a rozešli, tak že mi není možné v této smrtedlnosti pospolu je všechny zase shledati a uhlidati, nebo jsou (jakž jsem pov d l) /A4a/ mnozí již k konci a cíli svému dob hli, a život sv j smrtedlný dokonali. O n mž svatý eho In Registro takto dí.

Vita nostra nauiganti similis est. Is enim qui nauigat: stet: sedeat: iaceat. semper vadit. Quia impulsu nauis ducitur. Sic & nos siue vigilantes siue dormientes, per momenta temporum quotidie ad sinem tendimus.

To jest:

Život náš plavci podobný se praví,
nebo ten každý kdo se koli plaví.
Bu to že stojí, sedí, a neb leží,
vzdycky s ním lodí jde, hýbe se, b ží.
Tak i my bu bďíme a nebo spíme,
každodenn k cíli svému b žíme.
A rychle jako tém okamžení,
nyní jsme, po malé chvíli nás není.

A protož když aspo vás Pán B h všemohoucí dosavád z milosti /A4b/ své do t chto as dochovati, a zachovati mi rá il, já vám tuto práci mou skrovnou, a knížku ne v nov , ale po znovu zase v bec vydanou, porozší enou, a tak spravenou, ne na díle a spole n , ale samému již a obzvláštn , jako svou vlastní práci, svému nejmilejšímu panu kmotru, p ipisují, ob tuji, up ímným srdcem daruji, odevzdávám, a neb rad ji skrze ruce vaše, a pod jménem vaším, jiným dobrým poctivým lidem a dobrým pánům a p átel m našim, do rukou podávám. Jsa té celé duv rnosti a nad je, že vy, znajíc mou k vám starodávní up ímnou nachylnost a kmotrovskou lásku, i ve všem p átelskou hotovost /A5a/ ode mne takový chatrný papírový a rymovní dárek, na památku budoucí našeho dobrého p átelství a kmotrovství, za dar zeleného tvrtka ochotnou myslí vd n p ijmete, oblíbíte, a mne sob p ítom starou m rou vzdycky kmotrovstky a laskáv poru ena míti budete. A Pán B h všemohoucí, ra Vám dáti po zarmoucení pot šení. Abyšte mohli zase takové poctivé, a Pána Boha bojící pomocnice, k nám p átel m Vaším laskavé dostati, s kterou byšte mohli, pokojný život vésti, v ví e lásce p ebývati, dny dobré vid ti, a summou všeho dobrého nejlepšího, podle t la i duše u astni býti. Toho já Vám /A5b/ na Panu Bohu v rn , up ímn žádati nep estávám vzdycky. S tím zustávám vždy váš, povolný, kmotr, p ítel a slouha, Pánu Bohu vás i s vašimi milými dítkami a sirotky poru ena íním. Datum v Šev tín v Zelený tvrtek Léta, posledního v ku 1597.

Šimon Lomnický z Bud e

/A6a/

Knížka mluví k tená i:

Zda B h laskavý tená i,
zvlaš ty mladý hospodá i.
Jsem op t vyslaná k tob ,
chcešli mne p í ísti sob .
Budem spolu rozmlouvati.
a po esku rymovati.
Musíš mi za pravé dáti,
a n kdy se i zasmáti.

Pod tím nau íšli se emu,
že se hodí domu tvému.
Neponeseš t žce toho,
neb skoro není co mnoho.
Pon vadž tak jen v skromnosti,
ušet ujíc v tom krátkosti.
Tvé hospodá ství dotýkám,
vtip se co já nedo íkám.
A zvlaš co jest p iloženo,
a drobet porozší eno.
O mravích a šlechtnosti,
snad to prosp je k moudrosti.
A jsem pro známé vydaná,
a pro p átely sepsaná.
Však se nep atel bojím,
že p ed nimi neobstojím.

/A6b/

Neb co se vubec vydává,
mnohým se v ruce dostává.
By pak bylo dosti strojn ,
nep íjmou všickni pokojn .
Aniž se všem všecko zlíbí,
zvlaš když se toho nechybí.
Jako já jsouci všete ná,
snad nevšechn m budu vd ná.
Proto že tak dvorským štrychem,
zatrhám ledacos smíchem.
A však p es to velcí, malí,
nech mne han jí neb chválí.
Bu to lají neb d kují,
já mezi všecky vandruji.
A ten pak mne má zastati,
komu mám v moci z stati.

Jsemli mu vděná a milá,
i toho kdož mne vysílá.
A teď nyní obnovuje,
v tom se mu on dává uje.
Že ho i mne neopustí,
utrhati nedopustí.
Neb jest jeho i já taký,
se všemi kumpany žáky.
Až do lopaty, motyky,
konec bude té retoryky.

/A7a/

A s tím již tena i vale,
Ať ti p edce po ád dále.
Nebo než mali ko po teš,
n t eho se toho do teš.
Co se m že zalíbíti,
tob k vuli k myslí býti.
Nebudou li vdění mnozí,
ty aspo rci bopomozi,
na tom já chci dosti míti,
tvá v rná Instrukcí býti.

/A7b/ Isidorus de Sum: hono.

Vis nunquam esse tristis, semper bene viue, reus namq, animus non est securus bona vere
conscientia, semper gaudium haber.

Chcešli veselou mysl míti,
nikdá zarmoucen nebyti.
Vždycky dobře živ býti hle ,
ctnostný, šlechetný život ve .
Nebo mysl vinná a k ivá,
bezpečná sebou nebývá.
Ale dobré pak sv domí,

vždy radost má i v soukromí.

/B1a/ 1

Žaloba a neb

Toužení na nejednostejné št stí p i všelijakém obchodu a hospodá ství.

Skušaná v c v tomto sv te,

rovn v zim jako v lét .

Kterak v koupi neb v prodaji,

ne všickni vždy št stí mají.

Jednomu se dob e da í,

druhému se všecko zma í.

P i všelijakém obchodu,

n kdo má zisk n kdo škodu.

N komu jde slep št stí,

bude se mu ve všem věsti.

Jinému proti tomu pak,

poleze spátkem jako rak.

Nemuže nikdá s nic býti,

neb eho se koli chytí.

/B1b/ 2

Jako b eh s nim se utrhne,

všecko se mu stranou vrhne.

Tak také p i hospodá ství,

p i všelijakém vláda ství.

N komu jde co po š e,

a jinému všecko h e.

N kdo má manželku ctnostnou,

v rnou, stydlivou, milostnou,

Jiný se šušou vokydne,

až mu s ni jídlo vostydne.

N kdo má eled poslušnou,

net eba kázní p ílišnou.
Vždycky se s ní hadrovati,
bude p kn poslouchati.
Jiný nech laje, nech tepe,
nikdá nic nebude lépe.
A bude vzdycky žehrati,
pekla sob dobejvati.
Však na n j nebudou dbáti,
než t ebas ješt se smáti.
Ano také vlastní d ti,
jak jsou rozdílní vid ti.
Neb n komu k pot šení,
jinému jsou k zarmoucení.
Zase pak p i všem požitku,
p i osení, neb dobytku.

/B2a/ 3

Ne vždy mají jednostejn ,
jedni málo, druzí hojn .
N kdo se stará fresuje,
ve dne i v noci pracuje.
Však mu skoro nic nezbyvá,
tlustou se kytlí odívá.
A k té ke vší jeho práci,
sotva se kola obrací.
N komu pak nic neškodí,
vždycky se mu dob e rodí.
Pod ruku jde všecko všudy,
nelze aby byl kdy chudý.
A koli nevrta v tuhém,
však jest p edce dobrý druhem.
Dobrou se ubou odívá,
za asté na hodech bývá.
Sv tí svatého Martina,

sed u dobrého vína.
Nu, a koli tyto v ci,
Fortun naleží, sv d í.
Tak že tomu p eje št stí,
pom že mu na k vsésti.
A však pro strach, báze toho,
že nejsme št stí jednoho.
Nemáme sob zoufati,
než v Pána Boha doufati.

/B2b/ 4

Krá ejic v svém povolání,
ádn vždycky bez p estání.
Vedle pravidla tohoto,
které jsem te sepsal proto.
Aby kdož nejsou skušení,
m li toto za nau ení.
Jak by se m li živiti,
d m sv j eladku íditi.
Aby potom nepykali,
že jsou se kdy v ten stav dali.
A neb teprv moud í byli,
když by psem zelí vozili.
Protož hospodá i mladý,
užij, poslyš této rady.

O vzývání Pána Boha

Nejprv p ede všemi v cmi,
sprav j se Božími e mi.
Království Božího hledej,
spravedlnosti hynout nedej.
A než za něš co jiného,
vzývej Pana Boha svého.

/B3a/ 5

Vstávaje, také léhaje,
eládku svou k tomu maje.
Přinu je k tomu nakrátce,
prv než se dají do práce.
A ten obyčej vždy mají,
modlitbu Páně říkají.
Ať kou: majíc k práci jíti,
Pane Bože rač pomáhati.
Rádnám síly poskytni,
tento den všecko zdáti.
Tak co koli ten den začnou,
budou mít práci šťastnou.
Všecko se jim dobře zdáí,
nic se na kratce nezmaí.
Ať tobě Páně Bohu naspojí,
tudy tvého statku zboží.
Neb jest slíbil že chce dáti,
a jiné věci poskydati.
Těm kdo ho nejprv hledají,
úzkosti mítí nemají.

O outratí a zisku.

Dále pak při své outratí,
chovej se jak sluší náti.
Utratíšli víc než získáš,
tím se na hlavu potíškáš.

/B3b/ 6

Pakli zároveň obého,
outraty, vejdě lku tvého.
Než stí, nenadálý pád,
přijde ohe, neb nemoc snad.
Snadno to to přpraví,

tebe v chudob postaví.
Protož hle se ohlídati,
a n tco p ichovávati.
A by rad ji vždy zbylo.
co by se potom hodilo.

O pilnosti a rozšafnosti.

V tvém obchodu a živnosti,
hle p i initi pilnosti.
Nechcešli d lat pilníkem,
budeš brzy korábníkem.
Neb kdož koli pilen není,
mívá d m na rozbo ení.
A nepilnost hospodá e,
jest co ohe , škodná zá e.
Kterážto d m brzo spálí,
jeho zdi r zno rozválí.

/B4a/ 7

M j pozor na svou eládku,
stojí li v jakém po ádku.
Pracují li ili stojí,
a neb kdy se k emu strojí.
Menší hanba jest klesnouti,
než do konce upadnouti.
V chudobu neb v jakú ne est,
rozšafnosti pot ebí jest.
A na té záležití mnoho,
aby byl vždy pilen toho.
Jestli kde eho p ibývá,
a nebo zase ubývá.
Opatrný bu vždy ve všem,
dohlídej k tvým v cem ke všem.
Pamatuj na tvá hovádka,

husy, slepice, ku átká.
Ovce, krávy, také kon ,
starej se, m j pé i o n .
Mají li co jísti, píti,
i musejí hladem m íti.
Neb a koli vždy la n jí,
však prositi neum jí.
Nekažeš li sám jim dáti,
budeš bezo škodu znáti.
Jakož mnozí zmo íc hladem,
potom vinnu št stí kladem.

/B4b/ 8

Že nechce dobytek státi,
budem kouzedlník m láti.
Jsouce sami vini více,
když jim nedáme jich píce.

O nákladu a vydání

Naklad z tvého statku, zboží,
jest nejlepší k chvále Boží.
Pakli na svatbu nakládáš,
na n tco marn vydáváš.
Víc než toho pot ebí jest,
máš v t í škodu nežli est.
Vydání nebývá platné,
když na lidi marnotratné.
Vychází není bez škody,
co by to hodil do vody.
Nebo dáš li co kejklí um,
hudcum, neb jakým šejdí um.
Bu nev stkám neb pochlebníkum,
jiným marným služebníkum.
Darmochlebum, povale um,

tulákum a zahale um.
To jen všeccko darmo vydáš,
posily jim k zlému p idáš.

/B5a/ 9

Nebude míti záduši,
špatn to spom ž tvé duši.
Protož v z komu co dáváš,
a na jakou v c vydáváš.
Aby tvého statku, jm ní,
nem l tudy umenšení.

O pokrmu eládce.

Nehovej stkvostn eledi,
nech oni hrach, kroupy jedí.
Dej jim jísti, co jim sluší,
a v tom mírnost býti musí.
Neb dášli jim stkvostnou stravu,
hned ponesou vejše hlavu.
Nakrmíšli je p ílišn ,
postaví se n kdy pyšn .
Budou chtíti toho více,
kouc: Necht psi jedí ty plíce.
Dej nám stravu jako prvé,
zasluhujem jí do krve.
A tak hle emu jí nau íš,
t žce ji potom odu íš.
Neb zvyklost terpv se m ní,
když již duše v t le není.

/B5b/ 10

Pokrm pracovitému chutný

Kdo pod lá, popracuje

a drobet se pofresuje.
Jídlo mu k chuti pichází,
nic od sebe neodhází.
Když štáka žaludek lačný,
by nebylo dobré mastný.
Všecko sní, ničímž nezhezí,
ka: nejedl jsem tak v chuti brzy.

Obžerství chuť trátí

Kdo pak jí a nic nedělá,
obžerství to jest hnisatá.
An mu se chut vždycky mání,
neb slané, neb mastné není.
Nebývá chutná vodváka,
leťn kdy mladá kuchačka.
Jestli mu jídlo popraví,
tu je chutné bytí praví.
Kuchačka mu nepistrojí vhod,
ba ani na ten Boží hod.
Kdyby neto popracoval,
drobet rejem pošermoval.

/B6a/ 11

Měl by žaludek zdravější,
všecko by bylo chutnější.

V hody eládce ve strav polepš.

Když pak přijdou svaté hody,
z toho nebudeš mít škody.
Dej eládce jísti dosti,
a jest radost z té slavnosti.
A však se máš varovati,
stkvostných krmí jim dávati.
A mají hojnost raději,

Jen a nejedí stkvostn ji.

Hub v le nedávej

Kdyby chtěla huba z hojna,
a j[es]t s M šcem hnedky vojna.

M šec a se zatahuje,
a hub nic nefolkuje.
Neb kdyby povolil hub ,
vysakl by m šec hrub .
A ty pak na svou záhubu,
nep imlouvej se za hubu.

/B6b/ 12

M šec sv j zastávej

Budouli se pak souditi,
tebe za soudce voliti.
ast jí i vždy vejpoved,
za m šec davej odpov d.
Však se toho šet nevždycky,
neb jsou chytráci neni ky.
ekli by že tebe skupce,
m šec t má za zástupce.
Jej z lákomství že zastáváš,
neb se chudoby obáváš.

Huba se soudí s m šcem a jest p vodem.

Huba vede takto p i svou,
ka: Sv dkové mojí kde jsou.
Kte í o všem dob e v dí,
a v rnou pravdu pov dí.
Chtíc hrdlo, žaludek, b icho,
to ídka kdy bývá ticho.
Jak se z jednoho vyprázní,

nedamli mu hned se zblázní.

/B7a/ 13

An se bou í an se vst ká,
n kdy jako liška št ká.
Dokud ho zase neukojím,
jídlem, pitím, nespokojím.
Protože soudce mužeš znáti,
pon vadž já musím dáti.
Medle kde mám jinde bráti,
než s m šcem se zase dráti.
Aby b icho pokoj dalo,
by v m šci nic nez stalo.
Již já nato dost málo dbám,
že jest mi k iv, tak zato mám.

M šec odporem

Ale m šec tím ji honí,
když jest prázdný že nezvoní.
Svou v c dob e vyvozuje,
dostate n odporuje
Otvírá všechny truhlice,
sklepy, komory, pivnice.
Ano všecko pusto v domu,
ka: p ihlídni soudce k tomu.
Co chce na mn hubu míti,
a já nemám kde co vzíti.

/B7b/ 14

Protož musí k iva býti,
k tomu íst hladem m íti.
Neb jest vše prv vyvlá ela,
majic vždy co jen rá íla.

Uvážení té p e.

Ty pak slyšellis bedliv ,
uvážíš to spravedliv .
Poznáš kterak mlsná huba,
sob natahuje z hruba.
Cht je sama práva byti,
všeho všudy fulouf míti.
Na sv dky se odvolává,
an se s ní každý srovnává.
Nemajíc žádné p ísahy,
jsou jednostejné povahy.
Nebo chtí , co se zechce,
hub se také toho chce.
Huba to do hrdla podá,
hrdlo pak žaludku dodá.
Žaludek v b íše to schová,
a po chvíli hned chce znova.
Tak do t ch sv dk nic není,
neb jsou všickni v podez ení.

/B8a/ 15

Hrub hub pomahají,
tuším všickni spolu mají.

Nález

Protož u i tento nález,
aby m šec n kam zalez.
Hub p ed o ima nestál,
aby se prvn jším trestal.
N kam se do truhly zav el,
že ho doma není zap el.
Neb se huba t žce zdrží,
tak ji hlad, a žíze mrzí.
Aby maje n tco málo,

snad potom nic nez stalo.
Pohroz mu k tomu ještě pak,
jestli se nezachová tak.
Že nad láš drštek z n ho,
vyvržeš jej z domu svého.
Hubu taký hnedky uru ,
pod pokutou p ístn poru .
A nemá m šec skrácení,
by nebrala kde nic není.
emení mu netrhala,
na prázdný nešturmovala.

/B8b/ 16

Jestli utratí a propí,
sedmdsat groš z kopy.
Že ji kážeš ztlouci dob e,
až n kdy snad i nos vod e.
Když spolu nejlépe budou,
víno dobré s mlsnou hubou.
K tomu též pokutu míti,
musí tak trestána býti.
Kurky jísti, vodu píti,
když nebude kde co vzíti.
A tak hle m šec ochráníš,
od nasilé jej obráníš.
Že huba nebude sm lá,
aby vzdycky hody m la.
Ale jsouc živa v skrovnosti,
Bude v m šci pen z dosti.

O lakomství.

Avšak ten as také hub ,
ubližuješ velmi hrub .
Když lakomství zlé panuje,

tuze m šec zatahuje.
Všemu t lu ubližuje,
m šci ruku nadržuje.

/C1a/ 17

Nepovolávej ho k soudu,
nep eje žádnému oudu.
A jest velmi v podez ení,
že má s stranou srozum ní.
A tak se soudu od n ho,
nenad j spravedlivého.
A jestli že chceš slyšeti,
co jest lakomství v d ti?
I bu v bec všechn m známo,
jest mordy em sebe samo.
K tomu také každé doby,
jest báze , nouze, chudoby.
Nesmí jísti, nesmí píti,
žádné dobré v le míti.
Svého vlastního užiti,
muselo by mu ubyti.
Nesmí též lakomec spáti,
od sebe svých klí dāti.
Bojí se v každém pokoji,
zdali tu kde zlod j stojí.
Aby mu nepobral statku,
a on nem l nedostatku.
Hrdlem svým bezpe en není,
neb na n j vždy mají z ení.
Zda by ho kde podsko ili,
n jak k n mu p ikro ili.

/C1b/ 18

Sebrali mu z hnízda ížky,

a m li jeho peníčky.
Na kteréž on pozd , ráno,
myslí, co jest mu kdy dáno.
Ustavi n vždy rozmítá,
kudy chodí vždy po ítá.
Na koliké sto, již klade,
n kdy sám p ed sebou krade.
A ím víc má, jen víc honí,
peníze mu všudy voní.
Nem Ź se jich nasytiti,
jako vodou uhasiti.
Shání, lichví, shromaž uje,
a své duši ubližuje.
Svých bližních nic nešahuje,
a potom se to trefuje.
Co nachová pracn stejskal,
to utratí, marn vejskal.
Avšak toto máš v d ti,
ten rozdíl znáti um ti.
Že ten sám lakomec není,
kdo má dosti statku jm ní.
Kterýž svého opatruje,
o tom v rn usiluje.
Aby mu nic nehynulo,
a zbyte n neminulo.

/C2a/ 19

Svému št stí klesnout nedá,
piln vždy sv j obchod veda.
Jakož se tomu nau ili,
kdož své statky utratili.
Propili, nebo prohrali,
jiná marn promrhali.
Naši milí kurevníci,

chtl jsem říci korábníci.
Vidouc že n kdo n tco má,
co mu Pan B h z milosti dá.
Jestli že tak nerejrá s tím,
a neplejtvá s state kem svým.
Ale sob p ispo uje,
a p kn jej shromaž uje.
Ned lá tak jako oni,
hned ho stíhají, tím honí.
Že je lakomec houževný,
a jejich nep ítel zjevný.
S nimi nesrovnávaje se,
sn dl by prej ušpráchaje se.
V emž jsou velice zmejení,
neb to žádná pravda není.
Než ten pravý lakomec jest,
kterýž skrz faleš také lest,
zbohatnouti nejvíc hledí,
jako na íhadle sedí.

/C2b/ 20

Koho by mohl oklamati,
zisku jakého dostati.
Bu práv nebo nepráv ,
rovn tak jako žid práv .
Myslí, nespí, cht nabyti,
eho nemá, žádá míti.
Lakomec jest té povahy,
by byl n kdo chudý, nahý.
P edce co má, smí mu vzíti,
t ebas z hrdla chleb vyd íti.
Když eho žádá, dosáhne,
hned ho mysl k jinému táhne.
Op t zase hledí dále,

bu namnoze neb namále.
Aby mu vždycky p íbylo,
a nikdá nic nebylo.
Lakomec krk kamenný má,
jeho žádost lakomá, zlá.
Ta se spátkem neohlédá,
co má toho již nehledá.
Než vždycky jen hledí p ed se,
bral by až se všecken t ese.
Lakomec, vožralec, ta dva,
jeden chtí trpí oba dva.
Tento se ist napije,
má dnes dosti až se zblije.

/C3a/ 21

Zítro se mu víc chce pítí,
nem ŝ na tom dosti mítí.
Neb nevím jakým osudem,
dnes by zas vyžral i s sudem.
Tak lakomec když n tco dnes,
pen z do pokladnice vnes.
Zítro se mu jich chce více,
by mohl mítí na tisíce.
A tak po rovni nechodí,
než po stupních nohy zvodí.
Jestli že dnes jeden groš má,
na zejt í hned chce mítí dva.
Vždy na horu vykra uje,
m ŝce, truhly, napl uje.
A toto jest pak nejhu e,
že nasycen bejt nemuže.
Frej, a neb jiní h íchové,
ti jsou povahy takové.
Že se jen za mládí rodí,

lakomství pak starým škodí.
Neb jiné všechny zvyklosti,
pominou s lety mladosti.
Samo lakomství vždy mladne,
a nejvíc starými vládne.
A čím lov k byvá starší,
tím lakomství byvá mladší.

/C3b/ 22

Zkušeno na lidech množství,
podagra, také lakomství.
Že jedných let pot ebují,
dítko mladé obt žují.
Než teprv když mladost mine,
lakomství se hned p ivine.
A na ta stará kolena,
dva byvají oby ejná.
Jiní h íchové jací jsou,
ti všickni nesou mrzkost svou.
Samo to lakomství škodné,
zdá se mít vejmluvy hodné.
Bu to že má d tí mnoho,
a neb že se bojí toho.
Aby nebyl lidem dlužen,
a neb k své starosti nuzen.
Ale nic to neprospívá,
neb kdo tak statku nabývá.
dítko se d tem dostává,
ledva s jeden v k zustává.
Dle propov d ní toho,
slavného muže onoho.
Trváliv jší ves s ctností,
jenž nabytá, s spravedlností.
Než veliké m sto s h íchem,

to nebu žádnému s smíchem.

/C4a/ 23

Neb co se s ctností dobude,

mnoho v k v trvat bude.

Ale co se zle nabyde,

h e se toho odbyde.

A protož lakomství zlého,

vždycky piln var j se ho.

A podlé tohoto r ení,

m j dost na svém statku, jm ní.

A Pan B h tob pošt stí,

že budeš mít ve všem št stí.

Dítky tvé tv j statek zd dí,

sic jiná mine než zv dí.

Nep ijde jim ani k duhu,

to jsem ti oznámil z dluhu.

Z p átelské mé povinnosti,

protož zanechej lakomství.

O chudob .

Kdož pak v chudob p ebývá,

nejlepší z v le užívá.

Neb jest živ vždycky v pokoji,

žádné se stráty nebojí.

Spívá, veselí, dobré myslí,

by pak i zlod ji p išli.

/C4b/ 24

Nemají mu co pobrati,

spíše se ho budou báti.

Když nemá, že sám vezme rád,

tak dob e jako oni snad.

Na on nebude mysliti,

aby m l komu škoditi.
Neb jest chudoba poctivá,
svého vlastního užívá.
Na tom dosti má, p estává,
co se jí od Boha dává.
A v strhaných šatech chodí,
však žádnému nic neškodí.
Jeho d m jest odev ený,
nikdá nebývá zav ený.
Neb v n m nap ed málo jest sic,
a nazad pak hned zhola nic.
K truhlám zámk není t eba,
neb v nich nemá le kus chleba.
A ten sní vesele s chutí,
potom má líbé usnutí.
Bezpe en jsa ve dne v noci,
nebojí se žádné moci.
Nechodí ani s tesákem,
potká se sm le s vojákem.
Když mu nemá kdo co vzíti,
spívaje smí cestou jíti.

/C5a/ 25

ka: hojsa chudobo milá,
tys se se mnou narodila.
A já tebe ctnou chudobu,
ponesu s sebou do hrobu.
Vesel jsa každého asu,
p jde mezi dobrou chasu.
Káže sob piva dáti,
kdo mu pak to m ž smazati.
Kolik jich má ty utopí,
kterých nemá t ch nepropí.
A rovn tak peníz jeho,

platí, jako bohatého.
Jestli jen cizího nechá,
chudoba jeho utcha.
Projde s ním ebas kraj světa,
a když dojdou jeho léta,
Umě s chudobou vesele,
neb ví, že jeho přátelé.
Nebudou ho potom klít,
o jeho se nouzi bít.
Neb na rathauze soudit,
zanepřaždníminiti.
Ale v dobrém spominati,
za něj requiem spívati.
Spomenou na takového,
spíše než na bohatého.

/C5b/ 26

iníc o něm astou zmínku,
zvlášť ten kdož ho měl v rejstříku.
Ka: nebožtík byl mi dlužen,
nezaplatil mi jsa nuzen.
Pon vadž pak již z světa sáť,
nemá mi kdo co za něj dát.
Odpouštím mu dluhy všechny,
odpusť mu Pán Bůh nebeský.
I šeky ka tím způsobem,
stojic tu nad jeho hrobem.
Dluhy jeho připomíná,
za piva nebo za vína.
A poroučí Bohu duší,
Praví, že odpustit musí.
Když nic po něm nezůstalo,
co by za pět bílejch stálo.
Odpoučutí žádá mu,

co byl dlužen, smaže z trámu.

A tak hle chudoba milá,

toho sob zasloužila.

Že ji po smrti neklejí,

ale sumou všickni p ejí.

Odpou inutí lehkého,

v nebesích bydla v ného.

Na bohá e pak nevraží,

ti kterým nic neodkáží.

/C6a/ 27

Tu je klnou, tu jim lají,

a toho vždycky žádají.

Aby je tam ertí vzali,

po pekle nimi smejkali.

Na rathauze se shán jí,

a jedni druhým nep ejí.

Mrtvým pokoje nedají,

ani jim též nežádají.

Pro jich statek, pro jich zboží,

po smrti milosti Boží.

Protož ty drž se chudoby,

radím tob každé doby.

Nezhrzej ní, bu jí vd en,

a budeš sebou bezpe en.

V život také po smrti,

nic t na mysli nezvrtí.

O bohatství z chudoby.

Promluvila usta svatá,

že ohe skušuje zlata.

A zlato lov ka zase,

v každém v ku, v každém ase.

Není d vodu lepšího,

ani dostate n jšího.

/C6b/ 28

Kdo který lov k jaký jest,
jako když se na vzloží est.
Že z chudoby ponížení,
p ijde ke cti povýšení.
Když zboží statku nabude,
chudoby, nouze pozbude.
To všem lidem ho okáže,
z etedln toho dokáže.
Jaký on cht l dávno býti,
kdyby byl mohl tu est míti.
V které jest nyní postaven,
jsa nad jinými vystaven.
Známe, že mnozí dob í jsou,
ale však za p í inou tou.
Nebo zlí býti nemohou,
majíc bídu, psotu mnohou.
Jako jsme mnohé vídali,
že jsou mnoho mluvíváli.
Bu to o milostivosti,
neb št drosti, ochotnosti.
I také o jiných ctnostech,
vlidnosti a šlechetnostech,
Však když pozbyli své bídy,
vy esati školské hnídy.
Velmi jsou se prom nili,
jako by již ti nebyli.

/C7a/ 29

Jsouc jako prv p edce troupi,
u in ní p íliš skoupí.
Pyšní, nadutí, nádherní,

a svým přátelům nevěrní.
Za ně jsou se stydívali,
a svých krajanů neznali.
Budiž on pak ten kdožkoli,
nechválí se to nikoli.
Toto ještě neslýchané,
u jiných i tyranné.
Jsou odchovaní partiky.
a již se živí partity.
Jiné mnohé nespěšoby,
o nichž mlčím této doby.
Příteli v nich jsou se nacházeli,
když cti, statku docházeli.
Neb ně jakého oudu,
dopouštěli se neádu.
Co medle, jakés naděje,
zmařilo jich obyčej.
Povím vám je přátelům le,
neb se to již dávno mele.
Že Honores mutant mores,
Sed rato in meliores.
est, povinnost, mravy mění,
ale úder k polepšení.

/C7b/ 30

Snáze chudoba se snáší,
nepne se a nevynáší.
Nebo lovka snižuje,
vnit také zevnit sužuje.
Zlato pak na opak ryzí,
když se to jsou někdy cizí.
Do chudého měšce vbeře,
Hrub se ven z něho dře.
Nemuž se nijakž tajiti,

musí najevo vyjít.
Vydívá se rozší uje,
bliští se a okazuje.
Neb chudý v nov bohatý,
máli tu n který zlatý.
Zdaž s nim m že poml eti,
neb spokojen posed ti.
Ale uz íš ho hrdého,
a velmi nepokojného.
Ano také nezbedného,
a mnohým lidem t žkého.
P íkladové toho mnozí,
že kdož bývali nebozí.
Když statku, zboží dostali,
kdo jsou, sami se neznali.
Vždycky se spíš pohoršili,
nežli se v em polepšili.

/C8a/ 31

Napo ád tém padali,
své dobroty pozbývali.
Když jim byla jich it sytá,
hned pak mn li že z nich svítá.
A že jsou knížáta páni,
jsouce vubec dob e známi.
Ješt astokrát bohatí,
jimž št stí necht lo státi.
Když jsou v chudobu upadli,
potrativše to ímž vládli.
Byli ctnostní u in ní,
poznali se v ponížení.
Neb p i inu potratili,
b emeno s sebou složili.
Kteréž jim odporné bylo,

tím dobroty jim p iblylo.
Protož ty dáli Buoh št stí,
že se budeš moci vznést.
Nad jiné, vstana z chudoby,
jako te z n jaké mdloby.
Bu dostanešli ou adu,
poctivosti, dávám radu.
Nehonos se a nepejchej,
vší nádhernosti zanechej.
A nem se v své dobrot ,
ve všelikém svém život .

/C8b/ 32

Jednostejn vždy se chovej,
a bu k p átelum takovej.
Jakýs p ed tím prvé býval,
když jsi se kytlí odíval.
Neb k emu jest to dobré jen,
jsa rovn jak prv, týž a ten.
Když se v ub býti vidíš,
že se za p átely stydíš.
Však se jen každý zasm je,
pro ty také oby eje.
Pakli budeš v dobrém státi,
bude každý té cti p áti.
P átelsky t milovati,
všeho dobrého žádati.
V jist toho nau ení,
že nejposledn jší není.
Chcešli to následovati,
budeš sob d kovati.

O prodaji obilí.

Jestli se zda í obroda,

mine od p ívalu škoda.
A ty máš na obro nici,
žito, je men, neb pšenici.

/D1a/ 33

Nadraho toho nechovej,
neb každý lov k takovej.
Jest nep ítelem chudého,
ano vražedlníkem jeho.
Prodávej ten as obilí,
když by je slušn platili.
A neteprv asu toho,
když zvejšeno ceny mnoho.
Chudý s n býti nem že,
div že na n m hladem k že.
Dítky plá í, matko chleba,
milí d ti, mnoho t eba.
Bohá í se zatvrдили,
obilí ko zadražili.
Nem žeme dosta iti,
a vás chlebem opat iti.
A tak hle, chudí nebozí,
zemrou tudy hladem mnozí.
Tob mušky žito sn dí,
Buoh ví, kdo tv j statek zd dí.
Protož chudým v jich chudob ,
ud l, odplatí Buoh tob .
Prodej když koupiti cht jí,
zvlaš soused m lacin jí.
I také nep átel m tvým,
a kone n vždy bu jist tím.

/D1b/ 34

Že je tak spíše p em žeš,

když jim v poteb pomžeš.
Než by s nimi v kordy chodil,
a neb n kdy v n em škodil.
Naší pak bohá i milí,
již se hle tomu nau ilí.
Aby jen bohatli tudy,
by m l hned scepen t chudý.
Obili ko zadražují,
tém všickni v n m ladují.
Za hotové neprodají,
rad e na svaté ekají.
Jen aby dráže prodali,
trhu slušného nedali.
U sedlá ka že chléb vzácen,
chudinka jsa velmi la en.
K tomu nemaje co syti,
musí p edce draho vzíti.
By pak tuplem všecko bylo
Semen se nevrátilo.
Prve mu to sám vše dones,
bu je men, hrách nebo voves.
Již zas do n ho kupuje,
dostate n zarukuje.
Potom p ijde svatý Havel,
hledíž an Kuba neb Pavel.

/D2a/ 35

V šaší neb v v ží v zejí,
za strych, dva, t i dát musejí.
Pakli smlouva na peníze,
tu jim bývá ješt tíže.
Jestli málo pomeškají,
na ur itý den nedají.
Hned jim na sum p ibývá,

roste drá m lichva k ivá.

N kte í oby ej mají,

a na to se piln ptají.

Jak draho obilí platí,

aby jim to dali znáti.

Bu v echách nebo v Morav ,

zvláš p i Labi neb Vltav .

Díli kdo že draho není,

tu jsou oni zarmoucení.

Ok iknou ho, ka nevíš nic,

jdi jen dále svou cestou pry .

Pakli poví, že je draho,

oni majíce na sta ho.

Z takového oznámení,

tu jsou velmi pot šení.

A kouc: dáli Pán B h v Praze,

p es as bude ješt draže.

A tak na draho chovají,

a z drahoty radost mají.

/D2b/ 36

Jaké pak mají záduší,

mn toho soudit nesluší.

Ale duch Pán to praví,

nech se takoví tím spraví.

Že ten kdož obilí skrývá,

od lidí zlo e en bývá.

Požehnání pak nad hlavu,

kte í mají lítost pravú.

Totížto prodávajícím,

lásku k svým bližním majícím.

Protož mladý hospodá i,

jestli se tob poda í.

Tvé obili ko osení,

*nech pro tebe draho není.
Co p es tvou pot ebu zbyde,
a mají chléb chudí lidé.
Prodej, smluv se, trh slušný dej,
lásku k es anskú k bližnímu m j.
Neprodávej na ty roky,
poru jiným ty šantroky.
Nech se oni nimi živí,
tebe Pán B h též uživí.
A dá ti živnost pokojnou,
a k tomu stodolu hojnou.
Všeho rá í požehnati,
nebudeš chleb žebrati.*

/D3a/ 37

*Ty ani též tvé semeno,
od Boha máš zaslíbeno.
A tak svou duši zachováš,
jestli se v tom tak uchováš.*

O obecném dobrém

Budešli vsazen do rady,
by prospíval obci tady.
V z že jsou ti chvály hodní,
kte í jsou obci pohodlní.
Zvlaš jist to b emeno,
nemá bejt lehce váženo.
Neb kdo chce pamatovati,
v tom up ímn vracovati.
Musí sám sob um íti,
živ jiným k užitku býti.
Mnohokrát tvou v rnou práci,
Ti kte í ve zlé obrácí,

/D3b/ 38

Nesmíš se nad nimi mstíti,
a chceš spravedlnost mítí.
Musíš rovně nep ítele,
opatřit jako p ítele.
Jinák by rušil spravedlnost,
pro tvou p íze a neb zvláštnost.
Svých v cí musíš nechati,
obecní opatrovati.
Ne by je zhola opoušt ěl,
než toho se nedopoušt ěl.
Aby pro své vlastní v cí,
nem ěl na obecní pé ěi.
Nebo když obecní zle jdou,
tvé vlastní též na zmatku jsou.
Když obec trpí násilé,
ty také nižádné chvíle.
Bezpe ěn nejsi s vlastními,
s nižádnými v ěmi svými.
Pon ě vadž co koliv ě máš,
to sám dob ě víš, také znáš.
Že nem ěžeš odd ěliti,
od obce, kam uchejliti.
Každý pak jest podez ělý,
že není up ěmný celý.
Kdo své škody cht ě ujítí,
dopoušt ějí obci mítí.

/D4a/ 39

*A protož p ějde li k tomu,
že též budeš v radním domu.
Jedním z panuv senátor v
beze všech všudy odpor v.
Musíš vždycky milovati,*

*a více opatrovati.
Obecní dobré nežli své,
šet e vždy povinnosti tvé.
A znaje že tu na krátce,
nem ž bejt bez velké práce.
Nehrub se do toho de ,
nebo kone n tomu v .
Že jest velmi nebezpe né
zvlášt na lidi všete né.
To takové povolání,
p inášejíc pe ování.
A nemá jiné odplaty,
by byl t ebas ou ad svatý.
Než jen pomluvu, han ní,
neb v lidech vd nosti není.
Protož by to kte í znali,
ne tak by se hned v to drali.
Jako mnozí stojíc z zadu,
aby p išli do ou adu.
Vezmou na se ubu liš í,
aby jen tím byli jistší.*

/D4b/ 40

*Budou se naskytovati,
a na p ed vystavovati.
Neb do toho vkupovati,
halafance darovati.
Aby jen byli volení,
do ou adu dosazení.
Za takových jak se d je,
až se tomu sám ert sm je.
Takový ád v m st bývá,
že toho potom užívá.
Ta obec na v né asy,*

*a všechno jí zlé p ináší.
Ty pak necht j se v to t íti,
pakli nem ž jiná být[i].
Sprav j se touto Instrukcí,
m j ji za pravidlo vudcí.
Zachovej dobré sv domí,
a na svou povinnost pomni.
Nebudeš toho pykati,
máš v nou est tím získati.*

O pomst , k ivd a ukrutenství

Dávám ješt jinou radu,
jestli jsi v jakém ou adu.

/D5a/ 41

Neb v n jakém povolání,
an jsou jiní v moci poddáni.
Nebudeš k pomst kvapiti,
neb nato musíš mysliti.
Že i ty též nejsi sám sv j,
neb má moc nad tebou pán tv j.
By pak byl kdo nejvyšší pán,
jestli na to spomene an,
Pán B h s Nebe všechno vidí,
tomu nejmenšímu z lidí.
Nebude nikterakž smíti,
žádný k ivdy u iníti.
V da že sám též pána má,
rovn jako ty, nebo já.
By se mu pak k ivda stala,
t ebas i dosti nemalá.
Nemá on své k ivdy mstíti,
ale milostivým býti.

Ukrutenství zanechati,
od pomsty se zdržovati.
Neb a jest ta v c odporná,
však pomsta jesti výborná.
Odpusti svému vinnému,
sluší lov ku každému.
Protož budešli moc míti.
necht j se nad žádným mstíti.

/D5b/ 42

Svého hn vu vylévati,
n komu k ivdu d lati.
Jako n kte í d lají,
jestli že nad kým moc mají.
Kterýž jim n tco p ešt rbil,
by pak pon kud i žert byl.
Hned se hledí vymstívati,
a zlým mu to spomínati.
Majíc srdce zakatilé,
v tom jest jejich kratochvile.
Mstíti se, k ivdu iníti,
ukrutenství provoditi.
Aniž zapomenou prve,
k ivdy své, le až se krve.
Nahltají a nasytí,
nemohouc ani pat iti.
Na toho nikdá vesele,
než vždy kozmicí kysele.
Kdo jim dost málo zavinil,
n tco znecht ní u inil.
A tak hle ti tyrannové,
jsou mstitedlní nedv dové.
A ukrutnosti takové,
jako peklení áblové.

Ješto srdce zakatilé,
tvrdé a tak urputné.

/D6a/ 43

Písmo svaté o tom sv d í,
a to vše k vejstraže n t í.
Že se v nejposledn jší as,
zle míti bude také zas.
Št stí, moc, d lá jim rohy,
že mnohý lov k nebohý.
Bude s nimi dosti míti,
tak se budou nad ním mstíti.
Sob ho podma ovati,
ukrutenstvím sužovati.
Kteréžto vždycky škodilo,
žádného neprovodilo.
Do hrobu nikda v pokoji,
o tom v bec psáno stojí.
Že žádný ukrutník proto,
z bídného sv ta tohoto.
Dobrou smrtí jest nesešel,
na onen sv t neodešel.
A protož ty toho trého,
st ež se medle piln všeho.
By t rá il milovati,
nežli se t strachovati.
A budešli tak initi
o to se piln smažiti.
Cht ode všech bejt milován,
budeš také zas šanován.

/D6b/ 44

By t št stí opustilo.
a nešt stí obklí ilo.

*Neupadneš, nestratíš se,
by upadl, neurazíš se.
Neb dobrovolnost zajisto,
sama iní m kke místo.
Že nebude k ourazu pád,
a tak se tímto sprav j rád.*

O p ijímání dar

Dary o i zaslepují,
spravedlnost porušují.
Zvláš p i soudu a p i práv ,
kdo toho pováží zdráv .
Pozná všelicí darové,
že jsou vždy moci takové.
By pak mysl z voceli byla,
p edce by se obm k ila.
Že by ji vždy prom nili,
zaslepili, porušili.
Snáze jest dar v nebrati,
než tomu místa nedati.
eho žádá a chce mítí,
od tebe obm nu vzítí.

/D7a/ 45

Ten kdož ti palce pomazal,
jest rovn , co by t svázal.
A tak se to v pravd stává,
za halafanc se prodává.
Každý, kdož dary p ijímá,
z moci se mu nevynímá.
Jest na n j tu pole eno,
osidlo mu položeno.
Aby nebyl v žádné dob ,
již více živ nikdá sob .

Ale tomu vždy povlí,
jí jsou ho dary osuli.
By ho viděl, znal křivého,
teda pro ty dary jeho.
Musí mu vždy pomáhati,
křivdy a lži zastávati.
Pakli by chtěl slevovati,
svědomí své zachovati.
Tedy ale p i nejmenším,
musí mléti s tím se vším.
Nespravedlnost zastávati,
mléním obhajovati.
Také zas na druhou stranu,
bera dary od svých pánů,
Svobodu svou prodávají,
tudy se jim v moc dávají.

/D7b/ 46

ij pán zle, a nebo dobře,
bu vesel a neb m jho e.
Ve všem se musí srovnati,
nic naproti neříkati.
ekneli pán že jest bílý,
jako mléko pane milý.
Díli zase že jest černý,
odpoví mu slouha vrtný.
Jako kavka, jako vrána,
pravá jest e mého pána.
Tuhle milej dar vbrá i,
cokoli tv j pán říct rá í.
Pochlebuj, laho , lísej, sv d ,
potvrzuj panu každou e .
A v ni emž se neprotiv hned,
ke všemu pománati hle .

A na vuli pána svého,
nechaje odporu všeho.
Všecky iny, skutky zavaž,
i ve všm se dále zakaž.
Jak se jen m žeš líbiti,
že se snažíš tak initi.
O nuzná, bídná, svoboda,
neníliž hanba, h ích, škoda.
Sebe nikdá nešet iti,
než jinému kv li byti.

/D8a/ 47

Jestli vesel, bu s ním vesel,
by pak ani zna nevšel.
Pak li plá e, nebo ská e,
ty též ne i nic jiná e.
Než bu mu vždy ve všem rovnej,
v každou chvíli s nim se srovnej.
P etvo íli t dary hle,
bu ono dob e nebo zle.
Musíš ím nejsi tak býti,
jak chce t ten tv j pán míti.
Ta v c jest podobná k smíchu,
a nem ž býti bez h íchu.
Když kv li koho jiného,
tají tajnost srdce svého.
A pro dary dosti špatné,
zanedbává v ci platné.
*Protož p íteli jedinej,
nebyvej ty tak lacinej.*
*Nech tebe žádní darové,
k podobné v ci takové.*
*Nikdá naklonit nemohou,
neb žhola nic nespomohou.*

*Ale drž se up ímnosti
a zastávej spravedlnosti.
Aby nebyl též prodaný,
k cizí v li zavázaný.*

/D8b/ 48

*Tak jako byvali jiní,
snad po h íchu jsou i nyní.
Že dostavše n tco dar ,
za svou dávní službu starú.
Nemohou svobodní byti,
té své pracné služby zbýti.
Ale musí vždy sloužiti,
dokud se bude líbiti.
Své dobré obmeškávati,
a v ku ukraćovati.
Ješt k tomu budou š astní,
jestli nebudou ú astní.
T ch kte í vždy pochlebují,
všeho všudy potvrzují.
K louži bláta p ilívají,
tu odm nu vždy dávají.
Svému dárci dobrodinci,
odplacují se tou mincí.
Pochlebenstvím a lísáním,
a nevinných vtiskáním.
Až je potom Pán B h zkaží,
na hlavu spolu porazí.
Ty pak hospodá i mladý,
poslechni této mé rady.
Bu vždycky i v as nyn jší,
tob spravedlnost milejší.*

/E1a/ 49

*Nežli ty v ci takové,
peníze jiní darové.
Tak sob volen vždy budeš,
h íchu i pomluvy ujdeš.*

O moudrosti

Lidem v domn ní to vešlo,
že jest moudrost co emeslo.

Toliko kdo bíd chtíti,
že se ji m že nau iti.

Ješto v tom veliká chyba,
nebo moudrost vzácná, libá.

Ona skrz žádné u ení,
v sv t nebývána není.

Kdyby se tak nabývala,
a v školách dosahovala.

Sami toliko u ení,
byli by moud í, skusení.

Ale p ichází mnoho zp t,
skusená v c od dávních let.

Že pod vtípem vyu eným,
a v um ní vycvi eným.

Divní bludové bývají,
mnohá bláznoství vznikají.

/E1b/ 50

Jakož jsme toho skusili,
kte í sekty rozmnožili.

Že jsou vostrovtipní byli,
blud podstatn hájili.

A p es p liš mudrovali,
by se hloupí v to nedali.

I tedy to pravda není,
že jsou moud í jen u ení.

Neb by tak musilo jíti,
moudrost v samých knihách býti.

To se domnívá poráží,
neb ne z knih moudro pochází.

Raději knihy z moudrosti,
pocházejí nám k platnosti.

A kdož moudrost spisovali,
ti z žádných knih ji nebrali.

Nebo knih tehdež nebylo,
i tedy je ozdobilo.

Přirození tou moudrostí,
a oni s mnohou vděčností.

Od Boha ji nabývali,
potom teprv v knihy psali.

Protož má člověk v ní,
v tom se stále upevniti.

Že moudrost jesti dar Boží,
dražší nade všechna zboží.

/E2a/ 51

Kdo ji v jakých knihách hledá,
tam se mu najíti nedá.

Proč se tedy učíme,
když ji tām nenacházíme.

Proto, abychom množili,
sobě vtipy, a vosti.

Rozumy, písmo davními,
od mudrců vydanými.

Nádoby moudrosti lepší,
není, než rozum člověčí.

Tu ten poklad máš chovati,
bedlivě opatrovati.

Moudrost jest poklad velebný,
a ode všech chvalitebný.

ídko p ichází bez práce,
a jest ji sám Pán B h dárce.
Moudrost a jest všechn m vd ná,
však nechce býti bezd ná.
A žádný moudrý nebude,
le kdo ji milovat bude.
A jest ji poznati snadné,
na tom kdo sám sebou vládne.
Neb kdo jest v moci jiného,
ten vše iní k v li jeho.
Jak on chce a neb libuje,
nekdy blázní, zamudruje.

/E2b/ 52

Moudrého iní skušení,
Víc nežli jaké um ní.
Ješt tomu odpírají,
mnozí místa nedávají.
Aby skrz skušení a v k,
mohl nabyt moudrosti lov k.
Že by tudy sta í sami,
byli moud í mezi námi.
Ale že mnohé vídáme,
mládence, a moudré známe.
Proti tomu starce blázný,
teda jest ten duvod prázný.
A pak moudrých všudy málo,
však by v sv t lépe stálo.
By aspo víc v lidech starých,
bylo moudrosti než v mladých.
Než že mnohé p í iny jsou,
že i sta í moud í nejsou.
Proto, že z mládí nebyli,
moud í, ale jen t eštili.

Snad jim v koupeli piheli,
na uzdu jich nedrželi.
A moudrosti se nevedli,
tím se sami škodní svedli.
Neb štíp, když z jara nekvete,
všeliké stromoví letné.

/E3a/ 53

Na podzim jablek nemívá,
tak též tím způsobem bývá.
Kdo z mládí neměl moudrosti,
nenabude ji v starosti.
Leč nicto falše, chytrosti,
ale té jest všudy dosti.
By ji kdo měl velké množství,
není moudrost, než bláznoství.
A tak bývá po něm veta,
kdo svá mladá první léta.
V rozkošech a smilstvu strávil,
vzácné moudrosti se zbavil.
Píjje na starost tesklivá,
div v něm duše bude živa.
*Protož hospodá i mladý,
užij také této rady.*
*Nech chytrosti, hle moudrosti,
pros za ni Boží milosti.
Jako onen Šalomún král,
aby ji tobě Pán Bůh dal.*
*K tomu v čas tvé mladosti,
obvyklej všeliké ctnosti.*
*Potom když píjješ k starosti,
pozbuď mnohé tesknosti.*
*Moudrost neopustí tebe,
až tě pívede do Nebe.*

/E3b/ 54

Moudrý lov k , po em se poznává.

Cht l by snad dále se ptáti,
abych tob dal to znáti.
Po em se moudrý poznává,
a komu se ta est dává.
I povím í o tom ší e,
a to takto v této mí e.
Mezi lidmi bývá hádka,
a velmi tuhá pohádka.
Zda lov k života zlého,
u ení však vysokého.
M že o vzácné moudrosti,
rozpráv ti co s platností.
N kte í praví, že m že,
že asemi to spom že.
Když blázen moud e propoví,
a trefn n tco vypoví.
To co se i moudrým hodí,
že ho poslechnout neškodí.
Jiní tomu odpírají,
nijakž místa nedávají.
Aby mohl lov k u ený,
když jest nemravný, ni emný.

/E4a/ 55

Prosp šn co promluvíti,
o moudrosti pov díti.
Neb jest velmi cos divného,
kdo jest života nectného.
Byl m l mluvit o moudrosti,

zvlášt s n jakou platností.
Jest rovn jako by bloudil,
slepý, a o barvách soudil.

V pravd moudrost má tu zvláštnost,
nad všelijakou jinou ctnost.
Že nebývá nijakž jemná,
a od žádného p íjemná.
Le kdo ji má spolu s ctnostmi,
a s t mito p ípadnostmi.
Kteréž jsou myslí dobrota,
A k tomu srdce istota.
Tedy jestli nejsi ctnostný,
ale nemravný a zlostný.
By pak mluvil moud e dosti,
a vykládal své moudrosti.
Tím ty žádného nevzd láš,
neb jen s sebe posm ch d láš.
Blázen by pak co cht l mluvil,
zdali by koho namluvil.
Aby ho nem l za blázna.
pon vadž jeho e prázdná.

/E4b/ 56

Tak i ty jsi lov k sm šný,
nejsa žádnému prosp šný.
Chceš jmín za moudrého býti,
slovy moudrosti odbyti.
Však zvuk moudrosti vznešený,
jest skutek ctn u in ý.
Nebudešli tím zvu eti,
musíš dost tuze v ešt ti.
By pak najal všechny trouby,
ani hle p i inou touhy.
Tak neprovedl své moudrosti

nerozhlásil ještě dosti.
Nebo skutek dobrá jeden,
když jest najevo vyveden.
Ten ukáže moudrosti víc,
než t ebas slov krásnýc tisíc.
Lidé povahy takové.
jsou rovn co papouškové.
Toliko že mluví lidsky,
ale živi jsou hovadsky.
e všem lidem vlastn sluší,
moudrost jen dobrým p ísluší.
Neb ona p ebyvá v v cech,
a ne v samých slovích e ech.
Toho jest tato jistota,
neb moudrost také dobrota.

/E5a/ 57

Jedno z druhého pochází,
a obé se velmi váží.
Kdo moudrý ten také dobrý,
a kdo dobrý ten též moudrý.
Ty pak mníš býti každého,
lov ka velmi moudrého.
Kdo jedné blekotat umí,
jako ty tolik rozumí.
Po kej, ne tak se to stává,
neb se po jiným poznává.
Moudrost, ne po tvém mluvení,
totiž po ctnostném in ní.
Co pak tomu rozumíšli,
n kdy jestli on míšli.
Musíš za blázna z stati,
hanbou toho odbejvati.
Na pomoc pýro vezmešli,

a v tom potom oslepnešli.
Kam se tvá moudrost pod je,
a jaké budeš nad je.
I tedy hle kdož po ctnostech,
dobrých mravích šlechetnostech.
Té pravé moudrosti hledá,
tomu jí nic odjít nedá.
*Protož se hle tím spraviti,
chcešli moudrý poznán býti.*

/E5b/ 58

*Aby dobrý a ctnostný byl,
avšech zlých nesp sob zbyl.
Více skutkem dokazoval,
nežli by slovy mudroval.
Neb po e i a mluvení,
ani také po ml ení.
Nepoznávám moudrosti,
než po dobrot a ctnosti.
A tak když ty ctnostný budeš,
za moudrého také projdeš.*

O ctnosti.

Ctnost jest p ítel t lu duši,
neb to íní což jí sluší.
Dob e živu býti ctnostn ,
a ne íniti nic zlostn .
Jeden léka o tom praví,
hodí se obému k zdraví.
Ve všem všudy mírná jest ctnost,
d je se skrz ní v dobrém zrost.
V mysli, v duši, i na t le,
že všechno má, zdravé celé.
Kdo jest ctnostného života,

nesníži ho žádná psota.

/E6a/ 59

Neb ctnost pod štít nesluší,

protivná v cji nezruší.

A kdo ji oblíbí sobě,

ten jistě vždy v každé době.

Bude ctnost také milován,

a náležitě šanován.

Ne proto že jest bohatý,

výmluvný, na slovo vzatý.

Ale proto že jest ctnostný,

na skrze bude milostný.

Kdož milovníci jeho jsou,

jestli sami ctnostní nejsou.

Ti ho v ruce nemilují,

nech se jak chtějí okazují.

Lahodně ho slovy kojí,

o jeho jen v cji stojí.

Ale kdož pro ctnost miluje,

Ten pravým pánem sluje,

I také stálým zůstane,

nikda býti nepřestane.

Opatrnost jest ctnost jedna,

znamení a potěbná.

Ta jestli že k tělu více,

náchylná než k duši sice.

Již ctnost se býti neví,

nebo k jinému konci míjí.

/E6b/ 60

Ctnost nic nemá inu s tělem,

než jest jeho nepřitelem.

Ctnost, ta se s žádným nerodí,

z p irození nepochodí.
Než musí se nabývati,
velmi pracn dobývati.
Teprva v tomto život ,
ode všech lidí v jistot .
Kdo chtí dob e živi býti,
pravou pochvalu z ní míti.
A jest k ní cesta nesnadná,
práce usilná, nákladná.
Musí se lov k snažiti,
jestli že ji chce nabyti.
Co p ichází bez t žkosti,
již to nem ž býti ctnosti.
Ten jest pak dobrý a ctnostný,
bu on u ený neb sprostný.
Kterémuž a zlé žádosti,
panují, trápí ho dosti.
A však on proti nim elí,
iní to což rozum velí.
Ctnost, bez protivníka vadne,
když tebou zlá žádost vládne.
I tedy žádný svých ctností,
nezkusí le v odpornosti.

/E7a/ 61

Toho p íklad opravdový,
jsili v bohatství takový.
Jaký jsi byl prv v chudob ,
již jest ctnost známá na tob .
Dokudž pak nezkusíš sebe,
neprav toho, prosím tebe.
Aby ty m l ctnostným býti,
musíš protivenství míti.
Tak aby tebe zkusilo,

a ctnostného u inilo.
Tento pak p íklad platí víc,
kdybych já tebe nikdá sic.
Nevid l nežli sed ti,
kterak bych mohl v d ti.
Zdali ty m žeš choditi,
a neb své nohy zvodni.
Tak též nevím co chváliti,
a o tvé ctnosti praviti.
Když jsem t nikdá nevid l,
zdali jsi se za h ích styd l.
Pro ež tedy jiné u íš,
k životu ctnostnému nutíš.
Když sám nejsi sv dom sebe,
všecko to jen vinní tebe.
Nusíš hle nejprv initi,
emu chceš jiné u iti.

/E7b/ 62

Na tvé e i nemám dosti,
le vlastním skutkem v rychlosti.
Toho dokažeš, potvrdíš,
cokoli mluvíš nebo dř.
Neuv ím ani toho,
prav d vod jak chceš mnoho.
Že ohe studený jesti,
neu iní mi bolesti.
Le se ho sám prve dotkneš,
toho dokážeš co ekneš.
Mluv též e í ozdobenou,
že jest mo e do kolenou.
eknu že jdeš vukol se mnou,
le budeš b ísti p ede mnou.
Tak se domnívej o ctnostech,

kdo chce v nich mít šťastný prospěch.

Trplivost mi hle chválíš,
proč se sám od ní zdálíš.

A nechceš slova strpiti,
i když se sám na paměti.

Chválíš mi stud, zdržlivost,

že jest veliká poctivost.

Sám se s ženami obíráš,
tudy mi dveře otvíráš.

Abych já také frejoval,
a mladé paní miloval.

/E8a/ 63

I kterakž mohu věřiti,
a slovům tvým povoliti.

Ty tak mluvíš, jinak činíš,
Tudy jen sám sebe vinníš.

Tvá slova zhola neváží,
neb je skutkové poráží.

Lidé moudří, i já sice,
prostý, přivykli jsem více.

Skutkům, než slovům věřiti,
nedáme se v tom přepřiti.

Neb marná jalová slova,
jsou jako vítr taková.

Ale skutkové podstata,
na nich záleží věc svatá.

A na proto lidé všickni,
mají ten obyčej vždyckny.

Že se skutky věsti dají,
a na slova málo dbají.

Neb se jim odmíná vážnost,
kdež není skutečná snažnost.

Protož z toho naučení,

*m j na ctnost vždycy tvé z ení.
Neb bez ctnosti, urození,
žádnýmu platno nic není.
Ctnost t ve všem všudy spraví,
budeš mít št stí i zdraví.*

/E8b/ 64

*Lásku od Boha, od lidí,
všecko se dobře poklidí.
Jak v dom p i tvé d eládce,
i jiných budešli správce.
Skrz ctnost všecko dobře z ídíš,
a za nic se nezastydíš.
Toho jedné hle šet iti,
budešli jiné íditi.
A k ctnostem p ivesti chtíti,
že musíš sám ctnostný býti.
eho by sám ne inil pak,
nemilostivým místrem tak.
Nebyvej, by m l nutiti,
k tomu jiné, to initi.
Neb by prosp l velmi málo,
za práci by to nestálo.*

O žádání d stojenství.

*Staré jest p ísloví, heslo,
že všelijaké emeslo.
Nese svou bídu a psotu,
ve všelikém svém životu
Ale m ž se to zm niti,
a takto zas obrátiti.*

/F1a/ 65

Že stav zde v světě všeliký,
 má bídy, psoty veliký.
A že lidé stavu svého,
 a povolání ádného.
Zapomně vše, jinam hledí,
nebo o tom snad nevědí.
Že posvácení makový,
 rovně v jiných takový.
Tato věc neznámá není,
 kterak lidé povýšení.
Kteříž první místa měli,
 a jaké správy drželi.
Že jich chtěli rádi zbyti,
 a nižší stav podstoupiti,
Stejskajíc sobě soudy,
 a zvlášť s lidskými neády.
S nimiž byvá, v každou chvíli,
 dosti práce, a usilí.
Žádajíc když jsou to shlédli,
 by pokojný život vedli.
Svých soudů v prázni byli,
 toho dle stojenství zbyli.
Protož lepší rady není,
 kterou komu přirození.
Živnost hodnost uložilo
 a k němu ho učinilo.

/F1b/ 66

Spusobného, a hodného,
 nechaje všeho jiného.
Na tom má vědět i pěstati,
 vejš se všetečně nadrati.
Neb to jest mé prosté zdání,
nemohou být všechno páni.

A prvního místa míti,
musí n kdo nižším býti.
Ale t chto let již mnozí,
jsouc nesmilní, nebozí.
Vždy se k vyšším v cem táhnou,
když pak toho dosáhnou.
O jsou stáli pracovali,
ješt na tom nep estali.
Než op t hled li vejše,
snad se nim to p i te k pejše.
Neb se ona každého dne,
nadejmá a vždy vzh ru pne.
Sedlák jestli dnes m š anem,
zítra chce býti zemanem.
Pozejt í cht l by bejt pánem,
n jakým zemským hejtmanem.
A snad i králem h ebíkem,
neb v d stojenství velikém.
Ale ty se pak tímto sprav,
že zde v sv t všeliká stav.

/F2a/ 67

Vysoký, prost ední, nižší,
i ten pak ze všech nejvyšší.
Má dosti, co žalovati,
má sob , co st žovati.
Na své práce nedostatky,
všelíjaké jiné zmatky.
Kterýchžto jest všudy dosti,
i v té nejv tší hojnosti.
Neb v jiném a v jiném stavu,
v každém najdeš dosti davu.
Všudy práce, a všudy k íž,
neb n jaká rozdílná tíž.

Nemáli oného toho,
nedostatku zlého mnoho.
Ale má n tco jiného,
odporvného a t žkého.
ehož by by snad nesnesl,
alebrž pod tím by klesl.
Toto jest pravda na krátce,
vyššíli stav, vyšší práce.
A vyšší nedostatkové,
a jiné v ci takové.
Ba ani berla biskupská,
aneb koruna královská.
V tomu, lehká nebývá,
dosti pod ní tíže bývá.

/F2b/ 68

Kdo by tomu rozum l snad,
na zemi by ji nezvedl rád.
*Protož mladý hospodá i,
chcešli, a se dob e da í.*
*St j v svém stavu, povolání,
dá Pán B h své požehnání.*
*Net i se, nede k vyššímu,
d stojenství vzáctn jšímu.*
*Ale p esta na své št stí,
ono t nedá zavesti.*
*Neb kdož vysoko sedají,
tíže také upadají.*
*Ty jsa Fortuny prost ední,
ne první, ani poslední.*
*Jsi sebou nejbezpe en jší,
máš život nejpokojn jší.*
*Na tom jeslti že p estaneš,
hojného št stí dostaneš.*

O st ídmosti

Léka i o tom tak praví,
st ídmost jest nejlepší zdraví.
A kde pak není st ídmosti,
tu bývá nemocí dosti.

/F3a/ 69

A sumou od ne ádného,
jídla, pití, zbyte ného.
Více lidí, mnohém hyne,
než jich od me e zahyne.
St ídmost jest pak užite ná,
t lu i duši bezpe ná.
Ti však kdož rozkoš milují,
na p irození žalují.
Že v nich bolest vzbudilo,
nemocné je u inilo.
Ješto na nich všecka vinna,
jsou hrubí srkáti vína.
Obžerstvím, a neskromností,
jedouc, pijíc, bez mírnosti.
Pokazí sob žaloudek,
b icho bude jako soudek.
Chtíc n jakou zv li mítí,
a rozkošn živi býti.
V bídný život upadají,
nemoci se v nich skládají.
Nebo rozkoš, vždycky má tu,
když se dokoná záplatu.
Jiným neumí platiti,
než nemocí obda iti.
Ješto prv nevelmi dávno,
nebylo o tom slejcháno.

/F3b/ 70

Aby takové nemoci,
m li v lidech jaké moci.
Jako nyní zhusta mají,
den po dni se rozmáhají.
Proto že rozkoše hledí,
stkvostn pijí, také jedí.
Pon kud máme d vody,
domáci, takové škody.
Když se p ežerou bohá i,
majíc co jen hrdlo rá í.
An je podagra napadnou,
a nemoci nimi vládnou.
Že byla ve e e hrdá,
mnohý dost t žce poprdá.
Zmítá sebou, divn válí,
toho pangetu nechválí.
P[r]o doktora hned poslali,
aby ten zbytek vyhnali.
P íjda doktor Sra ka sp šn ,
poradí pánu prosp šn .
Dá mu v nápoji piluli,
bude po té dobré v li.
Že vyžene z n ho duši,
tak hle na nest ídmost sluší.
Chudý pak lov k pod lá,
nemaje pohodlí t la.

/F4a/71

Vym e se hladem, vysuší,
pojí potom jako sluší.
Jsa z toho zdráv jako ryba,
všeliká ho nemoc chybá.

*Protož i ty sprav se tudy,
a bu tak živ jako chudý.
Chcešli zdraví, erstvost míti,
hle st ídm , skrovn živ býti.
Nech jiní st l hojný mají,
po vlasku krm jídají.
Ty po esku mírn , skrovn ,
jak naší p edkové rovn .
Cibularum pe enarum,
Salátu a jest per parum.
Vyt i sob hov zinou,
ne vždycky ob d s vyzinou.
A tak když skrovn živ budeš,
všelike nemoci zbudeš.
Zvláš zanech silného píti,
dna t nebudou trápiti.
Nebude t eba léka e,
žádného apatyká e.
Budeš erstvý jako jelen,
t ebas jako který jeden.
P e káš mnohý a dlouhý v k
budeli tato rada vd k.*

/F4b/ 72

O susedech

*Soused m svým pyšný býti,
jest s nimi válku za íti.
ekej vždy hurtu na sebe,
jako hromobití s nebe.
A neb nenadále st ely,
kteráž t rychle post elí.
Neb soused tv j n tco zv da,
hned na tebe mrzce vzlédá.
Tebe špehuje a šet í,*

a jak se zbouří povstít.
Tak z mráčka dost malého,
někdy z voblaku jasného.
Bude velké hromobítí,
až tu bude teskno býti.
Protož s nimi buď živ svorný,
podlom se někdy pokorný.
Nehryz se, nesuď, a nevaď,
a plotem se od nich nehraď.
Ale raději přátelstvím,
ohraď se dobrým sousedstvím.
Nebuď houžkou neužilým,
sobíkem, a zadražilem.
Dej se jim někdy užiti,
u teba v nouzi objíti.

/F5a/ 73

Aby měl lásku k tobě,
nevšecko sám táhni k sobě.
A měj vždy raději svého,
souseda blízko dobrého.
Než přátele dalekého,
nebo uživeš spíše ho.
Však nemíním takového,
nezbedného urvalého.
Kterýž by šel k souseda,
jakž ho doma není zvěda.
Aby navštívil sousedu,
k večeři nebo k vobedu.
A někdy na svitaní,
budil ji z tvrdého spaní.
Maje skrze plot blízko dosti,
zvlášť v jeho nepřítomnosti.
Býval u ho hostem,

a u il mu ženu ctnostem.
Jsa emeslník jako který,
podšil ji troje neb tvery.
Prve nežli jich vstali,
oni se z veršatu brali.
Potom mu pry ujel na ní,
že byla dost hladká paní.
A své nechal na vopatky,
kradený vody jsou sladký.

/F5b/ 74

Souseda hle takového,
nechválím já zoufalého.
Neb kdyby po uhlí p íšel,
zvlaš kdyby muž n kam pry šel.
Vzal by t ebas i s popelem,
a byl by brzy p ítelem.
Doma by páral a kazil,
jinde dob e hospoda il.
Že by potom vlastní žena,
n která jsouc psice fena.
By jinde oujedí m la,
na muže hledet necht la.
Protož se p ed takovým st ež,
a jak se ohraditi v z.
Psali o tom prv n kte í,
aby znal ptáka po pe í.
Ale vlka pak po srsti
totiž v mu drže v hrsti.
Sice souseda dobrého,
poctivého, pokojného.
Hle sob ve všem vážiti,
o to se v rn snažiti.
Byšte spolu dob e byli,

*tak jako p átelé milí.
Jist toho nepyknete,
jeslti mne v tom poslechnete.*

/F6a/ 75

O p átelích.

Nichl pod nebem edšího,
není na sv t dražšího.
Jako jest p átelství pravé,
up ímné, v rné a zdravé.
A protož jest v drahé cen ,
že ho na sv t nejmén .
Jako zlata kovu toho,
ne všickni ho mají mnoho.
Než m di také mosazi,
všudy se dosti nachází.
Tak p átelství falešného,
lichého licom rného.
Dosti se býti poznává,
pravého se nedostává.
Neb k v tru št stí se trhá,
v protivenství hyne, mrhá.
Pravé pak v rné p átelství,
ani v žádném protivenství.
Nepohne se a nezm ní,
neb má pevné utvrzení.
A to nikdéz nem ž býti,
a stále se upevniti.
Než mezi lidmi moudrými,
dobřími a šlechtnými.

/F6b/ 76

Zlí pak, a se n kdy zdají,
dob í p átelé d lají.

Však jedno slovo protivné,
což jest jist dost divné.
Z toho přátelství je srazí,
všecku dobrou věci zkazí.
Neb lehce a bez vážnosti
nejsouce skúšení dosti.
V to přátelství jdou, vstupují,
zase pak též odstupují.
Od něho z lehké příiny,
rozdílné majíce příiny.
Před tím přátelstvím utíkej,
a přítel tomu neříkej.
Komuž nesmíš v každé době,
svěditi jako sám sobě.
Již jest tu nedokonalé,
přatelství, dosti na mále.
Komu se nesmíš svěditi,
a sním odkryt mluvíti
Tak jako i ty sám s sebou,
a on tolikéž zas s tebou.
A chcešli vědět zacele,
odkud by pak pocházelo.
Přatelství pravé, upřímné,
ze dvou věcí o tom víme.

/F7a/ 77

Z milosti, také z skúšení,
ale první, stále není.
Neb milost jest věc vrtkává,
nestálá, a utíkává.
Ale skúšení má vážnost,
rozum také dokonalost.
I tedy se zbezpečím le,
na skúšeného přítele.

Ten m ůž trvanlivý býti,
tob se platn hoditi.
A dokudž ho pak neskusíš,
po ítati ho nemusíš.
Za p ítele, neb m ůž tebe
milovat jako sám sebe.
Ale p ítelem nebýti,
a neb se brzy zm níti.
Až pak milost m ůže mnoho,
ale jist v mi toho.
Víc v rné p átelství m ůže,
neb ho hned nic nep em ůže.
Mudrce vznešeného e ,
že jest to ut ůšená v c.
Takého p ítele míti,
s nimž by mohl vždy vesel býti.
Raduje se z toho hosti,
jako sám z p ítomnosti.

/F7b/ 78

Dob e pov dína e ta,
že p ítel on jest, druhý já.
A p átelství duše jedna,
jenž se ve dvou t lích sjedná.
A protož pon vadž v pravém,
v tom ctném p átelství laskavém.
Jednota myslí p ebývá,
také toto z toho bývá.
Takoví dob í p átelí,
že se nepadno rozd lí.
Neprom ní jich nešt stí,
ani nižádné ne esti.
Vždy jsou p edce svoji oni,
jak p ůšky tak i na koni.

Až na máry až do hrobu,
nepohnou se v žádnou dobu.
Než to p atelství společné,
které jest všudy obecné.
S št stím [v]zniká a nastává,
s nešt stím mjí, p estává.
Nechlub se tedy p íteli,
s svými mnohými p átely.
Poshov j zda v asu krátkém,
obrábí se št stí spátkem.
T zvíš mnoholi p átel máš,
snad mi teprv za pravé dáš.

/F8a/ 79

Když se se všemi neshledáš,
a v tom prom nu uhlídáš.
Žádná v c lépe nesoudí,
o p átelích, jenž nezbloudí.
Jako nešt stí, to zjeví,
jací jsou kdo prvé neví.
Mnohým se to p ihodilo,
dokudž jim št stí sloužilo.
Že mívali p átel dosti,
v zástupích a v houfích množství.
A když je poopustilo,
a zpátkem se obrátilo.
Sotví ka jsme je poznali,
že sami druzí z stali.
I m jž toto za nau ení,
že p átelství stálé není.
Které pro užitek bývá,
velmi se brzy tratívá.
Dobrovolná v c býti má,
p átelství, tak se moudrým zdá.

Za odplatu sob samo,
což i tob budiž známo.
Kdož jest dobrým p ítelem tvým,
sm le za ho slíbiti smím.
By pak ty nic nem l statku,
z stane vždy tv j bez zmatku.

/F8b/ 80

Pakli jest kdo pod fortelem,
pro zboží tob p ítelem.
A neb pro tvou mladou ženu,
ty proto rozum j všemu.
Jestli statku brz[y] zbudeš,
ženu mrzkou míti budeš.
Hned tob ten p ítel zmizí,
ani k tob nep íblíží.
Neb emu on p ítelem byl,
jižs ty to ztratil, toho zbyl.
P átelství to odešlo s nim,
s ženou, statkem, a zbožím tvým.
A protož im jsi vzáctn jší,
a ím máš ženu p kn jší.
Tím mén m žeš v d ti,
tomu práv rozum ti.
Kdo jsou, a neb kte í cele,
up ímní tvoji p átelé.
Ješt chci víc pov díti,
o p átelství oznámiti.
Jestliže by se p ítel tv j,
skrz n Jakej vejstupek sv j.
Neslušné v ci dopustil,
nesluší by ho opustil.
Nemáš se proto horšiti,
ani v p átelství m niti.

/G1a/ 81

Ale máš ho litovati,
jak m žeš mu pomáhati.
Bu radou nebo nákladem,
maje lítost nad tím pádem.
Neb kdož koli pro cizý pád,
opouští tak p átelství rád.
Podobný jest také k tomu,
nadepsanému onomu.
Kterýž v št stí jest p ítelem,
a v nešt stí nep ítelem.
Nejvyšší pak, nejv rn jší,
a tv j p ítel nejmilejší.
Má snesen a strpín býti,
nemáš mu v tom za zlé míti.
By pak také proti tob ,
proti tvé vlastní osob .
N tco u inil p es sumu,
z necht ní neb z nerozumu.
Toho považ v každou chvíli,
že jest on tv j p ítel milý.
Snad nev d l, zato nem l,
aby ty mu tak za zlé m l.
By to proti mysli bylo,
a teba tak urazilo.
A tak z t chto ze všech e í,
rozum j, že všecky v ci.

/G1b/ 82

Mezi p átely milými,
jsou up ímé mezi nimi.
Nic není, což by škodilo,
oklamalo, urazilo.

P ítel tebe šet í více,
nežli ty sám sebe sice.
Nehledí t uraziti,
a z oumysla zarmoutiti.
Pakli že t kdý za žádá,
však to p edn vždy p edkládá.
Co by beze škody bylo,
k lehkosti se nechejlilo.
Sám by to cht l rad í nésti,
než t k n t emu p ívesti.
Myslí jak by se zachoval,
to p átelství ob erstvoval.
N kdy dary, n kdy listy,
jsa tv j p ítel vždycky jistý.
Ne tak jak mnozí d lají,
t ch vejminek užívají.
ka: žádej co chceš jiného,
krom prej tohoto trého.
Neslábím, nep j ím, nedám,
všecko pro tebe ud lám.
Ti se tuším omejlili,
p átelství sob zleh ili.

/G2a/ 83

Když sob vejminky kladou,
a n které v ci kradou.
Škodu, hanbu, vymí ujic,
a na to nepamatujic.
Žádáli kdo tebe zato,
hodná pam ti v c tato.
Co by škodu, hanbu neslo,
již by tu p átelství kleslo.
A m j na to pilné z ení,
že tv j žádný p ítel není.

U iníli v které dob ,
co z oumysla proti tob .
Op t není p ítel žádný,
toho rozum velmi snadný.
Když za neslušnou v c žádá,
nemožnou v c na t vzkládá.
Nebo v up ímném p átelství,
vždy se jednota mysli stkví.
Protož kdož se duv uješ,
vejminek nepot ebuješ.
Mášli v rného p ítele,
spustiž se na n bo sm le.
Neb on o to má vždy pé i,
což k tvému dobrému sv d í.
Aby se ti dob e zvedlo,
zle nestalo a nesedlo.

/G2b/ 84

Pakli kdo tomu odpíráš,
tím sám na sebe otvíráš.
Žes ješt sám falše nezbyl,
žádnému p ítelem nebyl.
A snad pomíjíš i ádu,
a máš do sebe tu vadu.
Že chceš mnoho p átel míti,
sám nechceš p ítelem býti.
Dobrym, up ímným žádnému,
než meceš kli ky každému.
Toto také povím tob ,
na jedné samé osob .
Že p átelství nezáleží,
než ke dvoum, a vejše m í.
Komuž ty nejsi p ítel však,
aniž on tob jesti pak.

Protož prosím tebe zato
pomysliž a spomeš nato.
Jsili sám jménem pítelem,
jiní podobným fortelem.
Tebe také odbejvají,
slušnou odměnu dávají.
Než kdy by ty vrný bejt chtěl,
vrné by zas pátely měl.
Neb nikdá víry rušitel,
nebývá píteli pítel.

/G3a/ 85

Pátelství vždy v dobrém stojí,
a nic se zlého nebojí.
Kdyby se v to nřco zlého,
vmísilo neupřímného.
Již není pátelství žádné,
ale pokrytství žádné.
Také mezi nesmyslnými,
bláznými lidmi nemoudrými.
Pátelství místa nemívá,
než mezi ctnými pábývá.
Kteřížto na strany obě,
rozum jí vždycky sobě.
I to co jest láska, víra,
a neb co v sobě zavírá.
Pítel, to pělíbé jméno,
bývá od nich vždy váženo.
Z toho se také rozumí,
kdo jen co vážiti umí.
Že jest pravých pátel málo,
z řídka jich vždycky bývalo.
Ale pátelství oustního,
a zvlášť toho listovního.

Toho jest p edosti všudy,
a toho dokáži tudy.
Že hned žádná epištola,
nem že již bejti zhola.

/G3b/ 86

Bez p átelského tytule,
a podle této notule.
Mému vždy zvlášt milému,
celému, a up ínnému.
Pánu a p íteli bu dán,
nech jest komu koliv psán.
Tytul se nikdá nem ní,
žádný p ítel menší není.
A tak hle epištol kolik,
zvlášt milých p átel tolik.
Bopomozi m j p íteli,
žes tak zbohat na p átely.
Ješto to nem že býti,
aby jich mohl tolik míti.
Než toliko jediného,
nad jiné zvlašt milého.
Protož tímto již zavírám,
a tob rozum otvírám.
Aby um l rozdíl míti,
kdo má zvlášt p ítel býti.
Jak ho po em máš poznati,
kterak se k n mu chovati.
A v em se mu duv íti,
k jakému konci m íti.
Aby to p átelství stálé,
Pánu Bohu ke cti, chvále.

/G4a/ 87

Mezi vámi vždy trvalo,
žádné prom ny nebralo.
Až do motyky, lopaty,
to žádá p átelství svatý.
To chcešli míti v pam ti,
budeš se chovat um ti.
K tvým milým p átel m ke všem,
v tomto také v jiném ve všem.
Chcešli se pak jich doptati,
po tomto je máš poznati.
Ten jest vždy tv j p ítel lepší,
m j k n mu náchylnost v tší.
Který svých v cí podává,
nežli který sebe dává.
Neb jsou p átelé neni ky,
že kou, m j milý zlati ký.
Však jsem já všečen vždychy tv j,
tys nejmilejší p ítel m j.
Tak t svými slovy kojí,
pod tím o užitek stojí.
Sám se nedá nic užiti,
umí se ti vymluviti.
A takových p átel mnoho,
že odbydou slovy toho.
Když skutkem nic nedokáží,
za funt koudele neváží.

/G4b/ 88

O nep átelích.

Mášli nep ítele koho,
st ež se velmi piln toho.
Netovaryš s neznámými,
neb jest snad punt mezi nimi.
Ty by je rád sob zvolil,

v tom by t n který zholil.
Když již práv k cukru pujde,
kdo ví, jak kdo tu s kým bude.
Šet se svého nep ítele,
aby neužil fortele.
Neb on myslí na ty cesty,
kudy by t mohl podmesti.
Jestli jest nep ítel tv j mdel,
ty by již snad tak zato m l.
Že on na t nemá pé e,
a že p ed tebou ute e.
On pak k tomu vždycky m í,
dotud drží to p ím í.
Až bude mít moc nad tebou,
tu pak zahrá tím lép s tebou.
A pakli se tím troštuješ,
že o ty vždy p emyšluješ.
Nep ítel tv j nezná toho,
mejliš se tu jist mnoho.

/G5a/ 89

Sám v nebezpe enství dáváš,
a o své hrdlo prohráváš.
Tyto všecky ouskoky hle,
forte, zrady, kusy zlé.
Nep ítel náš ustavi ný,
Turek ouhlavní, d di ný.
Zjevn provozuje páše,
tím p emáhá vojska naše.
A jest v c jist pravdivá,
že t ch fortel užívá.
T mi kusy a štrychy jde,
jakž máš poznamenáno zde.
Zvlaš když se zdá že utíká,

Hlediž an naším vyfíká.
Jakož jsou mnozí skusili,
hrdla svá tudy stratili.
Když se na pé i nem li,
jeho lsti nerozum li.
Protož nep útele tvého,
všech ouklad a lstí jeho.
Hle se piln varovati,
p ed ním se opatrovati.
Znáti jeho chytré le i,
míti se vždycky na pé i.
Neb což Turek iní zjevn ,
on vše tím spusobem tejn .

/G5b/ 90

Jestli že neopat íš,
snad est, hrdlo, statek stratíš.

O vrchnosti.

Vrchnost pak svou hle vždy ctíti,
jí poslušen v ren býti.
Slouže se vši ochotností,
rád pánu jeho milosti.
Ne tak na oko bezd n ,
jako up ím , a vd n .
Kde pak pán, nem ž sám býti,
rá í na svém míst míti.
Regenty a ou edníky,
jiné v rné služebníky.
Kterýchž ty nezhle j sob ,
By postavil h lku tob .
Ale m j je v poctivosti,
vždy vedle náležitosti.
Neb v nich tak Pána svého ctíš,

Když k pánu jejich v rnost víš.

Mášli co p i nich initi,

nehlediž se jich štítiti.

Zvlášt jestli jsi jist s sebou,

nepov de se zle s tebou.

/G6a/ 91

Mluv up ímn a svobodn ,

nep íhodí se nic škodn .

Neb vrchnost není k škod ctným,

než toliko k strestání zlým.

Z na ízení Boha Pána,

každá duše má poddána.

Býti, se vším ochotností,

jak dobré, tak zlé vrchnost.

Protož poddanost zachovej,

vždycky se ctn , v rn chovej.

Povinnosti vykonávej,

ten dluh tv , býti poznávej.

Dan , platy i roboty,

s nimiž bývá dosti psoty.

By se pak n kdý zhouštili,

n tco drobet obtoužili.

Poddanost to všecko snese,

za vrchnost Bohu modle se.

A kdo bude láti, klíti,

nebude odplaty míti.

Jakž jeden svatý pov d l,

rád bych by to každý v d l.

Kdo (prej) nebude bi ován,

ten nebude korunován.

Jeslti že pak vrchnost ona,

n tco víc než sluší koná.

/G6b/ 92

*Jakož jsou vrchnosti mnohé,
že své sedláky ubohé.
Ženou přes příliš přes míru,
a jest pravda na mou víru.
K rotobám, ke všemu dílu,
aby mli kouskou sílu.
Že již víc býti nemže,
div že na nebohých kže.
Budou zato odbejvati,
Bohu po et vydávati.
Ty jim poddán budeš na krátce,
cti též školy, církve správce.
Oud a všechny konšely,
kdož by jakou správu mli.
Potom sám také ctěn budeš,
všelike ouhony ujdeš.*

O svobod

Pochloubáš se svobodou snad,
vytáhneš z toho jako had.
ka: nemám pána žádného,
ani nestojím o n ho.
Málo i na regenty dbám,
neb jsem já sob volen sám.

/G7a/ 93

Co mi po jakých těch správcích,
co po na ízených starcích.
Co po ou ednicích taky,
nech oni ídí sedláky.
Já jsem svobodným mešanem,
a k tomu ještě zemanem.
Ale slyš příteli milý,

nevíš ješt o svém cíli.
Co tebe do smrti potká,
dávej medle slova krotká.
Nemášli snad budeš míti,
necht j se odpov díti.
Dosti ješt asu k tomu,
že m žeš sloužit n komu.
Nesluší pejchat lov ku,
zdaliž nevíš, v kterém v ku.
Hekuba⁵² sloužit po ala,
a jiným se v moc dostala.
Co je se stalo Kresovi,
aneb Diogenesovi.
Onomu Attyliovi
aneb Valeryanovi,
Také ješt mnohým jiným,
o nichž te zmínky ne iním,
Št stí je dol str ilo.
v bídnou službu podrobilo.

/G7b/ 94

Mnozí byli slavní králi,
však se v služebnost dostali.
Jiní p išli do v zení,
a k velikému snížení.
Z královských stolic smeteni,
v potupu a v lehkost dáni.
Pro ež ty se pak protivíš,
s ím se kdy potkáš, co ty víš.
S svou se svobodou nadejmáš,
zdaž p iklad v hojných nemáš.
Že bývali v asy davní,
z služebník v páni slavní.

⁵² Manželka krále, pověstná svou pýchou a hádavostí.

Zase z pán v služebnící,
divnou prom nu mající.
Neb jak se asové m ní,
a žádná v nich stálost není.
Tak také lidé tou m rou,
prom nu svou asto berou.
An se ta v c p iházela,
že chudoba p icházela.
Na ty také služba pracná,
kdož mívali jména vzáctná.
Svobodou se bezpe ili,
a nad jinými p ed ili.
Nemajíce na pam ti,
a nechtíce rozum ti.

/G8a/ 95

Odkud jim svoboda p išla,
a hojnost od koho vyšla.
Že od téhož hospodá e,
všeho mocného vláda e.
Také nouze i pot eba,
pochází a vše což t eba.
T mi dve mi nejinými,
dobré i zlé, jde vše nimi.
Ten pak jest nejsvobodn jší,
frajer nad jiné vzáctn jší.
Kdo jen sám sob neslouží,
a po zlých vášních netouží.
Nevím pak pro to d láme,
že my kladem toho máme.
Jako za nesvobodného,
kdo má pána smrtedlného.
Samému slouží jednomu,
chlap, votrok íkáme tomu.

Kdo pak slouží tisíc pán m,
a nesmrtným tyrann m.
Toho my býti pravíme,
za svobodného soudíme.
Ptášli se kdo jsou ti páni,
a tyranné nadepsaní.
Jsou hle zlé nešlechetsoti,
h ichy, bludy, nepravosti.

/G8b/ 96

Jenž mají sluh p iliš dosti,
a jsou sv tu v poctivosti.
Neb t m pán m jiní páni,
podle moudrých lidí zdání.
Slouží jim na v tším díle,
skoro vždycky každé chvíle.
A za jisté nižádného,
neu iní svobodného.
Št stí ale šlechtná ctnost,
skrz níž mnozí mívají zrost.
P icházejí k u astenství,
velikého dustojentsví.
*Protož i ty dobrý muži,
nech se jiní jak chtějí tuží.*
*Ty nevejskej s svou svobodou,
než st ež se vždy p ed p íhodou.*
*By pak byly vyhoštný,
majestatem obda ený.*
*Nic ty na to nespolehej,
tím se nepni, nepozdvíhej.*
*By byl odkud, kdo chtě l rodem,
byl sob vždycky svoboden.*
*Nemá svobodou pejchati,
na ní tuze spolíhati.*

*Nebo m že se trefiti,
že teprv musí ssloužiti.*

/H1a/ 97

*V své starosti, pána míti,
v velké nesvobod býti.
Ta jest svoboda nejlepší,
kdo jest ctěn živ, a neh eší.
P idrží se dobrých ctností,
varuje se každé zlosti.
Tomu bývá est veliká,
bývá pánem z služebníka.
Kdož se té svobody drží,
v nou pochvalu obdrží.*

O dobrém sv domí a ost íhání mysli

Kdo v hlasu pov sti hledí,
dobrého jména nezd dí.
Neb se nechystá sv domí,
kteréž jest vnit a soukromí.
Nevinného ost íhati,
bez poškrvny zachovati.
Dobré sv domí to sluje,
jenž sv dk v nepot ebuje.
Na dvou toliko má dosti,
ti jsou mu za velké množství.
Jeden jest Boha ty druhý,
mají oba právo tuhý.

/H1b/ 98

Hned jich nižádný nep ep í,
a ni jim též nic nezap í.
S tebou majíc p ebývaní,
nemohou bejt oklamání.
Nelze se p ed nimi skrýti,

všudy jako slunce svítí.
Máš je vždycky všudy s sebou,
chodí i na lože s tebou.
Znají iny i myšlení,
před nimi nic tajno není.
Protož povz, prosím tebe,
a netaj pravdy na sebe.
Hrub li se ty jic stydíš,
zdali je před sebou vidíš.
Takéli kdy na pé i máš,
o tom že mi svou správu dáš.
Za to mám, jestli tvé vci,
iníš, jako by ti svdci.
Před tebou tu vždycky stáli,
na tvé iny se dívali.
Neteba se zavírali,
ani eho strachovali.
Neb což koliv mysliti,
před nimi smíš uiniti.
Pro by se nezjevil se vším,
s tím, i před svtem p ede vším?

/H2a/ 99

Pakli co iníš před nimi,
za se stydíš před jinými.
Teda tvé vlastní osoby,
svdectví, vždy každé doby.
Má tob býti vážn jší,
a mnohonásobvd n jší.
Nežli všech lidí hlasové,
by pak také i Bohové.
O skutcích tvých nev d li,
a to p ehlídnouti cht li.
Jestli pak kterou vci iníš,

a takto v sebe miníš.
Spáchaje skutek ne ádný,
že o tom nezví hned žádný.
Co jest platno že ty tak díš,
když ty to sám do sebe víš.
O neš astnýs lov k jist ,
povím pravdu p edce ist .
Když zamítáš sv dka toho,
na n mž záleží tak mnoho.
Nedržím hned nic o tob ,
aneb sám nevíc škodíš sob .
Protož ten oby ej mívej,
a této rady užívej.
Když t lidé zvláš zlí chválí,
jest rovn co býti láli.

/H2b/ 100

Ty ne hned vysoce smejšlej,
o sob , ale p emejšlej.
Srovnávali se sv domí,
tvé s tím sv dectvím v soukromí.
Neb lidmi oklamán býti,
m žeš marnou chválu míti.
Ale tvé sv domí ísté,
nepodvede tebe jist .
Tedy povím o tom levn ,
jak jsi živ p ed lidmi zjevn .
Tak bu v soukromí p ed Bohem,
i vejš šlechetn ji mnohem.
Ale bláznoství jest naše,
styd ti se každém ase.
N tco p ed lidmi páchati,
a p ed Bohem nic nedbati.
Není žádný Boží ctitel,

a p řjemný jemu p ítel.
Kdož jinak tamto, jinak zde
s lidmi a Bohem vukol jde.
Povím dále, jsa vždy v ren,
že na tomto hle veškeren.
Život ctný dobrý záleží,
nech jsou sv tští, nebo kn ží.
Tak p ed lidmi živu byti,
jako p ed Bohem se míti.

/H3a/ 101

A neb tak živ bu sám s sebou,
jako když jsou mnozí s tebou.
Jiná v mi dobrý nejsi,
ale holá lichota jsi.
Mášli rozdíl soukromního,
život, a všem zjevného.
Nic nemáš poctiv jšího,
a p i sob vzáctn jšího
Jako svou vlastní osobu,
m jž ji ve cti v každou dobu.
Co pak dále k tomu ty díš,
jestli že se sám nestydíš.
Nemáš v poctivosti sebe,
když též jiní nectí tebe.
I nehn vejž se hle na n ,
takto odpovídm za n .
Kdo sám sob hanbu iní,
neníž hoden, aby jiní.
Jemu pocitovost inili,
v n t em ho sob šet ili.
Mrzké pak každé mluvení,
to také bez hanby není.
Ale n kte í k es ané,

zvlášt pak páni dvo ané.
Ti hle p ed osobou ženskou,
a p ítomností panenskou.

/H3b/ 102

Mimo jiné všecky lidi,
zato se p ed nimi stydí.
Oplzlé v ci mluviti,
a nadto vejše initi.
To za velkou mrzkost mají,
všickni plijí, také lají.
Ale p ed mužskou osobou,
a když kvasí sami s sebou.
Toho nezapovídají,
za hanbu nepokládají.
Ty pak kdož tak zlé tlachnuješ,
n tco špinav , šprymuješ.
Pro na pannu ukazuješ,
ženské pohlaví spat uješ?
V z že panna nejp kn jší,
mysl tvá jest nejpoctiv jší.
Nad jiné t lesné všecky,
panny, ženy, neb d ve ky.
Jestli že té neuctí kdo,
již hle není žádný div to.
Že ve cti míti nem že,
ervené neb bílé k že.
Totiž t la ozdobného,
panenského neb ženského.
Divná v c kudy to pošlo,
a v oby ej lidem vešlo.

/H4a/ 103

Že muži, v v tší vážnosti,

mají ženy v poctivosti.
Nežli sami sebe, a tím,
sob sm le to íci smím.
Hanbu, lehkost velkou íní,
nevím co pak pod tím miní.
Že stav ženský zvelebují,
a sebe nic nešánují.
Mají ženy své v vážností,
p edchazejí uctivostí.
Kteréž jim mají sloužiti,
a ve všem poddaný býti.
in tudy stavu svému,
k ivdu pohlaví mužskému.
Nemyl se na tom žádný však,
abych já byl nemoudrý tak.
A m l tuto tím u íti,
špinavé v ci mluvíti.
Bu p ed panenkami ctnými,
neb ženami poctivými.
A jich se nic nestyd ti,
budešli s nimi sed ti.
Než toto oznámiti,
tím tebe dále spraviti.
Že hodná jest mysl lov í,
cti, poctivost nejv tší.

/H4b/ 104

Potom pak pohlaví mužské,
naposledy také ženské.
Kdož svou mysl má v poctivosti,
ten beze vší pochybnosti.
Obojímu vždy pohlaví,
est íní, slušn je slaví.
Aniž m ž ten zle íniti,

a nepoctiv žít.
Kdo svou mysl v poctivosti má,
chce aby byla ve všem ctná.
Nižádných koutů nehledá,
a nikam se neohlédá.
Nechť tu kdo chce koho sedí,
on všechno ctné jen hledí.
Nic v myslí také v mluvení,
připíná nemravného není.
Mudrci jsou slova tato,
jenž řekl, stýdl bych se zato.
Abych pohlaví každému,
aneb stavu všelikému.
Muži, žen, nebo pann,
nemysle na nic zlostranné.
Nesmí toho povídati,
co smím v mém srdci mysliti.
Ještě více řekl mudrlec ten,
já bych přej směl na každý den.

/H5a/ 105

Mezi všechny lidi jít,
jím se ukázat zjeviti.
Aby byli na mém místě,
o pravdu, zouplna, cele.
Všichni skutkové napsání,
a na něm poznamenání.
e i také i myšlení,
beze všeho vyminí.
Aby každý v každé době,
mohl to všechno říci sobě.
Co jsem kdy s mou volí činil,
mluvil, myslil, a neb minil.
Od té doby, od té chvíle,

od toho času a cíle.
Jakž se k životu ctnostnému,
přinávám, a šlechetnému.
Kdož by té smilosti neměl,
toho uiniti nesmí.
Neprav aby dobře živ byl,
by pak svdomí, jak chtěl kryl.
Ještě pravím to z jistoty,
daleko jsi do dobroty.
Neb nemůže dobrým býti,
ani toho jména míti.
Kdož života šlechetného,
a obcování mravného.

/H5b/ 106

Od své mysli nepočiná,
ta jest nejvšší příná.
Na niž všecka věc záleží,
tudy k ctnostem cesta bývá.
A žádný hříchu, hříchem není,
le od mysli usouzení.
A neb potvrzení vezme,
a protož hle všickni v zme:
Že jest velmi krásná milá,
mysl panna ušlechtilá.
Na nižto stud, i poestnost,
důvod má, a i všeliká ctnost.
By pak kohožkoli tlo,
hříchu žádného nemlo.
Přede důvod žádný není,
že jest čist od poškrvení.
Jestli jest mysl nakažená,
zlým myšlením poškrvená.
Tedy kdož chceš dobrým býti,

od mysli máš to za íti.
Odkudkoli jinud za neš,
vždycky pokrytcem z staneš.
A nic dobrého nebudeš,
zlého sv domí nezbudeš.
Neb grunt, dobroty studnice,
nakažený jest velice.

/H6a/ 107

A což jest nakaženého,
ne ekej odtud dobrého.
O mysl jak jsi klénot drahý,
beze vší ceny a váhy.
To sm l pov dí mohu,
vzáctná lidem také Bohu.
Kdož tebe nemá na pé i,
tomu dobrota nesv d í.
Spravedlivá bejt nem že,
škodí sv domí nejh e.
Protož sluší na každého,
ost ihat sv domí svého.
Neslouti, než dobrým býti,
sv domí za sv dka míti.
Na n se vždy bezpe iti,
neb m že nejlép sv d iti.
By t pak lidé chválili,
a že jsi dobrý pravili.
Kdyby t sv domí hryzlo,
jako šíp v tob uvízlo.
Nic by to platno nebylo,
ale jen více škodilo.
I tedy se nevypínej,
než od mysli vždy po inej.
Dob e, šlechetn živ býti

jí hle šanovati, ctíti.

/H6b/ 108

*Neb ona grunt dobrého jest,
na ní záleží, stud, i est.
A tak zachováš dobrotu,
ve všelikém svém životu.
Sv domí svého nezprzníš,
a tudy se s Bohem sp ízníš.
Také i s lidmi dobrými,
obdržíš plac mezi nimi.
Co se dotej e panen ctných,
žen poctivých, važ sob jich.
Klobou ek p ed nimi smykej,
nic špinavého ne íkej.
Aby odtud neutekly,
že jsi hrubej troup ne ekly.
Než já tomu nerozumím,
dedkovati mnoho neumím.
Nehodím se k fraucimeru,
a to pravím pod svú v rú.
Že bych radši pásl svin ,
nežli bych sedl mezi n .
Neb jsou mnohé desperátky,
p et esou tu i tvé šátky.
P evrhou t brzy než zvíš,
šet í kterak jíš nebo pís.
Co mluvíš, a neb jak sedíš,
na koho a kterak hledíš.*

/H7a/ 109

*Nejspíše tu hanby dojdeš,
a bez pírka neodejdeš.
Mn se kolikrát trefilo,*

*zvlášť když víno hlavu zbiló.
Že jsem hned n tco problekl,
až jsem se sám toho lekl.
Když jsem se upamatoval,
toho jsem sob vinšoval.
N kde v pouhém lese býti,
nežli s nimi jísti, píti.
P edkem klobou ek smykati,
ve všem se tu ostejchati.
Ty pak mluv všecko okolkem,
jsa vždy zdvo ilým pacholkem.
Neb a oni sluší rády,
asem i mnohé ne ády.
Však se p edce zardívají,
na sob znáti nedají.
Aby jim to k mysli bylo,
mluv tedy, co by t ctílo.
Šan j Boha, dobré lidi,
zvlášť za se panny stydí.
Toho necht j mluvíti k nim,
ale polož stráž ustum svým.
Nad to mysl svou více šanuj,
a v každý as nad ní panuj.*

/H7b/ 110

*Budešli ji ost íhati,
nebudeš se obávati.
Aby v em koho urazil,
v dobrých ctnostech mu p ekazil.
A tak hle o této v cí,
nech jest již konec té e i.*

O požívaní e i.

lov k ni ímž v rná pravda,

ned lí se od hovada.
Nežli rozumem a e í,
o tom tak mudrci sv d í.
e jest poklad nejvzáctn jší,
lov ku nejpot ebn jší.
Ten za lov ka jmín bývá,
kdož e i dobré požívá.
Hled p edkem k tomu všemu,
k emu jest e dána jemu.
Aby se od hovad d lil,
jako v jinou formu p elil.
Ale my jakž daruv jiných,
od Boha nám propuj ených.
Zle, nedob e požíváme,
tak také e í mrháme.

/H8a/ 111

Kteráž jest nám proto dána,
od svrchovaného pána.
Abychom my lidé sob ,
rozum li v každé dob .
Pot eby své p sobili,
k platným v cem obrátili.
Jeden mud ec dost vznešený,
ctným životem ozdobený.
Otázán jsa, pro by on pak,
nikda nic takového však.
Nemluvil kratochvilného?
odpov d l: z Boha mého.
Nechci žerté e d lati,
a jemu se posmívati,
Neb on mi neproto e dal,
abych ní pletval, a neb hral.
Ale abych ji ke všemu,

požíval svému dobrému.
Jestli vy jí příliš máte,
hojnost, nazbyt poznáváte.
Mně v te, že mi se e i,
tebas v poteb nejvtší.
astokráte to se stává,
velmi mnoho nedostává.
Kdo rád mluví lehké vci,
to samo hned na něj svdí.

/H8b/ 112

Že jest velmi nesmyslný,
a k tomu lehkomylný.
Neb e a písmo na krátce,
jsou dva poslové, neb zrádce.
Vše což jest vlovku adí,
bu zjevn a nebo kradí.
Co bych já píteli v d l,
kdyby ty tu ml e sed l.
Jsili moudrý, ili blázen,
dobrého, neb zlého prázen.
Kdyby vždycky ml el v domu,
a nikdá nic nepsal k tomu.
Ale že mluvíš a píšeš,
dokud jsi živ, zdráv, a dyšeš.
Dostate ná dva svdky mám,
a z toho co v tob jest znám.
Jaká o tob m ž jíti,
rozprávka, a pov st býti.
A z té takové píiny,
v mi píteli jediný.
Že hned o žádném ne teme,
a v d ti nem žeme.
Aby toho drbat sm li,

a za blázna lidé m li.
Kdo rád ml el, nemudroval,
od psaní se též zdržoval.

/J1a/ 113

Ale proti tomu máme,
a houfy veliké známe.
Nemoudrých lidí písemn ,
jenž nic nepíše p íjemn .
Vlastní jejich e a ruka,
to na n odkrývá vnuká.
Že jsou zbavení moudrosti,
plní bláznovství, lehkosti.
Nebo žádný o své e i,
co samo v sob nesv d í.
Než jiní lepší soud mají,
lépe to rozeznávají.
A asem mužů u ení,
nemajíc na sebe z ení.
I v tom škodliv klesají,
když e i zle požívají.
Místem a asem k moudrosti,
zas proti tomu v rychlosti.
K lehkostem jí obracejí,
okamžení, kdy jen cht jí.
K žert m, a k bláznomluvení,
a což chvály hodné není.
Ješto nic mrzut jšího,
nem ž být hanebn jšího.
Jako lov ku vážnému,
rozumnému, a moudrému.

/J1b/ 114

Jedn mi usty mudrovat,

/

a zase t mi bláznovat.
Nebo kde jest moudrost pravá,
ta od toho zachovává.
S lehkostmi tovaryšiti,
a s žerty společnost míti.
Jsouci ona v každou chvíli,
sama sob kratohchvilí.
Toho ty neprav moudrého,
nevychvaluj na krátce ho.
Kdož v e i nemá mírnosti,
nezachovává, vážnosti.
V d tinské se žerty dává,
šprýmky oplzlé vydává.
A s e í tak se to stává,
co svin s v chtem pohrává.
S usty hotov jsa každému,
Mluví vše k líbosti jemu.
Takto sta í íkávali,
by lidé e kupovali.
Ne tak by mnoho mluvili,
e i by sob vážili.
Ale že jí nekupují,
nic jí sob nešanují.
Mluví v ci nepot ebné,
a mnohé nechvalitebné.

/J2a/ 115

Leda žvali a tlachali,
e í,co vodou plejtvali.
Tím spůsobem jsme slejchali,
by ze lži mejto dávali.
Nemálo by se ho se tlo,
hojn a na mnoze s[e]šlo.
Ale že ho nedávají,

protož svobodn klamají.
Sprostá e srdce pronáší,
jest sv dek vnit nosti naší.
*Protož hospodá i mladý,
chop se také této rady.*
*Jestli že chceš moudrým slouti,
nedej e i prudce plouti.*
*Nevypoušt j ji tak z husta,
p ivírej za astý usta.*
*Zanech mluvení lehkého,
šprymování oplzlého.*
*A toto m j vždy na pé i,
by se mysl, srovnala s e í.*
*Budešli jinak mysliti,
a zase jinak mluviti.*
*Živ jsa proti p irození,
p ijdeš brzy k zošklivení.*
*Pod tím se pak také nyní,
pochlebenství tuto miní.*

/J2b/ 116

*Aby se ho vždy varoval,
žádnému nepochleboval.*
*Nenádejmal jiným uší,
což na dobrého nesluší.*
*Nep isahal, nehromoval,
na jiné nep isovalo.*
*Neklamal, nekotšentoval,
nelal, nesakramenstoval.*
*Jiným také neutrhal,
daremné e i nemrhal.*
*A špinav nešprymoval,
s posm chem též nekunštoval.*
Nebyl jazyku bujného,

*prudkého, nestydatého.
Neb jazyk což tak provodí,
to všecko jen duši škodí.
Obzvláštní pak jakž slejcháme,
o tom v bec píse máme.
Že pochlebníky, a lháře,
přivede sám Pán Bůh k skáze.
Neb deli letos mrazem
přes rok konopným provazem.
Protož ty se toho varuj,
touto se Instrukcí spravuj.
Mluv vždycky poctivě a i,
jakž na dobrého sv. d. í.*

/J3a/ 117

*Milován jsa od každého,
ujdeš hanby, všeho zlého.*

O pochlebnících.

Dále o pochlebnících slyš,
ještě víc než o nich zviš.
Aniž klapí přetele sobě,
který pochlebuje tobě.
A voiti přkn chválí,
rovnáť císaři, králi.
Klobouček před tebou smyká,
v mnohém se iště zařká.
Mluví skrze usta svatá,
co by ukrajoval zlata.
A jakž od tebe odejde,
v jiném se přsob najde.
Podáť tebas i vidliček,
jsa převrhlý pochlebníček.
Ještě se bude i smáti,

že se dal p ed tebou znáti.
Jako by byl tvým p ítelem,
smrd skrz k ži fortelem.
O tob dob e nepoví,
a jestli n tco málo ví.

/J3b/ 118

Mnohém to více rozší í,
ud lá hned ze dvou ty i.
*Protož ty nev každému,
le již práv skušenému.
Sám nepochlebuj žádnému,
mluv pravdu bližnímu tvému.
Neb každý lov k pochlebník,
jest potajemný vražedník.*

O kunšty i.

Kunšty jestli co žertuje,
a s tebou n tco šprymuje.
D lej se že ty neslyšíš,
než n tco jiného myslíš.
Seználi že se to líbí,
podruhé se t nechybí.
Budešli se tomu smáti,
z jeho slov veselý zdáti.
Tak jako by ho daroval,
hned by víc s tebou šprymoval.
A kdyby mu nic ne íkal,
snad by t hrub dotýkal.
Až by se ti nelíbilo,
k posledku s posm chem bylo.

/J4a/ 119

Protož kunšty i takoví,

o t ch se te toho poví.
Kte í jiné dotýkají,
pod žertem vyšším tykají.
Bližním posm chu hledají,
na jejich cti utrhnají.
A nic nedím k tomu více,
ti jsou hodni šibenice.
Co medle jest taký kunšty ,
jediné dobré cti mordý .
Kterýž morduje oukladn ,
hryze, kouše, co pes zrádn .
Takové jejich emeslo,
nikdá jest po Bohu nešlo.
Neb B h nedá utrhati,
než všem cti ud lovati.
*A protož st ež se toho,
a nemudruj p íliš mnoho.*
*Zanech žert u všech ert ,
kdes nepoložil nebe tu.*
*A s kýms pak nerost, s tím nehrej,
nežertuj, na ho nežehrej.*
*Pod kunštem mu neutrhej,
p átelství sob nemrhej.*
*Neb nekaždý rád p íjímá,
zvláš když se mu cti ujímá.*

/J4b/ 120

*Mohl by ty tak žertovati,
dotud s n kým kunštovati.*
*Až by t proto zmaloval,
a jako erta zklofoval.*
*A dotud by snad vždycky štval,
až by vlka z lesa vyštval.*
Odbejval by dotud smíchem,

*a trhal za kápi mníchem.
Až by se potom rozhn val,
a tob zase neprodléval.
Hlavi kou ist zat ásti,
že by snad nebyl bez strasti.
Utržil by na bábu tak,
že by tomu nebyl rád pak.
Jest mé tedy toto zdání,
zanech toho kunštování.
A bez eho m žeš býti,
poml a hle pokoj míti.
Budeš sob d kovati,
chci se s tebou vetovati.*

O spisování kn h.

Chceš li slavnou pov st míti,
potomk m v pam ti býti.

/J5a/ 121

Památku svou zachovati,
i musíš se ctn chovati.
Na ctnostech založit iny,
a na žádné v ci jiný.
Však pro takové iny ctné,
ne ekej aby ucho tvé.
Pochvalu jakou slyšelo,
pocivé hlásání m lo.
Jediné od pochlebník v
tvého m šce milovníkuv.
Jichtžo soud o tvé dobrot ,
trvati bude v jistot .
Dotud, dokudž jim ruka tvá,
sypati bude, dary dá.
A když pak ruka ustane,

hnedky ta pov st p estane.
Obrátí na ruby usta,
že budou n má a pustá.
Než budešli toho hoden,
zvláš nejsou žádnému škoden.
Aby na t spomínali,
potomci pamatovali.
Teda teprva když hniješ,
a když již toho ne iješ.
Chválu slušnou budeš míti,
po neš zas jako živ býti.

/J5b/ 122

Neumíšli sám co psáti,
moudrého nau ení dáti.
Ale bu , moud e, dob e živ,
ke všemu ctnostnému vždy chtiv.
A jiní o tob píší,
když to o tob uslyší.
Neb každý kdo dob e živ jest,
moud e živ jest, má v nou est.
A kdo zle, v skutku i v slov ,
ten jist živ jest bláznov .
Protož hodná v c každému,
zvláš muži ctnému dobrému.
A všelikému lov ku,
jestli chce po mnohém v ku.
Aby na n j spomínali,
v dobrém ho p ipomínali.
Teda on má o to státi,
piln , v rn se starati.
Aby jména, a skutkuv svých,
i všelijakých iní ctných.
Pam t písemní z stavil,

jak jest zde sv j život strávil.

Nebo rozprávka pomine,

i všeliké v ci jiné.

Totíž stavení se zbo í,

d m nákladný, t ebas sho í.

/J6a/ 123

Ale písmo vždy z stane,

nikdá býti nep estane.

Jedno zvetší, v dlouhém ase,

druhé se napíše zase.

Jist té povahy není,

písmo, jako jest stavení.

Aby tu na míst stálo,

jméno, chválu odjívalo.

Totíž poslední prvnímu,

p edešlému, a davnímu.

Ale hle jde ke všem všudy,

dostane ho také chudý.

Stavení kdo chce sp[a]t iti,

aby v d l co chváliti.

Jak jest ozdobeno draze,

bu v ím a nebo v Praze.

Musí k n mu blízko jíti,

spodál ho nem ž spat iti.

Kníhy ty pak k n mu p íjdou,

a do tvého domu vejdou.

Jen zacvi kej m šcem na n ,

a dej n který groš za n .

Hned je budeš mít u sebe,

nikdá nepujdou od tebe.

Le je n kdo zase mocí,

odnese ve dne neb v noci.

/J6b/ 124

By pak přešla mnohá léta,
písmo vždy přede rozkvétá.

Co ty pak sobě ustavíš,
a tvým domem býti pravíš.

Hle, to díví a kamení,
dotud slove, tvé stavení.

Dokud v něm bydlíš šafuješ,
a pryč se neodstuhuješ.

Ale jak odejdeš brzy,
hnedky to jiného zmrzí.

Nebude se mu líbiti,
nepřestane ho bít.

Až sobě jiná přestaví,
a tvé památky tě zbaví.

Již tvé stavení nebude,
než jiného slouti bude.

Kníhy pak netakový jsou,
mají ony vždy paměť svou.

By je i obnovovali,
kolikrát přepisovali.

Vždyť památka jeho jména,
bývá slavná u lidí ná.

Kdo takové kníhy složil,
jako by zmrtvých vstal, ožil.

Co bychom medle vzdali,
o těch jenž dávno zemřeli.

/J7a/ 125

Kdo jsou to za lidi byli,
kdy, kde, a neb v které chvíli?

Msta, zámky zakládali,
a rytířky se chovali.

Kdyby o tom nic nepsali,

a neb byli tak nedbalí.
Jako my, naši předkové,
kteří jsou v cí takové
Nám v rnu poznamenali,
paměť toho nechali.
Divná věc, lidé nyníjší,
jsou tak na to nedbalejší.
Neb za báseň písmo mají,
a na knihy málo dbají.
Jistě věc truchlá, žalostná.
grobianská, a nectnostná.
Zvláště Pánu velikému,
a nebloužku vzactnému.
Bez paměti svatá sjetí,
nikdá spomínán nebyti.
Leč od smrtelných pamětí,
bůžto otcův a nebděť.
Kteréžto brzy zmizí,
a v nepaměti přicházejí.
Ve stůž neb ve dvou stech letech,
jsou jako mšice na větech.

/J7b/ 126

Ctnost pak má stránku nejlepší,
neb se sama sobě těší.
Že nemůže zahynouti,
přijíti v zapomenutí.
A že pak knih spisování,
vedle moudrých lidí zdání.
Pomní se na věčné asy,
a nesmrtelnost přináší.
Protož i ty nezhálej,
za kamny se vždy neválej.
Ale předně živ jsa ctnostn ,

potom piš, by bylo sprostn .

*Vydavej knihy a rym j,
budeš také tovaryš m j.
Tedy zachováš své jmého,
že nebude zachlazeno.
Nybrž v pam ti z stane,
dokud toho v ku stane.
Pakli sám neumíš psáti,
a neb se v to nechceš dáti.
Fedruj ale k tomu jiné.
a tvá památka nezhyne.
Co n kdy p ipíší tob ,
ty to p újmi vd n k sob .
A hle se jim odplatiti,
nedej jim na tom stratiti.*

/J8a/ 127

*A aspo ti dob í muží,
kte í tím tak jiným slouží.
Sob více nestejskají,
tak velmi nena íkají.
Že není žádné vd nosti,
nybrž práci škody dosti.
Ty pak což tak vd n p ijmeš,
tudy z té pomluvy vyjdeš.
Dobrým lidem v známost vejdeš,
dobré slovo získáš, najdeš.
By pak um el živ vždy budeš,
v né cti, památky dojdeš.*

O rad .

*Radíšli p íteli tvému,
nehle se líbiti jemu.
Ale co tv j rozum radí,*

pov z smle a ne kradí.
A však i tuto vejmínku,
než by to píšlo k uínku.
Ka: že se tak vidí tob ,
nech on z toho volí sob .
U initi co chceš potom
maje v mnou radu o tom.

/J8b/ 128

A ne íkej tak má býti,
nakrátce já to chci míti.
Ani též zato neslibuj,
a své rady neoblibuj.
Neb kdyby se mu nezvedlo
n jak potom jiná sedlo.
Št stí spátkem obrátilo,
podvrtlo se, nezda ilo.
Dle tvé neustupné rady,
v mi jist že by tady.
M l ty na sebe reptání,
velmi ásté domlouvání,
Že jsi ty to tak cht l míti,
a že mohlo lépe býti.
Neb spíš z zlého domlouvají,
než z dobrého vd nost mají.
A zda íli se to krásn ,
o s ty radil dob e, š astn .
Jest v c jistá že hned spíše,
on sám sob to p ipíše.
A ka: co se mi líbilo,
hned jest mne nic nechybilo.
A ty za tu dobrou radu,
Musíš míti vždy pozadu.
Také i v tomto radu dám,

Nera moudřejším než jsi sám.

/K1a/ 129

Zvlaš tomu komuž se vidí,

že jest nejmúdejší z lidí.

Ten a koli t skušuje,

však rady nepot ebuje.

By t k n t emu potáhal,

lépe bude by se zdráhal.

S rozumy se nevykládal,

do všeho se hned nevkládá.

Neb jestli že co vpleštíš,

hnedky ekne že ty t eštíš.

On jsa rozumu sám prázen,

mní že jsi ty také blázen.

Ale ty m žeš ml eti,

zase tak o n m smejšleti.

Že jest sám ex a famfarum,

a má rozumu per parum.

Musil jej n kde propiti,

neb nemaje ho stratiti.

*Protož se st ež takového,
nikdá nemudruj p es n ho.*

Sob rovným radu dáti,

m žeš, i ji od nich bráti.

Up ímn se v tom chovati,

p evrhých se vyst íhati.

Neb ra ty dob e nebo zle,

Vždycky jejich a nap ed jde.

/K1b/ 130

Ty pak budešli ml eti,

nebudou mít ím zhrzet[i].

Jestli sob zle poradí,

*nech se oni o to vadí.
Pakli také zase dobe,
mine jich škoda, i ho e.
Budou toho užívati,
sami sob d kovati.*

O dvo ácích.

Chodíli k tob dvo áci,
a nebo ze školy žáci.
A neb n jací kunštý i,
ti jsou tvé ženy špehý i.
Jestli že jim dáš svobodu,
pujdou ti jist na škodu.
A seznámíli s ženou,
již jich s kordy neodženou.
M j ty toho jak chceš ho e,
kolibej dít v komo e.
Žena p ece svého hledí,
do své v le s nimi sedí.
Tu teprva pijí jedí,
když o tom že ty spíš v dí.

/K2a/ 131

A ty potom milý muži,
ekej ji s radostí k l ži.
Když paní rá í p ijíti,
musíš toho vd en býti.
Ješt se na t vofuká,
dobe ti tomu p ikuká.
kouc: ty tu m žeš ležeti,
já musím s hostmi sed ti.
Než je tomu vd na ráda,
však ho zandalem obkládá.
Jako by neráda byla,

že ho v plénky obalila.
Dobrá krmí strojli se,
ku e, prase pe e li se.
Bude jiný hned na placu,
nejez ani t ch kolá .
Kteréž tvoje žena pe e,
jiný se prvé ute e.
Ani nepí toho vína,
na ne se pro tebe jiná,
B ka, s tím trpkým vínem,
hodens muži, neb sám vinen.
Potom žena brzké doby,
tak ti pomuž do chudoby,
Syna neb dceru porodí,
tob posm ch, hanbu splodí.

/K2b/ 132

Neb když nic nebudeš míti,
musíš všem za posm ch býti.
Tak hle jsi sob zle radil,
dvo áky do domu vnadil.
Písa e, ned lné žáky,
jiné jim podobné taky.
Oni té h e rádi cht jí,
a jiného neum jí.
Jsou ktomu pacholci hladcí,
nezmohli se žádnou práci.
P kn , slušn , p i od ní,
a žádný bez pen z není.
A k tomu vyobro ení,
a v muzice vycvi ení.
An by nevím co svábili,
i skály by ulomili.
Ty jsa hrub vohrošilý,

aby ji tak nebyl milý.
Také již Havel mouky syt,
rovně mu párat, jako šít.
Žena pak a zvláště mladá,
tak dle níka toho žádá.
Který by stravy zasloužil,
na těžkou práci netoužil.
Protož mášli ženu mladou,
že zapáchá touto vadou.

/K3a/ 133

Prve než by p išel k tomu
nevna jich sob do domu.
Dej jim n kdy vypadias
a ka: již as jdi každý zas.
Chci již pokoje užiti.
a d m sv j sob zav íti.
O vás na ten as nestojím,
neb se již spát s ženou strojím.
Když jim hle v tom folku nedáš,
dvakrát, t ikrát to ud láš.
Nenecháš s nimi tu ženy,
aby v kout etli st ny.
Nebudou k tob chodit víc,
a ty o n nestuj hned nic.
Však poctivé vzdycky rád vi ,
neb má Pán B h všudy sv j lid.
Mezi pány i zemany,
i mezi všemi dvo any.
Jsou mnozí lidé poctiví,
šlechtní, dob í, stydliví.
Ti se nebudou hn vati,
že tak není odpírati.
Než kterého pravda stíhne,

ten se nejspíše proto zdvihne.

*Neb lidé obyčej mají,
že se pro pravdu hnívají.*

/K3b/ 134

*Ale kdož koli tím není,
dvorský to v kunšt a v žert změní.*

*Však pod žertem co se vetce,
hle každý své ženy pěstuje.*

*A nedávej jí peníze,
ke zlému žádnému hodiny.
Nebo jest žena k ehký oud,
chytí se hned, tak jako troud.*

*Le jest již první skúšená,
a od Boha obdařená.*

*Studem také poctivostí,
vírou, láskou, pobožností.*

*Tu se již netěba báti,
by ji viděl s jiným státi.*

*Neb ona nic neučiní,
když jest bázě boží přítel.*

*Což by její cti škodilo,
proti Pánu Bohu bylo.*

*Dále pak te budu psáti,
aby uměl rozdíl znáti.*

*Mezi ženami, nebo zlých,
v světě jest dosti také ctivých.
Z toho poznáš jakou ty máš,
snad mi i v tom za právu dáš.*

/K4a/ 135

O žen podezřelých

*Mášli ženu podezřelou,
an má žádost nezřízení.*

Neptej se kde jest, co d lá,
a co by na práci m la.
Nebo zvíšli do ní vadu,
že nem že trp t hladu.
Jsou obtížená nemocí,
an hledá jinde pomoci.
Žádný léka v sv t není,
a nemá toho um ní.
Aby tu nemoc uzdravil,
a ji ten neduh zastavil.
Uskrovní se ten as ho e,
kteréž trpíš pro své lože.
Když n kam ven z domu vyjdeš,
mezi dobrou chasu p íjdeš.
Slyše o divných p íb zích,
i také o ženách cizých.
Že jsou dvo ky opravdové,
jako tvá, rovn takové.
Protož srdce ušlechtilé,
mužské, udatné, spanilé.

/K4b/ 136

Nebude se potom ptáti,
na tom neustupn státi.
Jaké iny ženy, mají,
co v kterém kout d lají.
A ty pak mášli ženu tvou,
tvrdošijnou, a sprosta zlou.
Nechceli eho p estati,
hle ji rad ji trestati.
Smíchem, žertem, nežli holí,
nebo po ní co ert bolí.
By v ní zmlátil hnáty, kosti,
však z ní nevyženeš zlosti.

Musíš mrzáka chovati,
do smrti s ní b dovati.

O žen frejovné

Když jest kurvou stará žena,
nestydatá psice, fena.
Ta všecken statek rozptýlí,
rozdá, aby se s ní psili.
Není v tší ohavnosti,
mrzuté nešlechtnosti.
Jako když ta baba shnilá.
chtíc býti též ješt milá.

/K5a/ 137

Jelena za rohy drží,
an to erta v pekle mrzí.
Neb jednou když p itom ert byl,
pffi, pffi, pffi, tak hle na to plil.
Kdyby pravím pruchod dali,
živou by ji zahrabali.

O žen dobré

Dobrá pak poctivá žena,
má býti velmi vážena.
Nade všecken statek, zboží
neb jí davá milost Boží.
Mládenci bohabojnému,
muži ctnému a dobrému.
Ta s nim jsouci jedno t lo,
p idrží se ho zacelo.
Jako v rná pomocnice,
všeho všudy u astnice.
Jestli kdy co B h na vzkládá.
všecko to s nim trpí ráda.

Neopouští ho v ne esti,
jsouc u astna jeho št stí.
A když z domu ven vychází,
míle jej vo kem provází.

/K5b/ 138

Žádajíc s nim všudy býti,
kdež koliv on má jíti.
By byl t ebas i na poušti,
hned se ho nikdá nespouští.

Tu jest ji nejveselejší,
kdež spolu oba bydlejí.

A kde se koli obrátí,
myslí brzyli se vrátí.

P íhody zlé vždy se leká,
za se hos pot šením eká.

Potom p emíle p ivítá,
jsouc k n mu ochotná, hbitá.

Dokazuje s tou radostí,
že jest vd na toho hosti.

On pak zase proti tomu,
vid dobrý ád v svém domu.

Ano p kn uklizeno,
všecko všudy opat eno.

Nic není zmrháno co má,
tak jako by sám byl doma.

T ší se z její v rnosti,
a má radost nad radostí.

Miluje jí z up ímnosti,
bydlí s ní v lásce, svornosti.

*Protož není nic dražšího,
na všem sv t milejšího.*

/K6a/ 139

*Jako manželka poctivá,
ctná, vrná, dobrá, stydlivá.
Blaze tomu hospodáři,
komu se žena podaří.*

O navedení dítek.

A taková manželka ctná,
ten dar od Pána Boha má.
Manželu svému milému,
k potěšení velikému.
Bude mu dítky roditi,
ctným plodem svým svatě množiti.
By přátelestvo jeho jméno,
zde nebylo vyhlazeno.
Protož když Pán Bůh dá dítěti,
hospodáři máš poměti.
Aby je vedl vždycky stále,
Panu Bohu ke cti k chvále.
Tak aby rostli pod básní,
máme je k tomu, mírnou káží.
Starších aby poslouchali,
Pána Boha se vždy báli.
Hned se učili v mladosti,
sloužiti jeho milosti.

/K6b/ 140

Jej na paměti své majíc,
vstavajíc, také léhajíc.
A nejsou dítky pohanské,
vynauč je vícesanské.
A když koli jísti mají,
a neb do stolu vstávají.
Pána Boha a vzývají,
modlitbu Pánůž kají.

Ve všem se mravně chovají,
v d'inství ctnostem zvykají.
Neb' tomu z mládí p'ivyknou,
potom toho neodvyknou.

O synu

A zvlášt' pak mášli syna,
an rozum mít po'íná.
Nedej mu sem tam b'hati,
a po ulicích t'kati.
Ale dej ho hned do školy,
a se p'idrží'eholi.
Sv'ho mistru u'enému,
pobožnému a pilnému.
Kterýž by ho p'kn'uil,
ne tak jako by kat mu il.

/K7a/ 141

Než víc slovy lahodnými,
nežli ranami mnohými.
A nejprvé'ísti, psáti,
potom gramatyky znáti.
I také dyalektyky,
retoryky a muziky.
Toho sedmera um'ní,
nad n'ž v sv't'žádné není.
P'i tom mravného chování,
a božských v'cí poznání.
Aby se mohl živiti,
církví, neb'obci hoditi.
A tob' byl k poctivosti,
k pot'šení i radosti,
A v pravd'když tak mravného,
Tob've všem podobného.

Syna zde necháš po sob ,
by ty um el, ležal v hrob .
Budeš vždy živ tvým p átel m,
a odep eš nep átel m.
Protož nelit j nákladu,
žádného tvého pokladu.
Neb jej tu dob e schováváš,
když jej na syna vydáváš.
Jest mu v hlav bezpe n jší,
nežli v truhle nejpevn jší.

/K7b/ 142

Nebo nechášli mu statku,
m že mu p ijíti k zmatku.
Ale hle um ní jeho,
nevezme le smrt od n ho.
Pakli smrdí lotrem hrub ,
chodí v šibalov ub .
Že mu nic nevoní škola,
jen a nezahálí zhola.
Dej jej ale na emeslo,
by mu z mládí v hlavu vešlo.
A zvyká n jaké práci,
nemohou bejt všecko žáci.
Však také lidé poctiví,
svým emeslem ctn se živí.
A kdo jest jakého zmatku,
nemá místa p i po ádku.
Kdyby se pak cht l ženiti,
a sv j stav také zm niti.
Než bude hrušky esati,
musí do asu ekati.
Nebo kyselé bývají,
když se zelené esají.

Tak když se z mládí ožení,
nemaje v ni em skušení.
Zle hospodá ství spravuje,
sebe i své zavozuje.

/K8a/ 143

Protož nech se provandruje,
nejprve n tco pokoštuje.
Skusí zlého i dobrého,
vezme p íklad od jiného.
V jakou jest starost podroben,
a jestli též k ni spusoben.
Potom jsa v letech dosp lý,
k tomu skušený, um lý.
Pána Boha v tom vzývaje,
radu od svých starších maje.
Bude také moci spíše,
pohledati tovaryše.
Sob rovného, v rného,
jenž by byl rodu dobrého.
Jsouce oba jedné v le,
nejprv ho do vede k št le.
U iní tím uru ení,
který v Chrám spívá tení.
Potom s ním ctn jíti m že,
s pot šením na své l že.
Medu toho zaku iti,
kterýž musil zaru iti.
Že chce v studu v uctivosti,
míti lásky doma dosti.

/K8b/ 144

O dce i

Dcera iní starost otci,

m j na ní stráž ve dne v noci.
A nechodí na besedu,
a nebývá u soused .
Nech rad jí doma sedí,
p eslice, neb jehly hledí.
Neb která ven ráda chodí,
p ichází v to co ji škodí.
Mládenci jsou desperati,
o vínek s ní budou hráti.
Vsadí proti n mu duši,
vyloudíc jej pry ukluší.
Protož chcešli ji zvésti dráž,
m j nad ní pozor, pilnou stráž.
A nech pobejvá v kuchyni,
když bude svou hospodyní.
Bude um t kucha iti,
hráchu, zelí, nava iti.
N kdy napéci i chleba,
ud lati co pot eba.
Neb která se nic neu í,
potom ji m ž dává tlu í.
Rodi m vinu p i ítá,
a to ji pak vždy vy ítá.

/L1a/ 145

Že jest dobrá hospodyn ,
rovn jako jiná svin .
Protož ji v tom navesti hle ,
k hospodynství piln ji ve .
A když n tco bude znáti,
teprv nebra se ji vdáti.
Koho sob ona zvolí,
a však a jest to s tvou volí.
Dej ji muži u enému,

dobrému, a zkušenému.
A ne tomu neznalému,
troupu, bloudu nemilému.
Kterémuž jest p t jako šest,
není p i n m stud ani est.
Co Havel caltu obírá,
nezná co jest láska, víra.
By pak on m l groše zlatý,
k tomu drahé p kné šaty.
Statku t ebas na tisíce,
t ikrát nežli jiní více.
Jestli doma válený troupu,
není než jako jiný sloup.
A nebo srše bez medu,
podoben k vlku nedv du.
Nic neznaje, nic nev da,
vzdycky jen tluma hledá.

/L1b/ 146

Aby za n j odmlouvali,
kdo co praví vykládali.
Když nebude sám nic znáti,
rychle ten statek utratí.
S ženou se bude vaditi,
n kdy ji kyjem chladiti.
Z toho potom velmi brzy,
rád ji takový omrzí.
Zvlášt jestli on sstaralý
mrzký, šedivý, zvraskalý.
Ona mladá a nádherná,
t žce mu z stane v rná.
T ebas mu z glejchu vystoupí,
sama se ze cti obloupí.
Potom budeli na dlouze,

upadne do těžké nouze.
Díky bude jako smetí,
třebaš tvero v letech pět ti.
Po koutech budou v ešit ti,
až bude hlava t ešit ti.
Z té tak nádherné dívky,
anž s ní spadnou šátky všecky.
Mantlík, živětek, již jest pryč,
roušky kusa, rukávec nic.
Hleň kdy pyšně chodila,
již nyní hlavu sklopila.

/L2a/ 147

Nepřelíš se dávno vdala
a již se velmi přestřala.
A jakš všechna voškapala.
co by v nemoci ležela,
Sotvíka že nohy zvodí.
jako jiná perchta chodí.
Z toho bude naříkati
a terpva spomínati.
U matky na dobré bydlo,
stkvostné pití také jídlo.
Na rozmazanost všelikou,
a na svou rozkoš velikou.
Kteréž doma užívala,
a kouc: Ach co jsem přebírala.
Ale muž dobrý, učený,
zná dobře povahu ženy.
Ve všem jí išt vyhoví,
někdy to pod žertem poví.
Co chce mítí, neb nemítí,
že se ona muž vtípití.
Překn jí sob navede,

ist pod ruku p ivede.
Jsouc mu pomocná k živnosti,
budou míti všeho dosti.
Bydle s ní v lásce, svornosti,
bude rodi m k radosti.

/L2b/ 148

Pánu Bohu k zalíbení,
všem p átel m k pot šení.
Tak hle, když ty svou dceru vdáš,
jistou te v rnou pravdu máš.
Že mnohé starosti zbudeš,
potom ist spáti budeš.
D kuje Bohu a sob ,
a tvá dcerka také tob .
Že jsi ji dal za písá e,
u eného bakalá e.
Ne tomu troupu chlastoni,
v kterémž samo jako v koni.
An by mohl psa vomrzeti,
když po ne potem smrd ti.

O ví e manželské

Touží na to mnozí muži,
kterak trpí k ivdu v l ži.
asto na ženy žalují,
s nimi se o to hadrují.
Že manželskou víru ruší,
ehož jim trp t nesluší.
Ale nato zapomn li,
že jim cestu otev eli.
A k tomu p í inu dali,
když sami též v tom bejvali.

/L3a/ 149

A v té peci sedávali,
kde svých manželek hledali.
Jest tak že se k dluhu znají,
než oplácet ho nedají.
Ale není to spravedlnost,
a žádná up ímá v rnost.
Chtíti to na žen míti,
eho sám nechceš plniti.
Chcešli pak o tom v d ti,
nebeskou moudrost slyšeti.
Boh v spravedlnost tuto znej,
a ji vždy v své pam ti m j.
Všeliký manžel své ženy,
tak jest právo p irozený.
eho by necht l snášeti,
nemá se sám dopoušt ti.
A dále pak dobrým ádem,
má ji býti ctným p íkladem.
Aby ona p íklad majíc,
jeho víru, a lásku znajíc.
Nesm la mu se skartiti,
na nev u pomyslíti.
Jinak pravím toto tob ,
nem j za zlé její mdlob .
Pon vadž ty jsa siln jší,
p irození máš zdárn jší.

/L3b/ 150

Však nezdrželivý byváš,
a rád pomlsk užíváš.
Jestli i ona tou m rou,
bude pro smrdat nev rou.

Nebo mnohý ženám víme,
a to v pravdě říci smíme.
Jejich vlastní muži milí,
a dím raději rozpustilí.
Bývali jsou cizoložství,
příina, a zlého množství.
Nybrž hodni i trestání,
proto ženské nechování.
Zvlášť když ženy o tom v dí,
že ti jejich muži hledí.
U susedů kokrhati,
doma nechtí pobejvati.
Kdos koli vinen tím hříchem,
neodbejvej toho smíchem.
Prochceš istoty od ženy,
sám jsa neistý zprzněný?
Jediné že převrácené,
přirození máš, skrácené.
Že ty toho smíš žádati,
eho sám nechceš nechati.
Aby tvá žena přestala,
a toho se varovala.

/L4a/ 151

Ty když vidíš manželku tvou,
jakžkoli šlechetnou a ctnou.
Anby kam oko zpustila,
A jinám je obrátila.
tu kdež tobě k myslí není,
hnedky ji máš v podezření.
Ale ona by viděla,
i to za by se styděla.
A ty kejveš na lučáka,
a paseš kuranta ptáka.

U iní se hle nevidouc,
a k tomu mlí odtud jdouc.
To pak muži v našem kraji,
do sebe nejhorší mají,
Že se domnivají sobě,
víc slušeti v každé době.
Než jejich ženám, manželkám,
div, proto srdce nelkám.
Jako by hned oni páni,
byli v manželství uznáni.
A netovaryší s nimi,
totiž s manželkami svými.
Ješto jest rozdíl veliký,
važ to muž moudrý, všeliký.
Mezi panstvím a manželstvím,
všeho spolu uastenstvím.

/L4b/ 152

Protož se vejstraha dává,
ne v tom vedlé práva.
Božského a nebeského,
aneb ádu k esanského.
Aby tobě víc slušelo,
než tvé ženě náleželo.
Aniž ona tobě více,
než ty jí povinna sice.
Neb rovná jest tu povinnost,
rovná má býti i milost.
Rovná i manželská víra,
všeho jednotejná míra.
Nezastávám touto eí,
žen zlých, zvláště kvělin t í.
Ale jen zlé muže tresci,
a folku jim dáti nechci.

V tší vinu na n vzkládám,
nežli na ženy, tak hádám,
Kdo up ímn soudit umí.
že tomu všemu srozumí,
A tato jest pak v c pravá,
když jest ned živá hlava,
Že všechno t lo umdlivá,
a také zdravé nebývá.
Tedy pro uvarování,
chlipných žádostí, kochání.

/L5a/ 153

Smilstva také cizoložstva,
rufianského lotrovstva.
Manželství jest nalezeno,
ano tudy vymezeno.
Pokud by jak se hodilo,
a kudy zase škodilo.
A nebo léka ství bylo,
žádného se nebránilo.
Ale od nás muž ten med,
obracuje se asto v jed.
A odtud pochází všeho,
po átek, neb ko en zlého.
Odkudž by všeliké t lo,
léka ství p ijíti m lo.
Pomn te na tuto mou e ,
má bejt žen stud vlastní v c.
A muži pak opatrnost,
k tomu stálost, také v rnost.
Stratíli pak muž svou stálost,
prom ní li víry vážnost.
Pro v tom své žen za zlé má,
že stratila stud, cti nemá.

Ba tovaryši slyšíšli,
a tomu há, rozumíšli.
Nemužeš ty spravedliv ,
své ženy trestat horliv .

/L5b/154

Z nepoctivosti kárati,
aneb se na ní hn vati.
Le sám prv poctivý budeš,
co na ní hyzdíš pozbudeš.
Aniž žádej od ni toho,
zdržovati se tak mnoho.
eho sám trp t nem žeš,
pro pak sebe nep em žeš,
Již jsem hle tob pov d l,
o emžs snad prve nev d l.
Že nic víc nesluší tob ,
než jako jí v každé dob .
Domnívášli se pak toho,
že tob více o mnoho.
Svobody než žen sluší,
pravda se pov dít musí.
Pro takový soud nepravý,
že ty nejsi manžel pravý.
A koli nad v cmi svými,
ano také nad jejími.
Jest tak, že ty máš pln jší,
svobodu dostate n jší.
I také máš ty p ední hlas,
neb jsi ty hlava v každý as.
Však což se skutkuv dotý e,
manželských, nemáš nic více.

/L6a/ 155

Tu svoboda oby ejná,
tob i jí jednostejná.
Co tvé manželce v té v ci,
nesluší aneb nesv d í.
Těž ani tob nesluší,
toho se šet iti musí.
Muž mužem, a žena ženou,
ženy ženou až doženou.
Že asem mnohá má vadu,
až b icho bude pod bradu.
Podnese se svému muži,
když jí nebyl v ren v l ži.
A takhle proto sluje muž,
že se on snáz zdržeti m ž.
Cizým krovem nehejbati,
žen ctný p íklad dávati.
Dále chci tebe spraviti,
také toho oznámiti.
Tv j plod nem ž ádný býti,
budešli jinam straniti.
By se manželka chovala,
myším chleba jíst nedala.
Jestlis sám víru manželskú,
p estoupil, chlípností peskú.
Tím ty škodíš své rodin ,
víc nežli tvá hospodyn .

/L6b/ 156

Neb p vod rodu dobrého,
každého splození ctného.
P edkem od otce bé e,
potom teprve od mate e,
I jestli jsi ty v tom asu,
co u inil jsa p i kvasu.

Proti stavu manželskému,
slibu a závazku tvému.
I kterak vejstr ky ujdou,
a neb jaké míti budou.
D ti tvoji vysv d ení,
svého ádného splození.
Pon vadž hlava d vodu,
avedla na n tu škodu.
A mrzce se poškrnila,
tím svým d tem uškodila.
Až potud jsem hle chlácholil,
ženám folkovati zvolil.
Jim nadržoval Šimona,
ale již se te dokoná.
M l bych pak na druhou stranu,
dobrým muž m pro obranu.
O zlých ženách dále psáti,
o nich také rymovati.
Co o nich muži smejšlejší,
zvlaš kdož moud í býti cht jí.

/L7a/ 157

Kterak žena v rná, milá
jest divná co vrána bílá.
Kdo neví co jest trp ti,
že bude dob e um ti.
Jen aby sob vzel ženu,
že ho ona nau í všemu.
A která má krásu v tší,
že mívá poctivost menší.
K tomu píší o nich i to,
že žena zlá podobných sto.
Spíš sob najde, dobu svou,
než jedna dobrá, jednu ctnou.

A tak jest vrtkavé zvíře,
nestojící nikdá v své míře.
Když nejvíc pláče, nejméně,
aby tehdyž viděl ženu.
Co ona haní nejvíce,
bývá toho milovnice.
Jsouc vždycky nadutá, pyšná,
trápí ji žádost přílišná.
By muž nemohl, vždy chce pěstce,
a když on chce, ona nechce.
Vždycky jen na opak šije,
nechť sedne kotr, neb dryje.
A kohož neztresce jedna,
ta zlá žena a nezbedná.

/L7b/ 158

Že hoden aby jich měl víc,
trpí k vůli spí i také bdí.
Tak skrze časté ženění,
aby pak přišel k skročení.
Toto, ono velmi mnoho,
píší hle o ženách toho.
Ti kteří se moudří zdají,
snad k nim malou lásku mají.
Ale já toho nejistím
a pomlím raději s tím.
Neb kteréž listi umím jí,
a k mým knížkám přicházejí.
Hnedky se proto hnívají,
a mne v nenávisti mají,
Jako bych myslil zlostranně,
aneb nebyl laskav na ně.
Ješto toho jistě není,
nebo jest toto mé rčení.

Kde bílé kousky nesedí,
žádná tu radost nedí.
Tuto pak obranu kladou,
dotkneš li je jakou vadou.
Že je muž m snadno psáti,
o ženách ledacos žvátí.
By ony tolik umly,
aneb takový folk mly.

/L8a/ 159

Že by mnohém více psaly,
slušnou jim odpověd daly.
K tomu více nepravostí,
podvodu, falše, chytrosti,
že by na muže shledaly,
v němž jim napřed nedaly.
*Tedy nešnorchujíc na n ,
nechaje toho na stran .
Pravím hospoda i mladý,
ty se varuj této vady.*
*A skrze svou marnou pejchu,
nevycházej žene z glejchu.*
*Aby ona zase tob ,
zoufajíc snad tudy sob .*
*Toho se neodmnila,
zíž za eš neoplatila.*
*A tob nenasadila,
kdyby se s tebou svadila.*
*Rybníku cizý násadou,
sám by byl vinen tou vadou.*
*Nebo v z, co ji nesluší,
I tob slušet nemusí.*
*Co ji škodí, tob škodí,
toto se Nau ení hodí,*

*Kdokoli koho sklamává,
podle všelikého práva.*

/L8b/ 160

*Sám má také sklamán býti,
hodné za podobné vzíti.
Aniž ty se tímto troš j,
nevíš li pak pokoštuj.
Že máš hloupou, prostou ženu,
že nedává jísti k enu.
Snad také ani horice,
toto hle vž nad to více.
Nech jest žena nejprostjší,
a muž pak nejzchátralejší,
Předce ho ona ošídí,
toho se všudy dost i vidí.
Že i moudré sklamávají,
a za nos je vodívají.
An Arystoteles onen,
byl moudrý a te se o něm:
Že ho žena vošídila,
vokro ně na něm jezdila.
Ud lala z ně ho kon ,
kdo se pak pokusí o ně .
Aby je měl štrafovati,
musil by hanby dostati.
Tedy ty hle rad i míru,
zachovej své žen víru.
A ji se nespronevuj,
a pak se zase d v uj.*

/M1a/ 161

*Že i ona lásku k tob ,
bude míti v každé dob .
Ve cti se spolu sstaráte,*

*v k pokojn dokonáte.
Jsou milí lidem i Bohu,
zato já vám slíbit mohu.*

O stavení.

A pakli chceš co stav ti,
d m sv j sob oprav ti.
Ne i to z pejchy omylné,
než z mirné pot eby pilné.
Ani pro chloubu, pro chválu,
neb ji získáš jist malú.
Jestli že co z pychu stavíš,
víc zbo íš, nežli opravíš.
Žádost nového stavení,
nemívá nikdá skon ení.
Neb nežli jedno dostavíš,
hned se jiné najde, to zvíš.
Náramná chtí nez ízená,
mysl k stavení obrácená.
Ta puosobí, o ekává,
že to stavení prodává.

/M1b/ 162

N kdy pak lacino prodá,
že toho jen bude škoda.
Oso í jej jeho soci,
vezmou mu to všecko mocí.
N kdy také ohn m sho í,
a nebo se samo zbo í.
Když se stavení dostaví,
truhla se prázdná postaví.
An za živnost pen z není,
tu teprve mrzí stavení.
Po ne pozd rozum míti,

chtěl by v špatném domu býti.

Aby jen měl jísti, píti,
a kde co na živnost vzíti.
Nebo co jest do stavení,
Jestli že živnosti není.
Nenajíš se žádné stěny,
byť pak bylo třeba zděný.
Znáš ho ty syt nebudeš nic,
musíš k tomu mít něco víc.
Protož když budeš stavěti,
hleď na živnost též pomněti.
A rozvrce nejprv náklad,
než položíš jeho základ.
Aby díla za něho,
s posměchem nenechal všeho.

/M2a/ 163

O prodání diktví

Chceš-li pak kdy co prodati,
toho se máš varovati,
Aby díl diktví svého,
kteréžs vzal od otce tvého.
Mocnějšímu neprodával,
a s ním se v jakém tržďával.
Ale nižšímu raději,
prodej rád, dej laciněji.
Nebude-li chtít dostáti,
žeš na něj žalovati.
Musí dobře plátce býti,
že nebudeš škody míti.
Nechceš-li pak držet toho,
máš víc kupců než jednoho.
Prodej tomu, kdo dráž platí,
a kdo chce víc zato dáti.

Neb kdož by tobě schvaloval,
co by svévolně škodoval.
Toto také mám v paměti,
že jest lépe hlad trpěti.
Někdy dobře nouzi mítí,
a rezným sobě vytrpětí.
Nežli dle dictví pozbyti,
a tak lečjaks ho odbyti.

/M2b/ 164

Neb ať ho odbudeš lehce,
však ho zas dostaneš těžce.
Rovně jako ptáka z kletce,
když ho pustíš, letí předce.

O lichv

Avšak lépe díl prodati,
nežli se lichvě poddati.
Živiti se zlým obchodem,
lichvou, neb jakým podvodem.
Aniž peníze na lichvu bež,
neb tomu ty do konce věžeš.
Že ti tvé dle dictví zžehne,
jako jed víc se rozžehne.
A nikdá ji neubude,
ale jen víc dluhu bude.
Lichva jest velmi neskrovná,
brzičko se s sumou rovná.
Ať ti kdož tobě pují,
asto tebe navštívují.
Tu na tebe žerou, tráví,
ažť o všechno připraví.
Co jest pak lichva ourovň,
lotr horší než ten novň.

/M3a/ 165

Který nesmí krásti ve dne,
lichva předce rovně sedne.

Neb se nebojí žádného,
obloupí též i mocného.

Zžírání cizí lidský statek,
rovně v pátek jako v svátek.

Lichva jest horší než peklo,
co by se toho uleklo.

Srdce všech lidí lichovník v,
v světě nejhorších hříšníků v.

Neb peklo, to jest věc jistá,
pro i vzkříšení Pána Krista.

Všecko což jeho nebylo,
zase mu hnedky vrátilo.

Lichva pak zas nic nevrátí,
spíše svého Pána zatratí.

Item i to se spat uje,
peklo jen zlé pokutuje.

Kteří toho zasloužili,
a dobře živi nebyli.

Ale lichva bez rozdílu,
takovou má moc a sílu.

Loupí zlé i dobré spolu,
má tužší nežli čert školu.

A jakž jest vždy otevřený,
peklo a nenasycený.

/M3b/ 166

A nebude naplněný,
Do dne soudného zavřený.

Tak lichva sytá nebývá,
a nikdy dosti nemívá.

Pen z ale vždy víc žádá,
sumu na sumu p ikládá.
Lichva jest horší nežli Žid,
neb a jest ten falešný lid.
Avšak jeden od druhého,
lichvy, ouroku žádného.
Nebe e, a nep ijímá,
a v ni emž ho nep ejímá.
Ale lichva od k es ana,
k es anu zas bývá dána.
By m l k es an kde cht l vzíti,
musí p edce lichva jíti.
By pak byli také svoji,
h íchu se tu nic nebojí.
Lichva nad smrt asnú horší,
každého ona pohorší.
Neb smrt jen zabíjí t lo
a to což by um ít m lo.
Ale lichva také duši,
že ob zahynout musí.
Horší jest nežli i Jidáš,
za pravé tomu každý dáš.

/M4a/ 167

Jidáš Krista jednou prodal,
za t idcet st íbrných ho dal.
Ale lichva vždy astokrát,
a za den t ebas mnohokrát.
Pro jeden peníz v c jistá,
prodá, zradí Pána Krista.
Sumou lichva h ích nejt žší,
a ti velmi hrub h eší,
Kte í se s ní obírají,
statku skrz ní nabývají.

Jestliže ji nep estanou,
zv dí pak kde se dostanou.
Protož ty se jí st íci hle ,
maje tuto vejstrahu te .
Cos vylichvil zase vracuj,
svých dedic nezatracuj.
Manželky milé, i sebe,
zato prosím v rné tebe.
Neb co jim z ichvy z staviš,
tím je do pekla p ipravíš.
A toto pak v z na krátce,
že tvé v rné a ctné práce.
Jest jeden peníz lepší hle,
nežli tisíc z té lichvy zlé.
Teda se ji piln varuj
a touto se radou stravuj,

/M4b/ 168

Zanech té lichvy proklaté
prosím t pro všechny svaté.

O koupi a spolcích.

Chcešli pak co kupovati,
hle se spolku varovati.
Zvlášť mocn jšího sebe,
aby neutiskl tebe.
Nebo jest staré p ísloví,
nech se p edce tuto poví.
B h stvo il volky, ert spolky,
hle každý sám své tobolky.
Menšího pak spole níka,
p íjmi rád za u astníka.
Aby nemusel mocného,
p íjít do spolku svého.

O dluzích.

Opadnešli pak kdy v dluhy,
to jest jist zákon tuhý.
A asto se to trefuje,
tomu kdo ve všem handluje.

/M5a/ 169

A chce p ťiř mnoho míti,
a nad jiné bohat býti.
Že ten bude spíše chudý,
nev da kam z dluh v kudy.
Maje než dlužen málo víc,
pojede do Drbalovic.
Zap áhne všemi desíti,
bude se vzdycky d siti.
Jakž jen kdo otvírá dvě e,
zdali se v ítel bé e.
Aby mu dluh jeho spravil,
p ed rychtá em se postavil.
N kdy pak i ty šejdý ky,
mám íci ale še ký ky.
Jakž jen do kají ned le,
jedna za druhou jdou sm le.
Budou mu ob d žehnati,
za vína upomínati.
kouc: kdyžs um l ist píti,
um j též ist platiti.
Pakliže nám nezaplatíš,
podruhé plášť, sukni stratíš.
Nebudem v íti více,
pošlem po pana bi ice.
Musíš dob e zaplatiti,
neb u n ho hospodu míti.

/M5b/ 170

Protož na skrovném p estávej,

a do dluhuv se nedávej.

Hle piln živnosti jedné,

spíše n kdy n tco sedne.

Co vyzískáš p ichovávej,

peníz k penížku p idávej.

A nevždycky válej hody,

napí se též n kdy vody.

A ne všecko na pídlo že ,

nem ž býti vždy dobrý den.

Aby nemusil na koráb,

jsa vod ní lehkého dráb.

I také šanczgrobr jeden,

k tomu pak tudy p iveden.

Že by ty musil sovího,

užívat asu no ního.

Tak jako mnozí pitali,

by jich neupomínali.

Šenký ky nebo dlužníci,

hledí se jich piln st íci.

N kam pry z o í ujíti,

a záhy z kostela jíti.

Jakož mnohý z cechu toho,

z íká páte ne mnoho.

Ne eká na p ižehnání,

Až by bylo po kázání.

/M6a/ 171

Ale pospíší k snídání,

ka: dejte mi bez meškání.

S voctem s cibulí vodvá ku,

musím jíti na procházku.

Potom se bude toulati,
leckams sem i tam šoulati.
V erejšího dne hledati,
a teprve se dom vrátí.
Když usednou všechny vrány,
co by jen nezmeškal brány.
Takhle kdo je dlužen mnoho,
forteale užívá toho.
A sotva n kdy posta í,
dluh bývá ím dál vždy mladší.
Kdo ho dlouho nezaplatí,
jist všechno spaní stratí.

O vín

Kdo pak má v svém dom dosti,
dobrého vína v hojnosti.
Avšak ho st ízdm užívá,
každý den st ízlivý bývá.
Ten lov k jest zemským Bohem,
sluší ho chváliti v mnohém.

/M6b/ 172

A v kom není v pití míra
když se co svin ožírá,
Tenhle nikdá nic dobrého,
nesvede z ožralství svého.
Aniž hoden jaký chvály,
le tu když se v blát kálí.
Protož ty m j raddu zdravú,
vrazíli se víno v hlavu.
Ten oby ej zachovávej,
hned toho trunku odspávej.
Cítíšli víno v kotrb ,
d ív než rozsvítí na krb .

Vstou hned od svých adovník ,
nep íjímej víc koflík .
Jakž poznáš, že jsi opilý,
by tu byl tv j p ítel milý.
Jdi ty rád e p edce spáti,
než by tu m l n tco žvátí.
Kdo se ístí skrz mluvení,
že ješt opilý není.
Ten sám na sebe žaluje,
že se ožral okazuje.
Ale již pak t chto así,
tém p i každy kém kvasu.
To sob zoby ejili
opraví, že nejsou opilí.

/M7a/ 173

Dokud kdo na nohách státi,
m že a od stolu vstáti.
Ano mnohý žere co v l
splní rad i plnou než p l.
Ožere se jako svin ,
bu na piv neb na vín .
A do krku se nalije,
dív že se hnedky nezblíje.
Avšak se v tom znáti nechce,
ale vymlouvá se p edce.
A ka: ožrati mne cht li,
a sami dobrej rouš m li.
Já pak byl jako neni ky,
ekl bych m j milý zlatí ký.
A ty sotva na nohách stál,
aleckdes sebou vozem dal,
Ledacos jsi tlachal a žval,
nest ídm s se chechtal a smál.

N kdys ne jiné šnorchloval,
k svád , k r znicis sm oval.
Žes byl k tomu velmi hrubý,
a chodils v plášci na ruby.
Za ež by se v hrdlo styd l,
kdyby se st ízlivý vid l.
A ješt se pak zastáváš,
za vožralce nepoznáváš.

/M7b/174

Le tím jakž vejš oznámeno
že je to zoby ejeno.
Když se nyní p i shledání,
bu m s ané, nebo páni.
Kn ží, písá i i žáci,
emeslníci neb sedláci.
Do n moty neupíjí,
až se hnedky ist zblíjí.
Praví tak že jsou opilí,
sprosta zhola nic nebyli.
A žádné hned jak jsou cht li,
že dobré v le nem li,
Ale ty p íteli milý,
by nebyl i se opilý.
A pod tím vyp áhni záhy,
v jídle v pití m j vždy váhy.
Aby všecko v glejchu stálo,
když by se že je as zdálo.
Odtud jíti neprodlívej,
nejposledn jší nebyvej.
Nebo kdy se hlava klípej,
ten as spat jíti nejlípe.
Uslyšíš ráno noviny,
bude n kdo zerván jiný,

A ty pak všeho uležíš,
mšci i hlav polehíš.

/M8a/ 175

Sám sob d kovat budeš
soudu i nemoci zbudeš.

A v z také i to dále,
že to není k žádné chvále.
A nic nezní, mladý lov k,
by pak byl on kdo koliv k.

Když se rád opijí vínem,
bývá sto led íms vinen.

Tím svú mladost velmi hubí,
zvláš když se v tom ještě chlubí.

Že dob e, dobré víno zná,
v tší hanbu, než chválu má.
Ty v jiném chválen býti cht j,
a cos te etl v pam ti m j.

O léka i.

Varuj se toho léka e,
doktora apatyká e.

Který má mnoho um ní,
ale žádného skúšení.

Těž léka e vožralého,
s pilností vyst íhej se ho.

Neporou ej se léka i,
když neznámé tra ky va í.

/M8b/ 176

Cht na tob pokusiti,
mohou li co platní býti.
Sv se rad i um lému,
k tomu dob e skúšenému.
Kterýž zná neduh v moci,

a k tvé podobné nemoci.
Prve jich mnoho uzdravil,
n koho hrdla nezbavil.
Jako jsou ti neum lí,
a léka i nedosp lí.
Že jich víc z mo í než zhojí,
pro ež se jich lidé bojí.
kouc léka jest poctivý kat,
krom toho že má lepší plat.
A jest pravda že takoví,
však se o nich v bec to ví.
Mnohé nebohé zhojili,
tak jako by je zabili.
Pacient m dávajíce,
dv kop stolic i více.
A tudy je velmi zmohli,
na onen sv t jim pomohli.
Že jsou po bet šli ke mši,
a byla by žalost menší,
Kdyby smrtí p irozenou
ne tou násilnou, zmoženou.

/N1a/ 177

Tíše pokojm zem eli,
mén bychom jich želeli.
Protož hov j zdraví svému,
léka i neskušenému.
A zvláš tomu vznešenému,
cizozemci n kterému.
Aby do rukou nep išel,
snad by ty též tak ke mši šel.
A jest bídné živu býti,
kdo musí léka e míti.
Nebo asto zapovídá,

tob co on sám rád jídá.

O psech

Malého psí ka nechovej,
k emu jest tob takovej.
Hodí se ten kn žím, pannám,
královnám, a nebo kn žnám.
Aby s nim m li své h í ky,
dcpali jej do rukavi ky.
K stky z ptá k aby jídal,
na pe inách p kn líhal.
Ty by s nim m l v tší práci,
než t ebas s Turkem vojáci.

/N1b/ 178

Psi kte í t ost íhají
v noci d m tv j obíhají.
A na zlod je št kají,
p íblížití jim nedají.
Dom tvému jsou pot ební,
a jen jedí k ry chlební.
Ty m žeš sob chovati,
na et z uvazovati.
Aby ve dne net kali,
a po polích neb hali.
Zv i, pták neplašili,
a zajíc nestrašili.
Tudy škody ned lali,
neb n koho nezežrali.
Aby pak za ty bolesti,
pokuty nemusil nésti.
Sedláci prv o tom v dí,
nech se jist toho hledí.

Kdo nebude psa vázati,
musí hned strych vovsa dáti.

T i dni v v ži kukati,
by se hled l toho káti.
Voha , chrt , slídník ,
ptá k a veve i ník .
T ch ps též nechovej sob ,
neb se ti nehodí tob .

/N2a/ 179

Více sn dí než uhoní,
málo mé stojí než koni.
Nesou z vody by i v elo,
nic p ed nimi není celo.
Hned všudy všecko vyslídí,
v každém kout smradí, cídí.

A než zajíce udáví,
celou krávu nimi stráví.
A mnozí jich mnoho váží,
spíš jim jísti dáti káží.
Nežli lov ku chudému
a neb eledínu svému,
A však ty nato málo dbej,
pan m té kratochvíle p ej.
Nech sob oni lišky štvou,
a mají v tom kratochvil svou.

Honí zajíce kusýho,
kouc: huša, huša není ho.
Aneb vep e divokého
a zvláš vlka hltavého.
Co sob uštvou, uhoní,
nech to její sami oni.
T ebas každý den zv inu,
ty sob zvol hov zinu.

Neb mají na nakládati,
i také psy ím chovati.

N2b/ 180

Tob by sporo nebylo,
a to se nic netrefilo.
Ty jsa hospodá pot ebný,
na ty v ci bezpot ebný.
Necht j initi nákladu,
I v tom dá v dobrou radu.
Jelsti ji chceš oblíbiti,
bude se moci hoditi.
I též s tvou sporotou býti,
a o to víc chleba míti.

O šatstvu

O šatstvu toto znamenej,
jak ty máš býti od nej.
Chcešli míti drahé šaty,
musíš míti groše zlatý.
Neb kdo v jakých šatech chodí,
tím toho jako dovodí.
Jak mnohou vede outratu,
a co se mu schází platu.
Kdo se p ílišn šperkuje,
drahým rouchem ozdobuje.
Nenávisti neuchází,
nýbrž v nelíbku p ichází.

/N3a/ 181

Hle ty a snaž se s pilností,
rad e svou dobrotivostí.
Líbiti lidem ne šaty,
tak nebudeš v posm ch vzatý.

Která žena muže svého,
holduje a vždy prošeho.
Aby jí píkoupil šátk,
butykátku neb šamlatku.
Majíc prve v něm choditi,
mže se hned dovtípiti.
Že tu není milost pravá,
a není na něj laskava.
Neb chtěc se jiným líbiti,
a nkomu rovná býti.
Smí to na svém zadku nésti,
na by on mlživnost vésti.
Naposledy o šatstvu znej,
toto krátké nauení m j.
Kdo pkné šaty miluje,
nerád se v mysli snižuje.
Neb má li kus aksamítu,
na sob sukni z tykýtu.
Neb n jakou v c hedbávnou,
a šrkami premoanou.
Domnívá se, že jest kníže,
necho k n mu jiný blíže.

/N3b/ 182

On jsa vycpaný bavlnou
N kdy t ebas vov í vlnou.
Jen toho šet a piln hle,
nadejmá se co holub hned.
Všecken sv t zmámený vid t
za se má nejeden styd t.
Vtom se nad jiné honosí,
pejchá v šatstvu kteréž nosí.
Protož mírn se v tom chovej,
a nebu ty též takovej.

Cho v šatstvu v slušném od vu,
pejcha zasluguje hn vu.
A nikdá bez h íchu není,
v em má lov k zalíbení.
Jakož sob oblíbili,
mnozí již zoby ejili.
Že po vlasku nesou šaty,
každý jako pán bohatý.
Zvlášt písa i n kte í,
dobrý se snadno vym í.
Musím pravdu pov díti,
nepo ne písa em býti.
A má hned pe í pštrosové,
aneb dv t i e ábové.
Ano se mu tu vždy klátí,
a bude mu zh ru státi.

/N4a/ 183

A ještě mnohému sluší,
líp za ucho pérko husí.
Kdyby s tím ásto zacházel,
s pštrosovým se neprocházel.
Míval by po et správn jší,
byl by své služby piln jší.
Radou dávám tuto také,
kdo jsi v panské služb jaké.
Medle necho v šatstvu pyšn ,
nep epe uj tak p ílišn
Aby to nebylo r eno,
tob od lidí p i teno.
Že ty nedávno jsa tu hle,
ubližuješ panské truhle.
Nerovnej se emeslník m,
ševc m, krej ím, kožišník m.

Oni ten obyčej mají,
v tom sobě k talt zakládají.
Mnohý by byl otrhaný,
kabát měl dosti zedraný,
Skun kusa, poctivíc nic,
však sobě toho váží víc.
Když jen má šmuk, pérko taký,
jako psy vocas n jaký.
Již jest jeho veselý kvas,
sadí se co plát nný ksas.

/N4b/ 184

Ale vy milí písá i,
zvlášť mladí hospodá i.
Mjte od nich k talt rozdílný,
bu každý své práce pilný,
A chovej se v rn , ctnostn .
cho jako tv j otec sprostn .
A tím jist získáš chválu,
od dobrých lidí nemalú.
Tudy i pomluvy ujdeš,
lásku k sob míti budeš.

O dobré pov sti

Ten ob v nejslušn jší jest,
mívá ode všech hodnou est.
Kdož jest odín ctnou pov stí,
nemá na sob ne eští.
Ani škraloupu žádného
jsa rodu, lože dobrého.
Váží sob poctivosti
chová se ctn od mladosti.
A kdo se dobře nechová,
své pov sti nezachová.

Nebývá dán do ou adu,
pro p etržení ne ádu.

/N5a/ 185

Tupí ho duchovní, sv tští,
hned mu tím o i zapleští.
Jak se zhyzdí jednou vadou,
nesmyje se žádnou vodou.
By mu n kdy pokoj dali,
jako by s tím lidé spali.
Však za nejmenší p í inou,
hned mu to zase vyzdvihnou.
*Protož se hle ctn chovati,
dítkám pov st zachovati.
Aby vejstr kú nem li,
za tob se nestyd li.
Ty pak nebudešli dbáti
o svou dobrou pov st státi,
Budeš sám svým ukrutníkem,
své dobré cti násilníkem.
U iníš hanbu p átel m,
dáš se v posm ch nep átel m.
Ale lép se ctí um íti.
než na sv t bez ní býti.
Neb kdož um e s poctivostí,
nechá dítkám statku dosti.*

O služebníku

Jestli služebník p i tob ,
že mnoho smejšlí o sob .

/N5b/ 186

Jsa mu na myslí vysoko,
pyšn nese hlavu, oko.

Toho do sebe zaže pry ,
nešan j ho sob hned nic.
Jako zlosyna jiného,
aneb nep ítele tvého.
Takový se též nehodí,
kterýž ti vždycky lahodí.
Tvým zlým in m pochlebuje,
by zle bylo vždy schvaluje.
Nenechávej ho p i sob ,
uškodil by v mi tob .
Ten pak kterýž sám pro sebe,
u soused chválí tebe
Nijakž mu toho neschvaluj,
než všelijak se ho varuj.
Aby tebe nepodvedl,
kdyby k tomu sv j as shlédł.
Který se pak zato stydí,
když n tco nectného vidí.
Toho služebníka miluj,
k n mu se láskou nachyl j.
Taky jakožto k synu svému,
jest pot eben domu tvému.
Dává hned dobrou nad ji,
že se p i n m ctnosti stkv jí.

/N6a/ 187

A že bude v rný ve všem,
ten se hodí k službám ke všem.

O d ve ce služebné

Mášli d ve ku služebnou,
dávám vejstrahu pot ebnou.
Jestli p kn jší než paní,
nenes asto oka na ní.

Ani samotná v pokoji,
nech s tebou dlouho nestojí.
Necho ji potm budití,
snad by ji mohl uškoditi.
Nep idávej k lám ohn ,
aby se nespálil škodn .
Nebo jest v c nebezpe ná,
dívka mladá a všete ná.
Kteráž než doslouží roku
chce zakusiti obroku.
Nemuž li jiného míti
S tebou se chce seznámiti.
Ty pak jestli že se svábíš
strach jest že svou duší zabíš,
Nevyjdeš z toho kališt ,
až se zkoupeš zmyješ ist .

/N6b/ 188

*Protož radím z up ímnosti,
odvra o i od marnosti
Medle nech co není tvého
však máš svého do nového.
Opat rad e svou stodolu,
bu te s ženou dob e spolu.
Nedluž se u zakusila,
oplatíš zase musila.
Budešli jidne vorati,
musíš sv j grunt obmeškati.*

O trestání eládky

Jestli kte í z tvé eledi,
tvého dobrého nehledí.
A p i práci jsou nedbalí,

k tomu nekyp í, vospalí.
Chceš li je kdy potrestati,
hle se v tom takto chovati.
Ne tresci nikdá eledi,
ten as když za stolem jedí.
A by to nebylo r eno,
tob od lidí p i teno.
Že je bez p í iny tresceš,
neb jim jídla p áti nechceš.

/N7a/ 189

iníš nad nimi kázání,
by je zahnal od snídání.
Potom k ob du k ve e i,
aby nep išli n kte í.
Ale když bude po stole,
tu jich po tresci do vole.
ka: tohoto nechci míti,
ale musí takto býti.
Abyste pokrm v i mzdy
své, zasluhovali hle vždy.
Pokárej jich p kn slovy,
a m j na n pozor znovy.
Zda jsou se co opravili,
napomenutím zlepšili.
Pakli na svém stojí p edce,
váží tvé dobroty lehce.
N který z nich dbáti nechce,
p em jej kyjem p es plece.
P ilož i sta a u ije.
krom hlavy nebo šíje,
Avšak když budeš trestati,
ten as nemáš se hn vati.
Nebo kdyby z hn vu trestal,

nevím jak by potom p estal.
Snad by mu zdraví uškodil,
že by se lidem nehodi
A protož i v tom mírný bu ,
asem laskav vinu su ,
Jestli že není ze zlosti,
odpust s takou d v rností.
Že i tob odpustí B h,
tv j za h íchy povinný dluh.

O hn vu

Praví moudrých lidí množství,
že hn v jest krátké bláznovství.
Aniž m ž k jinému emu,
p irovnati se než k n mu.
Všecky h íchy m že skrýti
lov k v sob zatajiti.
Hn vu pak nijakž nem že
nebo on každého zm že.
Hned se najevo vyrazí.
a nejednoho urazí.
A tvá i se nejprve zjeví,
a svých posu k v nesleví.
Vedlé jeho oby eje,
p idrží se obli eje.
Kdo má pak takové zdání,
že netrefné p irovnání.

/N8a/ 191

Hn vu k bláznovství pouhému,
tuto dám odpov d jemu.
Pohle piln na osobu,
šet všelikého sp sobu.
Pravého p irozeného,

šaška, blázna nemoudrého.

Uz íš všecky oby eje,
že se s ním rovn tak d je.

Jako ten kdo se rozhn vá,
a hn v najevo vylévá.

O i vrtké a krvavé,
plaché sem i tam t kavé.

A usta t epetající,
slíny co kanec mecící.
e sp šná, ktomu koktavá,

nevážná také brebtavá.

Že slovo, slova poráží,
mluviti vážn p ekází.

Ruce k tomu nepokojné,
Suaní noh velmi bujné.

I všecko t lo splašené,
Jako te tele zt ešt né.

Skoro ho nelze poznati

A nem žeš rozeznati

Mrzký li h ích i škaredý,
An bude až všecken bledý.

/N8b/ 192

Snáze jest hle neh ešiti,

než pak pokání initi.

V srdce h íchu nevpoušt ti,

než ho bolestn želeti.

Avšak proti hn vu proto,

výborné léka ství toho.

Na pam ti se vždy míti,

a hned sprvu odep íti.

Tomu nezbednému hnutí,

kteréž t tak k zlému nutí.

Aby pak v hn v neupadl,

že by sám sebou nevládl.
Hn v jakž vejde v rozpálení,
již tu nic rozumu není.
A kdo jej do sebe vpustí,
on se ho snad nespustí.
Bude divn pakostiti,
a naprosto to initi.
Ne to co lov k chce emu,
ale co se libí jemu.
Kdož má nep átely koli,
a neodep e jim v poli.
Jestli jim ke zdem nebrání,
st žka se jim pak obrání.
Tak také prvnímu hnutí,
kdo hned neodep e s chutí.

/O1a/ 193

Zt žka když se hn v v bé e ve ,
bude jej moct vybyti ven,
Aby po sob mrzkého,
škraloupu vždy n jakého.
Sv domí nepozustail
N které ctnosti nezbavil.
Nesluší to na moudrého
lov ka opatrného,
Aby se tak hn vati sm l.
H ešící v nenávisti m l.
Jinák musilo by býti
Sám se též v nenávist vzíti.
Neb sumou žádného není,
Aby tyl bez provin ní.
Aby se mu proti ctnostem,
Dobrym mrav m šlechtnostem.
N tco též nep ihodilo,

Což by i jiným škodilo.
A snad i to provin ní,
Pot ebuje odpušt ní.
Protož ty nebu hn vivej,
Rozumu vždycky užívej.
Nech vzsteklého rozpálení,
Nebo to lidská v c není.
Ale jest hovadská práv ,
Pomysli i nato zdráv .

/ O1b/ 194

Najiného h ešícího
Tob v n t em škodícího.
Jestli se hn váš do krve,
Hn vej se na sebe prvé.
Chcešli pravým soudcem býti,
Musíš ke všem rovnost míti.
Aby sám se nezastával,
a jiným vinny nedával.
Ale jak odpouštíš sob ,
odpust také cizí mdlob .
A tak tím p i každém inu
Odejmeš hn vu p í inu.
Nebudeš p ítel vzsteklík ,
ani též soused hn vník .
Ale moudrého otce syn,
t žce nenesa cizích vin.
Nejsa jako k vášnivý,
aneb vzsteklý pes prchlivý.
in sob ve všem vážn ,
rozšafn , moud e a vlažn .
Tím posloužíš zdraví svému,
budeš p íjemná každému.

O milování od svých služebník v.

Kdo koli chce od svých bližních,
bu od p átel neb od jiných.

A zvláš od svých služebník v.
svého domu náchlebník v.

Milován býti od koho
musí sám milovat toho.

Neb milost jest v c taková,
že se p iv tiv chová.

Všelikterak naklo uje,
k tomu, kdož jiné miluje.

Tedy kohož nemiluješ.
a sob neoblibuješ.

Nenad j se, nedomnívej,
ani na to nespólňej.

Aby on tebe miloval,
sám by tím sebe svozoval.

Neb milost odm ny žádá,
a v tom ji sob pokládá.

Když jest zase milována,
tudy jest hle dokázána.

A když co žádá jiného,
toho znej býti každého.

Více že jest pochlebníkem,
než tvým v rným služebníkem.

Neb služebník milujeli,
a nebo p isluhujeli.

Pro peníze pánu svému
nemuž býti v rný jemu.

A když bude jinde íti,
že bude víc pen z míti.

Hned mu sloužiti p estane,
ka,; n j se tu dob e pane.
A tak se jinam p enese,
kde víc dar nad je se.
P edešlí potentatové,
m li rozdíly takové.
Mezi svými služebníky,
otroky a nájemníky.
Žádného chovat necht li,
p i svém dvo e netrp li.
Kdož sloužil pen z m více,
nežli t m svým pán m sice.
Takoví jen hledí k brání,
ajsou hodni kyjem praní.
Neb svou službu také milost,
v rnost všelijakou pilnost.
Ze peníze prodávají.
a k pánu lásky nemají.

/O3a/ 197

Kdo pak z lásky v rný není,
peníze ho t žce zm ní.
Kdo neslouží z malých dar ,
by mu pak dal pen z s káru.
V rný skrze to nebude,
své nev ty nepozbude.
Takových jest chytrost známá,
ím dále slouží u pána.
Musí služba vzh ru jíti,
by hned pán nem l nic míti.
Ale zásluha pak dol ,
na vopak drží tu školu.
Z toho se m ž to souditi,
velmi snadn domysliti.

O lásce aneb milosti,
rad ji a dím chytrosti.
Tch najemných služebníků v,
Pána svého náhlebníků v.
Na koho jsou laskavější,
aneb jeho jsou pilnější.
Pánali i jeho mšce
není to poznati třeba,
Tuto se nic nedořká,
ale koho se dotýká.
Nech se vtípi jestli ze chce,
hledí pilně svého mšce.

/O3b/ 198

By mu ho přestrašili,
naruby neobrátili.
Avšak páni všelijací,
poznajíce v rnou práci.
V rných služebníků v pravých,
na sebe vždycky laskavých.
Nemají jich opouštět,
a toho se dopouštět.
Aby p i nich darmo byli,
sobě nic nevysloužili.
Ale dle stavu, hodnosti,
mají jim iinit milosti.
By na ně pamatovali,
své práce nelitovali.
Jiní tím vzbuzení jsouce,
takovou lásku vidouce.
Aby se na službu táhli
zdali by také dosáhli.
Podobné jaké milosti
sloužili v rní s vdlostí.

Však služebníci ti jistí,
nemají sloužit z ko isti.
Pán m svým, ale z milosti
nejspíš tak vyslouží dosti.
Kdo pak nem ž milovati,
pána svého jemu p áti.

/O4a/ 199

Nem ž mu také sloužiti,
hle se od n ho vzdáliti.
Nebo kde není milosti
tu nem ž býti v rnosti.
*Protož se te toho íká,
budešli mít služebníka.*
*M j piln pozor na n ho,
šet toho nejvíc od n ho.*
Jestli t v rn miluje.
zdali z lásky p isluhuje.
íli k tvému m šci m í,
nech se mu mnoho nev í.
Takového neoblíbuj,
a mnoho mu nezaslib j.
Le poznáš když bude dále,
že vždy slouží z lásky stále.
Toho necht j opustiti
hle ho slušn opat iti.
Také mu hodnou mzdu dáti,
aby on to mohl znáti.
Že jsou vd né služby jeho,
a že máš pam t na n ho.
Tím hle toho získáš sob
jiní se potáhnou k tob .
Že budeš vžcy t ch dost míti,
kdož budou rádi sloužiti.

/O4b/ 200

O milování ode všech lidí

A kdo chce pak lásku míti,
ode všech milován býti,
A zvlášť lov k povýšený,
nad jiné vzáctný, vznešený,
Ten ukazuj ke všem milost,
s strachem, bázní, dobrotivost.

Neb budešli ukrutnosti,
užívati a p[ro]ísnosti.

Ne ekej, aby ty mnoho,
milován byl kdy od koho.
Neb o tom tak psáno stojí,
kolik se jich tebe bojí.

I ty t[vo]ch se báti musíš,
nev[ě]říšli snad, pokusíš,
Skušaná v[ě]c jiná není,
že každý od p[ro]irození,
V nenavisti má vždy toho,
kohož se strachuje mnoho.
Všeho zlého tomu žádá,
svou lest proti n[ě]mu skládá.
Kohož se bojí a hrozí,

/O5a/ 201

protož zle d[ě]lají mnozí.
Že t[vo]m života sv[ě]tují,
kt[e]žto se jich strachují.
Neb ten každý v každé dob[ě],
a se má dost p[ro]kn[ě]k tob[ě].
Slouží s strachem také s bázní,
nebo jej máš v tuhé kázní.
Však by mu bylo mileji,
a vid[ě]l by t[vo] rad[ě] ji.

N kde mezi pekelníky,
dolejšími hamerníky.
Tu kde ertí šídla kalí,
aby t tam chutn vzali.
Než by bydlel mezi nimi,
a tak zle nakládal s nimi.
Neb kdo chce milován býti,
a ode všech lásku míti.
Musí s nimi nakládati,
laskav se k nim chovati.
Služebníci neb poddaní,
vedle moudrých lidí zdání.
Jestli je za nic pokládáš,
s nimi ukrutn nakládáš-
Jsa jim mnohém vždycky více,
za strach než za Pána sice.
Ti toho budou žádati
v rn p áti, vinšovati.

/O5b/ 202

Aby tebe mohli zbyti
kouc: takto budou prositi.
Bodej toho pána ert vzal
a nám brzy jiného dal.
Nad jice se po tob ,
že najdou lepšího sob .
Ale ídko se to stává,
ta je nad je sklamává.
By po zlém pánu lepší byl,
škodného ukrutenství zbyl.
Ale spíše po dobrém zlý,
a po zlém ješt horší vždy.
To se pak poznává, vidí,
že sama nad je lidí.

K tomu vede aneb drží,
že p edešlej pán je mrzí,
Nového vždycky žádají,
a když pak i toho mají,
Op t by jinému cht li,
aby vždy prom nu m li.
To pak a koli se stává,
že je nad je sklamává.
A místo pána lepšího,
že dostávají horšího.
Však se proto p ece t ší,
a v té nad ji tak h eší.

/O6a/ 203

Když se v pánech p emitají,
co v hnilicích p ebírají
A teprve pak mnohokrát,
to slejcháváme astokrát
Když zlého pana do kají,
tu náramn na íkají.
Na prvního spomínají,
a co jsou stratili, znají.
Onoho chválí, želejí,
tohoto míti necht jí.
Ale nic jiného není,
v tom, že tak lidé chtí m ní.
Nežli pána p ítomného,
s lidmi poddanými jeho.
To ne lidské nakládání,
a k nim ukrutné chování.
A protož hle milostiví,
bu te páni dobrotiví.
Budou vám malí, velicí,
poddaní i služebníci.

Dlouhého života p áti,
všeho dobrého žádati.
Neb nic dobrovoln jšího,
není asu nyn jšího.
Jako milost, jenž žádného,
nechce míti bezd něho.

/O6b/ 204

Dobrovelná musí býti
strachem nedá se nutiti.
Aniž ten práv miluje,
nech se jak chce postavuje,
Kohož ty sám nemiluješ,
jen se darmo tím troštuješ.
Milost vždy odm ny hledá,
a vždycky se zas ohlédá.
Lidské p irození milé,
tak jest velmi ušlechtilé.
Že se nedopustí toho,
by nenávid lo koho,
Kdož je up ímn miluje,
hned se zase odm ũje.
Totiž, kdož laskav na tebe,
ty zas na jak sám na sebe.
A kdož t pak nemiluje,
než v srdci svém potupuje.
An vzal t voškliivost sob ,
strašidlem jsa vždycky tob .
Jest to proti p irození,
tvému v mi jiná není.
Aby ty mu mohl co p áti,
a v rn ho milovati.
Le by Kristova u ení,
následoval pravdy tení.

/O7a/ 205

Ale to jest již k es anská
Instrukcí a ne pohanská.
Protož hospodá i mladý,
poslechni této mé rady.
Kterou zavru e í krátkú,
budeš li míti eládku.
A neb služebíky jaké,
bu to i poddané také.
Hle k nim dobrotivým býti,
všelijakou lásku míti,
Necht j jim k ivdy initi.
ale rad ji chrániti,
Ukrutnosti té se varuj,
milostiv vždy je strav j.
A budou t milovati.,
všeho dobrého žádati
Získáš v nou chválu sob ,
také i když lehneš v hrob .
Budou na t spomínati,
s Bohem bytu v Nebi p áti.

O zlém narození

asto se i to trefuje,
že se nejeden fresuje.

/O7b/ 206

Na íká na své rodi e
stejská sob , velmi py e.
Pot šen býti nem že,
že narozen z zlého l že.
K tomu i vejstr ky mívá,
a nejeden mu p ezdivá.
Zkurvysynu zpanchartilý

jsi v rodu nepoda ilý.
Nejsi jiným dobrým roven,
tohoto onoho hoden.
Proti tomu pot šení
toto muož býti Nau ení.
Kteréž mudrci sepsali,
i také v bec vydali.
Že poctivost jest nejvyšší,
jediná a nejp edn jší.
Totižto v mysli ctným býti,
to jeslti že budeš míti.
Sumarum konec té e i.
tedy hle všecky tvé v ci.
Poctivé jsou a vždy budou,
pomluvy všeliké ujdou.
Paklis v mysli nepoctivý,
zprn ný a nestydlivý,
Poctivé tvé narození
v mi, že ni ímž není.

/O8a/ 207

Neb kdo jest dob e, poctiv ,
živ na sv t spravedliv .
Dob e poctiv umírá,
se ctí se odsud odbírá.
Ale kdož pak zde zle živ jest,
by m l v sv t všelikou est.
K tomu by pak nevím, kdo byl,
a jakkoli se ozdobil.
Dob e (to mu nespom že),
narozen býti nem že.
Neb co jest platno slepému,
lov ku nevidomému.
N kam p knou cestu míti,

po ní krá eti a jíti.
Pon vadž pak nevidí jí,
aniž kam jde, znamená ví.
Těž co jest platno n komu,
dobré narození tomu.
Kdo bude zlý život vésti,
musí i s tím hanbu nésti.
Volil bych rad ji sob ,
povím v rnou pravdu tob .
Zel narozenému býti,
dobrý, ctnostný život míti.
Nežli dob e jsa narozen,
Od dobrých rodi splozen.

/O8b/ 208

Sám zle na sv t hanebn
živ býti nechvalitebn .
Žádný v c h íchu nenese,
kteráž jakkoli d je se.
Bez v le lov ka bývá,
ta mu hned níc neškodivá.
Že jsi se v h íchu narodil,
tíms ty sob neuškodil.
Není tu tvá v tom p í ina,
ale rodi v tvých vinna.
Medle co tob do toho,
nic ty nato nedbej mnoho.
Nem j proto smutku ho e,
než toliko živ bu dob e.
V mi toho jiná není,
opravíš zlé narození.
Jestliže sám nic škodného,
zlého a nepoctivého.
Níkdá initi nebudeš

hned vši vejstr ky pozbudeš.
Nedbej, že otec i máť ,
živi jsou tak nestydat .
Ty toho hle ve dne v noci,
aby se nevrhl po otci.
Ani také po mate i,
a by nevy tli n kte í.

/P1a/ 209

Tu matku tvou, také otce
kouc: jaký strom, tak ovotce.
A jest právo p irozené,
a od Boha na ízené.
Aby syn své rodi e ctil,
jich se bál, jim poslušen byl.
Ale však to právo není,
jsou li zlí, m j nato z ení.
Aby jich v tom následoval,
aneb po nich postupoval.
O h íších, nepoctivostech,
a všelikých nepravostech.
Otc v i také matek svých.
a jejich všech vejstupk zlych.
Synové hle te ml eti,
o tom necht jte v d ti.
Ale s skutky šlechetnými,
všemi mravy poctivými.
S nimi se vždy srovnávejte,
jiným ctným p íklad dávejte.
Nebo chvála ut šená,
o tob bude vznešená.
Když budou lidé mluvíti,
o tob v bec pravíti.
Žes lepší než rodi ové

tvoji a jiní p edkové.

/P1b/ 210

Máš rad ji tomu býti,
mnohem víc se snažiti.
Aby ty zlého otce syn,
za dobrého byl rad i jmín,
Než maje otce dobrého,
sloul, a neb byl zlý syn jeho.
Neb ve všelikém chválení,
itaké ve zlém han ní.
To co jest vlastního komu,
má to býti dáno tomu.
A spravedliv váženo,
a na n ho obráceno.
Jeslti že pak n t í jiná,
na n kom jest cizí vinna.
Nem že tím stíhán býti
a nemá mu to škoditi.
Také chvála nep ipadá,
spravedliv se nevzkládá.
Na n t í jinou osobu,
jeslti jsou co v kterou dobu.
Jiní ctného u inili,
a p edkové zasloužili.
Jeslti sám nic také nyní,
chvályhodného ne iní.
A protož na tom dátum jest,
pon vadž hanba také est.

/P2a/ 211

O emž tut o íním zmínku
ta záleží na u inku,
Vlastním, jednoho každého

zlého anebo dobrého.
Tedy nic ti k hanbě není,
mám v tom toho potěšení
Jsili tak postranním synem,
že ty nejsi tím nic vinen,
Neb Bohové ani lidé,
le horší než zrádci Židé.
Nebudou tě zlehovati,
z toho viniti, trestati.
Věm jst tvé v lě nebylo,
bez teba se pšobilo.
Takové to drobné dílo,
kdo ví an snad potmě bylo.
Žes ty nemoho nic viděti,
co se to dělá v děti,
A se tomu dobře vědí,
když se zabějval v mateřím.
Tvůj otec pro tebe vělží,
jakž mají obyčejní muži.
Někdy v šatech se drátí,
s matkou o tětího hrátí
Žes odtud daleko nebyl
neb jsi se pak brzy zjevil.

/P2b/ 212

Však hned nic nebyls vinen tím
nebo jsi ty nekázal jim.
Než k kterému kolíčinu.
přistoupíš v kterou hodinu.
Z toho nelze se vyníti,
musíš přetruiniti.
Jestli otec matka z mládu,
splodili tě proti ádu.
Oni tazo odbejvati,

musejí odpovídati.
Ty v tom neviný z stáváš,
pokuty se neobáváš.
By to soudili Bohové,
aby takoví synové
M li u astníci býti.
rodi v svých toho sjíti.
Nebyl y snad mnohý vd en,
a židáný sebou bezpe en.
Nebo toho neví žádný,
jeslti ádný i ne ádný.
Jaké jest jeho splození,
na tento sv t vykro ení.
Matka každá nejlep to ví,
ale každému nepoví.
Dosti o mnohých ítáme,
i dodnes n které známe.

/P3a/ 213

Jak z vyšších tak také z nižších,
nám našich Kav ích hor bližších.

Že se velmi honosili,
dobrým l žem se chlubili.
A proto jsouc tak nadutí,
byli pankharté mrzutí.
Obzvlášt n Romulus onen,
I také Atrydes po n m.
Perses a Xuguita králi,
ti všickni toho neznali.
Aby jejich milé matky,
hryzly rády jabka sladký.
Totiž aby se podnesly,
když s jinými v známost vešly.
Alexandra velikého

Tež také ho matka jeho.
Pod manželskou tou zást rou,
zplodila nedobrou m rou.
Císa Augustus šlechetný
nejsou ty e i klevetný.
M l jiného otce myln
a když se nato ptal piln .
Doptal se v skutku že taký,
splodil ho peka n jaký.
Však se pro to nic nehn val,
ale ješt neprodléval.

/P3b/ 214

Toho velmi darovati,
a sob ho šanovati.
Kdo mu pravdu zjevil o tom,
takto promluvil ekl potom
Jakým prej způsobem koli
neprotivím se nikoli,
Na tent osv t jsem vyveden,
k tomuto sv tlu p iveden.
Nech o tom Bohové soudí,
jsem tím jist že nepobloudí.
Ctnost vše má že opravit
ano m že u initi.
Z nejhoršího nejlepšího.
také asu nyn jšího
Neb ctnost nemá nato z ení,
kdo jakého narození.
Než toliko jak kdo živ jest,
z toho mu jde pochvala, est.
Z tvého pak zplození jiní
po et vydají, u iní.
Ale ty z života svého.

a z zachování mravného
Před Bohem tě neobtíží.
Narození neponíží.
Ani také nepovejší
Nižádná poctivost zdejší.

/P4a/ 215

Sami toliko skutkové
dobří aneb zlí činové.
Tebe před Bohem oslaví,
a nebo zase zohaví.
Jak jsi pak koli narozen,
na světě zle nebo dobře splozen.
Budešli jedné míti ctnost,
dobře narozen, šťastně srost.
*Protož horspo ádi sprostný,
jsi li jen toliko ctnostný.
By pak byl z levého boku,
a by lidem těžký k oku.
Nebe toho v hore sobě,
neb to nic neškodí tobě.
Nebo co se koli stalo,
to se bez tvé vlně dalo.
Rodinové tvoji za tu,
takú věc vezmou odplatu.
Jsouce přinejmenší té škody,
že pili kradené vody.
Ty jen hleď dobře živ býti,
aby mohl dobře umřítí.
To s tebou před Bohem stane,
tvá ctnostť všudy zastane.
Že vejstrky všelijaké,
a lidské pomluvy také.*

/P4b/ 216

*Zhola tob neuškodí,
ze všeho t vysvobodí
Vzáctný i s tím se vším budeš,
toho škraloupu pozbudeš.
Zast eš cizí vinnu ctností,
pro ctnost budeš v poctivosti.*

O odkládání času k dobrému

Mnoho se lidí podvodí,
což jim i nemálo škodí,
Že na smrt zdaleka hledí,
jak brzy zemrou neví dí.
Tém jsme všickni takoví,
jako se nám te napoví
Že vždy daleko hledíme,
na skonění nemyslíme.
Protož sob tím folkujem
den ode dne odtahujem.
Svého života napravit,
a všeho se zlého zbavit
Nedbajíc co v rukou máme,
nejistého se chápáme.
Jestli to zvyklost bláznivá
a nám všem velmi škodlivá,

/P5a/ 217

Žádat času potomního,
zanedbati nyní jšího.
Pro ež se nám to pihází,
že nám vždy času uchází,
Co jiného jest mysliti,
že chceš zítra dobrým býti.
Když dnes jsi zlý ve zlém kvasu,

tímhle pronášíš, že asu.
Nejistému se raduješ,
jistý máš potracuješ.
Mohl bys i v tom býti snesen,
jsa mnohými hříchy zdešen.
Do kaje dne ziejt ejšího
aby se chopil lepšího.
Hledl to před sebe vzíti,
jaký jsi se chystal býti.
Ale že jiná to bývá
odtah dlouhé roky mívá.
Nunquam hodie semper cras
vždy toliko zejt ejší čas.
Když zejtek mine opřezas,
odloží se, a tak ten hlas,
Cras, cras, cras, vždycky se mele,
že žádný nesmí říci smle.
Již jsem já hle dnes takový,
co jsem v era překl slovy.

/P5b/ 218

eho jse se jak chystati,
již jsme ten a v tom chci státi.
Ale ach nastojte novo,
daleko od nás to slovo.
Než přítomné nám vždy budu,
tak říkáme beze studu.
Ješto na moudrého sluší,
kdo chce spasiti svou duši.
Aby hned dnes dobře živ byl,
všech svých nešlechtností zbyl,
Do zejtka neodkládaje
a na neokávaje.
V takovém pak odkádaní,

Podle moudrých lidí zdání,
jsou straci nejbláznivější
také nejnebezpečnější.
Mladí ještě, jaký takž mohou,
majíc sílu, erstvost mnohou.
V kem svým toho čekati,
chceli jich smrt tak nechat.
Než staří hned z pirození,
mají času ukrácení.
Pro ež tedy odkládají,
ještě dnes nepoínají.
Co mli dávno poítí,
dobí býti, zlého zbýti.

/P6a/ 219

I berou sob piroí
a smrt je tudíž podskoí.
O milí starci šediví,
nemoudí, také blázniví.
Což vy jedinou myslíte,
že na svůj dluh nepomníte.
Již hle se vám dlouho hová
a vy jste pedce takoví.
Jak v mladosti, tak v starosti,
nebo jste pivykli zlosti.
Ztžka dobí moct budete,
le to pokej odvržete.
Toto vás mejlí domní,
že žádný tak starý není,
By dneška nemohl p ebyti,
do zejtkajest živ býti.
I v tež tomu také pak,
že žádný není mladý tak,
By nemohl zejtra umítí,

do zem pochován býti.
Protož povaha každého,
M že ctnostného, moudrého,
Aby sob dnešek spravil,
V n m se všeho zlého zbavil.
Zejt ka, aby se nelekal,
Ani ho také ne ekal.

/P6b/ 220

Kdo toho ádu chybuje,
Ten to již ídí, spravuje.
Co v cizích rukou jest, co pak,
v jeho jest, toho nechá tak.
Lehce to mrhá, opouští,
tudy se zmatku dopouští,
Tedy ctnostn živu býti,
asu svého nema iti.
Jest veliká opatrnost
a p ináší nesmrtedlnost.
Že i po smrti lov k ten,
jak p ed smrtí bude vždy ct n.
*Protož i ty nech odkladu,
oblíb sob tuto radu.*
*Za ni hned dnes ct n živ býti,
necht j se tím nic dále dlíti.*
*Den ode dne odkládati,
aby nemusil pykati.*
*Žes sv j as daremn zma il,
kterýmž t Pán B h obda il.*
*Nebo není nic dražšího,
na sv t nad as lepšího*
*Š astný opravdov sluje,
kdo as asem vykupuje.*
Bude sob d kovati

v n toho užívati.

/P7a/ 221

O postoupení vláda ství syn m

Jestli že máš jaké syny,
aby pak byl ten jediný.
Nedej mu statkem vládnouti,
tob v tvé právo sáhnouti.
Jsa živ nic mu nepodávej,
aby mu v ruce nehled l.
Sám v kout la ný nesed l.
šet k jaké se má živnosti,
budeš mítí asu dosti.
Bude li t poslouchati,
potom mu všeho nechati.
Mnohým se trefilo otc m,
že byli podobní k chode m.
Když jsou syn m všecko dali,
sami k starosti žebrali.
Ty nev hnedky každému,
ani také synu svému.
By se p kn okazoval,
a vším všudy zakazoval.
Mladost se brzy prom ní,
a zvlášt když se syn ožení.

/P7b/ 222

By pak on cht l, žena svede,
ml ty v kout , starý d de.
Jídej a píjej pomalu,
však t máme pomoc malú.
Ty by zas rád k svému sahl,
vláda ství svého dosáhl.
Ani již to pozd bude,

musíš p edce mezi chudé.
K kostelu neb do spitálu
A by se almužna dála.
Protož rad e hrej jistého,
vládni, užívej sám svého.
Až do smrti, dokudž m žeš,
tak sob nejspíš spomužeš.

O št stí, práci a bd ní

Díš snad k tomuto ke všemu,
odep es nau ení mému.
ka: nebuduli mít št stí,
abych mohl svou živnost vésti.
Co mi má práce pom že,
an snad bude ještě h e.
Odpovídám na to krátce,
kte í nenávidí práce.

/P8a/ 223

Blázni se tím vymlouvají,
nebo nerádi d lají.
Když pak nikdež nic nemají,
hned na št stí na íkají.
A se jim d lati nechce,
však v tom št stí viní p edce.
Zvláš n kte í emeslníci,
kte í jsou slabí d lníci
Ale tuzí korbelá i,
tak tomu hrá i, kostká i
Kte í v kr mách vždy sedají,
nerádi v tuhém mrtají.
Ti nejvíce št stí viní,
tuhé ná ky na n iní.
I také na léta drahá,

že je nouze všudy zmáhá.
Na Turka platy veliké,
i jiné dan všeliké.
Že se zhusta ukládají
a asté sbírky bývají.
Až nemohou posta iti,
svým emeslem právi býti.
K tomu že lidé bohatí,
jaks proti nim jsou rohatí.
Zatvrdili se velice,
v ni emž jich jich nelitujíce.

/P8b/ 224

Žádný ni ímž nežalozí,
by prosil pro jméno Boží
Ani pak vlastní p áteli,
že jich v té nouzi neželí.
Když je tak svírá nešt stí
a nic se jim nechce vésti.
Že musejí bídní býti,
a na korab p edce jíti.
Takovou hle v tuto dobu,
vedou již mnozí žalobu.
A našt stí na íkají,
divn klnou, také lají.
Než na to pamatují.
a na sebe nežalují.
Že polníkem ned lali,
a co m li to prohrali,
A neb že vždy žerou pijí,
dokud který peníz íjí.
Až vždy bude m šec prázdný,
tak potom skrotí ty blázny.
A protož co se diviti,

že se dost t žce živiti.

Ti a takoví musejí,
když sami tomu necht jí.
Snadno je nešt stí zm že,
že ím dál vždy bude h e.

/Q1a/ 225

Stává se pak n kdy i to
až mnohého bude líto.
Jak jsi nap ed mohl znáti
že mu neche št stí státi.
Neché mu nijakž sloužiti
nem že nouze pozbyti.
Vždycky se mu opak zvrací,
jako kolo se obrací.
Št stí jest vášn takové,
rovn jako po asové.
Vždycky se m ní, jednákas,
a jednákas op t mra no zas.
Tak také jednákas jest št stí,
op t brzy zas nešt stí.
Ale kod v rn pracuje,
ídko na št stí žaluje.
Nebrzy tato v c dvojí,
pilnos nešt stím se spojí.
Než spíše od nepilnosti,
nešt stí hned po ne ruosti.
Mnozí ucházejíc práci
cht jí hned pe ení vrabci,
Aby jim v usta létali,
a hotového ekali.
Volají o pomoc k Bohu
V tom jich han ti nemohu.

/Q1b/ 226

Než že též sami v svém domu

nep i íní práce k tomu.

Aby živnosti hled li,

me vždy spalli, n kdy bd li.

Svým obchodem se živili,

tudy sv j statek množili.

Neb Pan B h a se zavázal

že chce dát pomoc zakázal.

Však pracovati p ikázal

Na mravence nám ukázal.

Jak on v tét shromáží uje

sob pokrm p ipravuje.

ím se má v zim živiti,

tak má každý u initi.

Neb Pán B h chce pomoc dáti,

t m kdož se ho budou báti.

K tomu v rn pracovati,

své dobré opatrovati

A lidé stvo ení k práci,

tak jako k létání ptáci.

Protož ty hle pracovati,

bdíti a Boha žádati,

A by rá il požehnati,

ve všem š astný prosp ch dáti.

K tomu zhojna nevydávej,

zisku n tco p ichovávej.

/Q2a/ 227

Neb groš, jenž jest ctn schovaný,

lepší jest než vyd laný.

Jeslti budeš tak initi,

budeš se snadno živiti.

K tomu vždycky míti,

tím jsem chtěl tebe spraviti.

O vdovci

Trefili se vdovcem býti,
smutek, hoře, žalost míti.
Po své choti nejmilejší,
a manželce nejvůlnější.
Vzže jest to přetřký kříž,
umrtven jsi napoly již.
Zvlášť jsouli malé děti,
bude líto pohledu ti.
Nan na jejich sirobu,
když matku vložíš do hrobu.
Žádný z přátel ze všech lidí,
tak jich dobře neuklidí.
Jako jejich matka milá,
kdyby živa, zdráva byla.
Než mnohý na to málo dbá,
Zvlášť jestli sešlou ženu má.

/Q2b/ 228

Malých dítek nešazuje,
své manželky nelituje.
Vloží ji tak rád na máry,
jako do truhly tolary.
Radí bítenctný panoše,
stratil hotové tigróše.
Nežli tu milou manželku
tak má pro ní žalost velkú.
Anic nedím k tomu více,
by mla zlaté stěvíce
Nebude se i ní dráti,
než panu Bohu jí přáti.
Zaklopí kloboukem o i,

na mladou nimi zato í.
Pomyslí, abych tuto m l
za š astného bych slouti cht l.
Potom se trefí jiná e,
by se byl neženil rad e.
Nep jde mu v jeho notu,
uvede na bídu psotu.
Bude zle hospoda iti,
až hanba i h ích mluvíti.
Tu on teprv porozumí,
co ta mladá žena umí.
A že nekaždému sv d í,
že m l s první bydlo lepší.

/Q3a/ 229

Protož nekvap hned k žen ní
neb asto mejlí domn ní.
Le slušná pot eba káže,
aby se opat il snáze
A když nem ž jiná býti,
a ty se chceš opat iti.
Zármutek v radost zm niti,
zase znovy oženíti.
Tuto radu dávám tob
hle pojíti roven sob .
Neže se nikdá pro krásu,
kteráž trvá jen do asu.
Těž ani také pro statek,
nebo není nežli zmatek,
Ani pro žádnou mamonu
p í inu tuto neb onu.
Jakž iní mládenci mnozí,
pak honí bycha nebozí.
Ješto z nich bude nejeden,

hladek, erstev jako jelen
Uváže se v nedv dicit,
pojme tu mrzkou vopici.
Starou babu pro peníze,
nebude s ní v lásce, ví e.
Když jen ona má d m v m st ,
k tomu as dukát dv st .

/Q3b/ 230

A nebo dv r na p edm stí,
praví že m ž živnost vésti.
Že budou pivo va iti,
dob e s ní hospoda iti.
Potom mu bobka p echmelí,
jak jsme p i mnohých vid li.
Že ho v každém kout mrzí,
p ál by babce smrti brzy.
Tu na její život tráví,
ona ho spíše udáví.
Vy ítá vždy její vadu,
cht je již rád mítí mladú.
ka: babka má se nešet í,
jest nezdravého pov t í,
Ve dne v noci kozlem smrdí,
jednak kašle, jednák prdí.
Kudy chodí utrušuje,
a mou mladost tím sužuje.
O tom píší více jiní
já s tím mohu ml et nyní.
Snad bych rozhn val n koho
ekl by že tlachám mnoho.
Než toho však povím sm le,
neb se to vždy v bec mele.
Že nejspíše naši žáci,

jak zvídá o babce Jací.

/Q4a/ 231

An má asi sto zahon ,
A k tomu ještě mamonu.
Jsouc maldí do ní se dají,
nebo nerádi d lají.
Ješto bývá lepší sm na,
starý m ž a mladá žena.
Než mladý m ž, stará baba.
na níž i ta k že slabá.
Tvá svrskalá a mrzutá,
hlava šedivá, osutá.
V hrdel žádných zub není,
a všicka se vždycky m ní.
Bývá nev ící k tomu,
že nesní muž bez ní z domu.
Co s nedv dem s ní se vodí,
ješto sotva nohy zvodí.
*Protož bych radil každému,
mládeci i vdovci ctnému.
Aby když se má ženiti,
svou rove hled l pojíti.
Varoval se apatéky,
v které nejsou zdravé léky.
Totižto aby nep ebral,
a nebo zase nedobral.
Neb k žádnému zdraví není,
když se tak na opak žení.*

/Q4b/ 232

*Mladý starou, starej mladou,
zvláš krerá zapáchá vadou.
Že jest nádherná, frejovná,*

*ba nebude tu sp ez rovná.
Hle by se toho varoval,
touto se radou spravoval
V nepodobné se nedával,
jiným toho zanechával.
Neb kde nebude rovnosti,
nebude také svornosti-
Kdo je toho skusil sice,
poví o tom n tco více.
A ty za vejstrahu ber to,
experto crede ruperto.*

O sešlosti v ku

Pakli již sejdeš starostí,
a minou léta mladosti,
Že již ne ekáš jiného,
než jíti z sv ta bídného.
Tuto radu tob dávám,
platnou jí byti poznávám.
Aby se spíš Bohu svému,
úoru il než synu tvému.

/Q5a/ 233

Neb syn na t nevzpomene,
ale Buoh nezapomene.
A v tvé poslední hodin ,
tvou duši k sob p ivine.
Syn pak a jiní p átelé,
rad i by t p i kostele
Vid li nežli tu státi,
aby mohli statek bráti.

O odkazu a kšaftu

Když budeš odkaz initi,

každě eládce zaplatiti.
Prve než kněz od pohřbu,
znej toho býti potěhu,
Snad by jim pak nic nedali.
po tvé smrti ven vyhnali.
A ty by měl na říkaní,
pátek za třeřkaní.
Až by hrozno, třeřko bylo,
a snad tvé duři škodilo.
U ři záhry po řízení,
dokud ti jeřt nic není.
Prve než třeř nemoc svírá,
kněz pro tebe dveře ořvívá.

/Q5b/ 234

Neb nř kdo v třeřké nemoci
nemaje již řádné moci.
Rozumu ani paměti,
teprv chce všecko zvedřti.
A tak co se mu okáže,
a skoro co nemoc káže.
Tak bude tu křaftovati,
a v mnohém již chybovati.
Dá tu p řinu k nevoli,
až mnohého srdce zbolí.
Z toho mnohě spletenice,
povstanou soudy, řznice.
Měl by to, mohl bych v řiti,
ma onom sv řt v řiti.
*Protož dokud jsi svoboděn,
by nebyl řádnému škoden,
Pamatuj křaftu tv řinuti,
tudy nevole odřiti,
A tak dosti v této dob ř,*

pov díno bu o tob .

O duši

Kdo miluje tvou osobu,
než t položí do hrobu,

/Q6a/ 235

Neporou ej mu duše tvé
jestli sám nenávidí své.
Neb jak muož tvou milovati,
o ní se v m starati,
Když své vlastní nenávidí,
zlého se inít nestydí.
Než tomu poru duši tvou,
kdo vždy v m miluje svou.
Pána Boha se vždy bojí,
v p ikazáních jeho stojí
A jest milý Pánu Bohu
poru mu duši nebohú,
By se tu š astn pomodlil,
a by ji milá B h prodlil.
S bídným t lem nerozvázal,
až by všechny h íchy smazal.
Odpust je z své milosti,
p ijal duši do radosti.

O synech osi alých.

Slyš o synech poz stalých,
a po tob osy alých.
Když tebe k hrobu provodí,
každý jako pán vejvodí.

/Q6b/ 236

O statek se chtí d liti

každý po tob d diti.
Jeslti že jsou urození,
nebudou míti snešení.
Protož v rnou pravdu máte,
bývá lépe astokráte.
Když se po r znu rozejdou,
a k jednomu stolu nejdou.
Nežli by tu spolu byli,
a d dictví rozptýlili.
Neb asto jejich d lení,
p ináší t žké placení.
Jelsti pak jsou emeslníci,
aneb n jací d lníci.
Již oni co sami cht jí.
to všecko iníti sm jí.
Na žádného nic nedbají,
v li a svobodu mají.
Když se žádného nebojí,
mn jí že jsou páni svoji.
Pakli že jsou obchodníci
kupci, jiní handlovníci.
Jest jim mnohém bezpe n jí,
i také užite n jí.

/Q7a/ 237

Aby se rozlosovali,
nežli spolu handlovali.
A to proto, kdyby jeden,
k jaké škod byl p iveden.
Jiným toho nep i ítal,
s pen z jich nevypo ítal.
Ale rad e nech každý sám,
má sv j vlastní obchod a krám.
A tak jelsti co prod lá,

a nebo zase vydílá,
Bude toho užívati,
a jiným nepířítati.

O vdov a bab staré.

Matka a když potom ovdoví,
snad zas nemanželství obnoví.

Ale to bláznovský iní,
toho jí nechválí jiní.

Lépe by jí jist bylo,
ode všech dobrých schválilo.

Aby nechajíc vdávaní,
inila rad e pokání.

K starosti se polepřila,
co jest z mladosti h eřila.

/Q7b/ 238

A zvlářt jestli již seřlá,
hanba by zas do lože řla.

Pakli nem ř jiná býti,
ale sob starce vzíti.

Tak aby byla vřdy doba,
byli sob rovní oba.

Nebo vezmeli mladého,
a sob nepodobného.

Nech jest tím baba hned jistá,
a mu vřecky groře chystá.

Zdař se on o babu dere,
neř statek její jen bere.

Kteréhoř jestli mu nedá,
bude babce ho e b da.

Nakrmí jí hluřicemi
ař ohlechne i on mí.

Zvolá babka na Stejskala

i na souseďa Smejkal,
Takové tu budou hody,
babou hodí ven p es schody.
A na nechodí, neŹ lítá,
Více bita neŹli sytá.
Bude ho ký kalich pítí,
Slzy na malvazy mítí.
On pak zapomena duŹe
Babku otluka, ohluŹe.

/Q8a/ 239

Pobera peníze groŹe
p jde mezi ctne panoŹe.
Bude pítí, bude hrıtı,
groŹ m o i protıratı.
Ostudı sob babici,
vezme v oumysl mladici.
KaŹe jí stlat do komory,
to vŹe babce své navzdory.
Babka z toho t Źce vzdychá,
teprva tu honí bycha.
Rada by se odevdala,
n tco chudým pro B h dala.
A ona niımŹ nevládne,
z toho ho em vŹecka ch adne.
Oslepne, také ohlechne,
naposledy potom zdechne.
[Tohle jıŹ maŹ, milá babo,
zdálo se ti b icho slabo]
Cht las po prvn jŹım muŹi
napraviti sob k Źi.
A by slachotin p ibylo,
ono t velmi chybilo.
Hned vŹecko se jiná zvedlo,

a na vopak št stí sedlo.
Tak že skrže tvú svatbu novú,
jdeš na lavku fará ovu.

/Q8b/ 250

Napomenutí vdovám

Protož milá stará babko,
i ty také dítek matko.
Každá se hle tímto káti,
nechvátej se hned zas vdáti.
Neb nevíš jak se ti zda í,
po prvn jším hospodá i.
Užij a pom j svobody,
p jdeš kdy jen chceš na hody.
Lehneš, vstaneš kdy jen rá íš.
jsouc svobodná jak chceš krá íš.
Ale m ži nevhodnému,
kv li nepokro íš jemu,
Když se n kdy z pití vrací,
v dom šecko sv to obrací.
A svad se v korbele,
potom doma sob sm le.
Za ne sob z pýchu svádu.
v žen t n kam na h ádu.
Když to u iní astokrát,
pykneš vdávaní nastokrát.
Budeš ho ekati dom .
jak o palice neb hromu.

/R1a/ 241

Neb se to z ídka trefuje
le tu kde Pán B h spravuje.
Aby víc šaty schozené,
než nové, byli vážené.

A se pak vymlouvá mnohá
bez muže dobe bejt moha.
Že ji není než o toto,
kouc: musís mse vdáti proto.
Nemá kdo opatrovati,
k hospoda ství p ihlídati.
Co pot ebí spravovati,
povinnost vykonávati.
O tom pak ne íká, ml í,
že má jedno st evo vl í.
Kteréžto chtíc nasytiti,
chce bez kostí maso míti,
Teplých šišek okusiti,
o muže se pokusiti.
A na lov ješt jezdi,
a novou nev stou býti.
Ješto než dv lét minou,
a jí ty šišky vostydnou.
Protož má milá vdovi ko,
zvlášt ty starý babi ko.
Vem sob p íklad z hrdli ky,
z té p emilovstné sami ky.

/R1b/ 242

Kteráž když same ka stratí,
hiž do smrti bude lkáti.
Na suchém d ev sedati,
samotná vždycky létati.
Tak ty kdyby rozum m la,
svého milého manžela.
V rn práv by želela.
do smrti na n j pomn la.
Aby kdo víc tvého t la,
dotýkal se, by necht la.

*Nekla té výmluvy sob .
že nemáš kdo v tvé sirob .
S dítkami by t ochránil,
p ed nep átely obránil.
Opat il t v tvé sirob ,
také zastal v každé dob .
V z, že se Pán B h zavázal,
v slovu svém svatém zakázal.
Budešli se jeho báti,
poctiv v svém stavu státi.
Že t nikdy neopustí,
utisknouti nedopustí.
Neb jest otec dítek malých,
ochránce vdov osi alých.
Chce sám za t vždycky státi,
potom v nou radost dáti.*

/R2a/ 243

Záv rek

Tato knížka dosti skrovná,
a jest hle jiným nerovná.
V smyslu také v rymování,
bez mnohého mudrování.
Avšak mám zato každému,
zvláš hospodá i mladému.
Že bude p íjemná vd ná,
platná, také užite ná.
Ano to Nau ení krátké,
že bude íst velmi sladké.
Neb mezi obecné v ci,
které k hospodá ství sv d í.
P iložil jsem též podstatn ,
k navedení mrav v platn .
O kterýchž mudrci psali,

na sob jich p íklad dali.
A to vše k žádosti mému,
zvlášt p íteli milému.
Kterémužto jest p ípsaná
a znovu v bec vydaná.
I také porozší ená
lepším po ádkem tišt ná.

/R2b/ 244

Z lásky k p átelské památce
rodin , také eládce
By bylo to mnemosinon
jak ho sob vážil Šimon.
A zvlášt tomuto ctnému,
jeho manželství novému.
K poctivosti, k pot šení,
všem p átel m k zalíbení.
Také jeho hospodyní,
kterouž sob zvolil nyní.
Bu za závdavek manželství,
sp ízn ní, ctného p átelství.
A Pan B h dej bžti stálé,
to manželství na té skále.
Aby v lásce p ebyvali,
spolu se ve cti starali.
*A protož p íjde li komu,
tuto knížka, zvlášt tomu.
Do rukou, kdož rád rymuje,
a to sob oblibuje.*
*Což mu k hospodá ství sv d í,
žádám nech má pilnost v tší.
O to, což tu stojí psáno,
a z jiných mudrc v bráno.
O ctnosti a šlechetnosti,*

moudrosti, opatrnosti.

/ R3a / 245

*A tak dále jiných ctnostech,
i škodných naruživostech.
Aby ctností následoval.
a zlostí se vždy varoval.
A v pravd toho Nau ení,
jest prosp šn p edložení.
Rada dobrá, chvalitebná,
Každému v ku pot bná.
ehož nepykne mám zato
emuž u í knížka tato.
Kdož sob v ní ísti bude
Rady, rozumu nabude.
Nasleduje dobrých ctností,
Když se škodných vášní zhostí.
Bude moci prospívati
A um ti spravovati.
D m sv j, manželku i dítky,
eládku, jiné užitky.
I také své hospodá ství
A všelijaké vláda ství.
Nedto i sebe samého,
I též vejš n tco jiného.
Vlast svou milou nebo obec,
Jsa všem jako dítkám otec.
Zvelebí své jméno sob
By pak t lo shnilo v hrob .*

/ R3b/ 246

*Budou na n j spomínati
Jeho ctnost vychvalovati.
Toho kdož žádáš dojíti,*

*Hledíš sob oblíbíti.
Toto krati ké Nau ení
Kup knížku, však drahá není.
Zvíš pak dále, co v ní psáno,
Nepykneš co za ní dáno.
Zlíbili se rymování,
Bude brzy po kázání.
Neb p íliš obšírná není,
Aby netesklil p i tení.
A s tím konec e i iním,
tím knížku zav íti míním.
V ím že p átelé moji,
nad tím málem se spokojí.
A ode m vd n p íjmou,
tuto mou práci up ímou.
Pán B h ra každému dáti,
v povolání ádn státi.*

AMEN

Konec této knížky

Píse , v které se jako všecka suma této knížky obsahuje a zavírá a jest v ní nau ení
každému mladému hospodá i pot ebné.

Jako:

Ach Herre Gott, mich treibt die not.

Aneb jinou obecnou.

Nejprv Pána Boha vzávej,
všech dar v s bázni užívej,
a nebyvej marnotrátce,
bu pilen své v rn práce.

Zanech náklad zbyte ných,
a lidí neužite ných
nefedr j neb jest s tvou škodou
jak se v tom cizí p íhodou.

S eladkou p kn srovnávej,
a mírnou stravu jí dávej,
m j ji k tomu a pracuje,
v rn své mzdy zasluhuje.

Varuj se p itom obžerství,
i nesyτέho lakomství,
také k své škod , záhub ,
nedávej vždy v le hub .

Jsili postaven v chudob ,
s tou mnoho nestejskej sob ,
neb kdo v chudob p ebyvá,
bezpe en v každý as bývá.

Pakli máš od Boha statek,
a obílí ka dostatek,
hle se s chudými zd liti,
nedej jim hladem zam íti.

P ijdešli kdy do ou adu,
davám tuto v rnou radu,

/R5a/

obecní dobré v rn e ,
spravedlnost milovati hle .

Nad žádným se nevymstívej,
ukrutenství se vyst íhej,
ne i k ivdy nižádnému,
chovej se mírn k každému.

Dar nebe , nep ijímej,
nýbrž v své mysli rozjímej,
že spravedlnost porušují.
Také oši zaslepují.

Hle následovat moudrost,
obvykej všeliké ctnosti,
neb jestliže ctnostný budeš,
hojn moudrosti nabudeš.

Ctnost tebe ošlechtí jist ,
budešli na každém míst ,
na ctnost vždy míti tvé z ení,
ozdobíš své urození.

Dustojenství vzactn jšího,
nežádej stavu vyššího,

ale p esta na své št stí,
bude se vše š astn vésti.

St ídmost hle vždy milovati,
všeho mírn užívati.
Bu jídla anebo pití,
tak budeš moc vždy zdráv býti.

/R5b/

S sousedy živ bu pokojn ,
neve války co na vojn ,
dej se jim n kdy užiti,
chceš li pomluvy ujíti.

P átely tvé um j znáti,
pochlebník m necht j p áti,
nebo mnohý pod fortelem,
nejsa d lat se p ítelem.

Nep átel se vyst íhej,
na svou chytrost nespólíhej,
neb oni myslí dnem, noci,
jak by t mohli p emoci.

vrchnost sv tskou hle vždy ctíti,
pon vadž to B h chce míti,
cti duchovní, i škol správce,
všem ud luj cti na krátce.

Nepochlubej se svobodou,
jsa pod pádem, zlou p íhodou,
neb se to m že trefiti,
jsa stár, že musíš sloužiti.

Dobré sv domí zachovej,
a bu v tom soukromí takovej,
jaký se p ed lidmi vidíš,
p ed nimiž se h esit stydíš.

Neplejtvej nikdá svou e í,
a nemluv oplzlých v cí,

/R6a/

nýbrž m j tuto povahu,
co mluvíš, be vše na váhu.

Pochlebník m necht j p áti,
žádného jim místa dáti,
a sám také nepochlebuj,
pochlebenství neoblubuj.

Nevna do domu frejí ,
žertovných lidí kunštý ,
aby oni tvého stolu,
nem li pak s tebou spolu.

Kníhy rád spísuj pot ebné,
pro nau ení chvalitebné,
tím jména ctného nabudeš,
po smrti živ vzdycky budeš.

Radíšli pak n tco komu,
pov z pravdu sm le tomu,
avšak mu davej navoli,
a on co chce z toho volí.

M j vzdy pozor na dvo áky,

na p kné písa e, žáky,
a nejsili s ženou ve ví e,
nejedí z tvého talí e.

Jesltiže se žena zvrhla,
ráda by konvi ky drhla,
hle ji rozumn trestati,
snad m že toho p estati.

/R6b/

Dobrou pak ctnou manželku tvou,
mil j v rn , jak duši svou,
bu to št stí neb nešt stí,
hle te spolu všecko nésti.

Dítky své ve vzdy k dobrému,
dej k u ení pobožnému,
z mládí a ctnostem zvykají,
Pána Boha svého znají.

Syna máš li, do školy dej,
o n j starost a pé i m j,
by se dobrým lidem hodil,
a své v le neprovodil.

Nad dcerou ve vždy pilnou stráž,
doma ji pobejvati kaž,
aby nep išla k n t emu,
dej jí muži u enému.

Manželce víru zachovej,
v rn , poctiv se chovej,
neb co jí koli nesluší,
i tob slušet nemusí.

Stavení z pychu nestav j,
ale pomalu oprav j,
neb jestli živnosti není,
bývá dramní stavení.

A d dictví neprodávej,
v trh se s mocn jším nedávej,

/R7a/

nebyl by snad utiskl tebe,
odbyl t lehce od sebe.

Lichvy se hle varovati,
by m l díl statku prodati,
nebo ta lichva ouro ní,
horší než ten zlod j no ní.

Var j se všelikých spolk ,
milí radší svou tobolku,
nežli by jiným nahán l,
snad se i p ed mnohám klan l.

A do dluh se nedávej,
t žký k iž býti poznavěj,
kdo je koli dlužen mnoho,
lopoty vzdy jdou na toho.
Vína užívej v skrovnosti,
by ho pak m l doma dosti,
neb jestli se ním obtížíš,
t lu i duši ublížíš.

V nedostatku zdraví tvého,
zvol léka e zkušeného,

jenž by tob v tvé nemoci,
mohl platnou radou pomoci.

Ps v, kte íž tu darmo jedí,
neužite n havredí,
nic nechovej v dom toho,
neb pomalu ujde mnoho.

/R7b/

V šatstvu mírnosti užívej,
rouchem se slušným odívej,
aby byl podobný k echu,
nem l od lidí posm chu.

Dobrou pov st vzdycky mil j,
zachovati jí usil j,
a po tob tvoji d ti,
s pokojem mohou sed ti.

Služebníka nectnostného,
pyšného a nadutého,
z domu svého vybu ho hned,
dobrého pak chrániti hle .

D vky se var j šperkovné,
nestydaté a frejovné,
aby ušel h íchu zlého
nepoškrnil lože svého.

eládku tresci rozšafn ,
nic ne i šílen , kvapn ,
a z hn vu trestátní není,
odpust n kdy provin ní.

Hnůvu se p' emoci nedej,
ale t'ch p' í in vzdy hledej,
kudy by ho mohl ujítí,
podobný blázn' m' nebyti.

Chcešli služebník' v svých
milován' vzdy býti od nich,

/R8a/

musíš je též milovati,
lásku k nim prokazovati.

A žádášli šanování,
hned ode všech milování.
ukazujž ke všem milost sám,
tím je získáš tak zato mám.

Jesltižes pak zle narozen,
od nectných rodi' splozen,
jen ty sám bu' dobře živ sic,
neuškodí tob' to nic.

Ten oby' ej zachovávej,
den ode dne neodkládej,
co máš dobrého' iníti,
než hle' to hned dnes za' íti.

Doku jsi živ synu svému,
ani jinému žádnému,
statku tvého nepostupuj,
sám se z svého neoblupuj.

A chcešli vzdy št' stí míti,
musíš pracovati, bdíti,

neb Pán B h statek rozmáhá,
pracujícím, vzdy pomáhá.

Jestli by pak kdy byl vdovcem,
k tomu mnohých dítek otcem,
a cht l se zas oženiti,
hle sob rove pojíti.

/R8b/

A když p ijdou léta sešlá,
zpome na mladá p edešlá,
v nichž jsi hn val Boha svého,
žádaj, pros za milost jeho.

U i záhy pro tvé d ti,
doku jsi dobré pam ti,
po ízení statku tvého,
hle spokojiti každého.

Potom poru Bohu duši,
tak jakž na k es ana sluší,
a odpust h íchy zlosti,
p ijme tebe do radosti.

AMEN.

Nau ení, kterak se máš p i stole chovati

Dob í a ctní lidé, když jsou pospolu, šest v cí mají šet iti p i stolu.

- Svých bližních vzdálených nepomlouvati
- P ítomných také se neposmívati.
- e í marných oplzlých netlachati
- Zákon Pán ísti, jej rozjímati
- Jídlem se p íliš neobt žovati
- Pánu bohu vždy z dar v d kovati.

A s tím zavírám tato Naučení, všechno mým dobrým přátelům k potěšení. Jelstli pak někomu
něco v hodině, nechť sobě sám v ní polepšení.

Omluva strann errat

Když se tiskla knížka tato,
přihodila se zmejení,
na která, avšak mám zato,
že žádný tak hloupý není,
aby toho nenapravil,
sám sobě jsem pravým,
kdož by se nad tím zastavil,
buď korektorem laskavým,
nebo samy rytmy okáží,
co kde jak máš napravití,
jestli slovíčko uchází,
i to mi žeš dostaviti,
nebo také křivě mnohý,
nevzdychy, jak kdo hlesne,
něbrž, a máš tyry nohy,
avšak na nich se klesne.

9 Prameny a sekundární literatura:

9.1 Prameny

- eška, J.: *e i a nau ení hlubokých mudrc* . Praha : Odeon. 1982.
- Rada otce synovi*. ed. E. Petr . Brno : Atlantis. 1999. s. 201 – 222.
- z Pernšt jna, L.: *Nau ení rodi m*. in Spisování slavného frejí e. ed. Z. Tichá. Praha : Mladá fronta. 1978. s. 123 – 129.

9.2 Sekundární literatura:

- Dvorský, F.: O Šimonu Lomnickém z Bud e. in *asopis eského musea*. 1884. s. 498 – 511.
- Flajšhans, V.: *Písemnictví eské slovem i obrazem*. Praha : 1901.
- Gabriel, J. A.: P edmluva. in Šimona Lomnického z Bud e *Krátké nau ení hospodá i mladému*. ed. J. A. Gabriel. Praha. 1862.
- Jakubec, J.: *D jiny literatury eské [I]*. Praha : 1929. s. 734 – 736.
- Jire ek, J.: *Rukov k d jinám literatury eské do konce 18. v ku*. Praha. 1875. s. 460 – 465.
- Kr , J.: Malý portrét Šimona Lomnického z Bud e. in *Kupidova st ela/D tinský ápek*. ed. J. Kr . Brno : Atlantis. 2000. s. 443 – 461.
- Mikovec, F. B.: N co ku charakteru Šimona Lomnického z Bud e. in *Lumír*. 1852. s. 539 – 542.
- Mocná, D. a kol: *Encyklopedie literárních žánr* . Paseka. Litomyšl : 2004.
- Novák, A.: *P ehledné d jiny literatury eské*. Praha. 1910. s. 120 – 121.
- Novotný-Kolenský, V.: Dodatky a opravy k biografíím starších spisovatel eských. in *asopis eského musea*. 1910. s.464 – 465.
- Petr , E.: Doslov. in *Ezopovy bajky/Katonova ty verší/Rada otce synovi*. Brno : Atlantis. 1999. s. 302 – 308.
- Pražák, E.: *Šimon Ptocheus Lomnický a otázka jeho zjevu*. (rkp.) Praha. 1950. (Pražák 1)
- Pražák, E.: O mravn výchovné próze Šimona Lomnického. in *P ísp vky k d jinám starší eské litetratury*. Praha. 1958. s. 205 – 213. (Pražák 3)

- Pražák, E.: Je Šimon Lomnický autorem hanopisu Exekuce z r. 1621. in *Listy filologické*. ro . 50. Praha. 1957. s. 104 – 106. (Pražák 2)
- Riss, J.: Šimon Lomnický z Bud e. in *asopis eského musea*. 1863. s. 58 – 76.
- Šubert, E.: Prameny Šimona Lomnického, in *asopis eského musea*. 1910. s. 321 – 324.
- Vl ek, J.: *D jiny eské literatury I*. Praha. 1940. s. 434 – 437.
- Voit, P.: *Šimon Lomnický z Bud e a exempla v kontextu jeho mravn výchovné prózy*. Praha : Univerzita Karlova. 1991. (Voit 1)
- Voit, P.: K pramen m Lomnického Instrukcí mladému hospodá i. in *Miscelanea odd lení rukopis a starých tisk* . Praha : Státní knihovna SR. 1985. s. 7 – 15. (Voit 2)
- Flajšhanš, V.: Ke kvantit eštiny XV. století, in *Listy filologické XX*, 1893, s. 383 - 390.
- Hádek, K.: Ke kvantit samohlásek v eštin 17. století. in: *Listy filologické XCIII*, 1970, s. 44 - 53.
- Kosek, P. Jazyk kancionálu Harfa nová Jana Liberdy. In *SPFFBU*. Brno: 2004, ro . 52, sv. A, s. 95-108.
- Kosek, P. O grafické stránce barokních exulantských tisk . In *A cseh barokk új interpretációi* (Nové interpretace eského baroka). 12. 5. - 13. 5. 2003 Piliscsaba. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2004. s. 91-105.
- Kosek, P.: Jazyk Jesli ek. in KOSEK, Pavel, Tomáš SLAVICKÝ a Marie ŠKARPOVÁ. *Fridrich Bridelius: Jesli ky. Staré nové písní ky*. 1. vyd. Brno: Host - Masarykova univerzita, 2012. (Kosek 2)
- Lamprecht - Šlosar - Bauer: *Historická mluvnice eštiny*, Univerzita Karlova. Praha : 1986.
- Porák, J.: *Humanistická eština*, Praha : 1983.
- Šlosar, D.: Pr ez vývojem interpunkce. in *Listy filologické* 87. 1964. s. 125 - 135. (Šlosar 2)

Šlosar, D: Příspěvky k poznání české kvantitativy v 16. století. in *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity XI. řada jazykovědná A10*. Brno : 1962, s. 91 - 97. (Šlosar 3)

Wintr, J.: Zásady transkripce českých textů z baroní doby. in *Listy filologické*. ro. 121. Praha. 1998. s. 341 – 346.

<http://madla.ujc.cas.cz>

<http://vokabular.ujc.cas.cz>